

UNIVERSITAT DE GIRONA

GRADUAT DE DRET

TREBALL DE FI DE GRAU

EL DRET DE PROTESTA A L'ESTAT ESPANYOL

Anàlisi dels efectes de la nova legislació
(Reforma del Codi Penal LO 1/2015, i Llei de
Protecció de la Seguretat Ciutadana LO 4/2015)
en el dret de protesta.

AUTOR

ALEIX RIFÀ I ARUMÍ

TUTOR

DR. MARCO APARICIO WILHELMI

GIRONA, GENER DE 2016

EL DRET DE PROTESTA A L'ESTAT ESPANYOL

Anàlisi dels efectes de la nova legislació (Reforma del Codi Penal
LO 1/2015, i Llei de Protecció de la Seguretat Ciutadana 4/2015)
en el dret de protesta

Aleix Rifà i Arumí
Treball de fi de grau
Universitat de Girona
Facultat de Dret
Gener de 2016

Índex

0. Abreviatures.....	4
1. Presentació.....	5
2. Drets i protesta: llibertat d'expressió i dret de reunió i manifestació.....	8
a. El dret a la llibertat d'expressió.....	9
b. El dret a la llibertat de reunió i manifestació.....	12
i. Definició.....	12
ii. Àmbit internacional de regulació.....	14
iii. Àmbit intern de regulació.....	17
iv. Restriccions a la celebració de reunions.....	18
v. La notificació com a requisit previ.....	21
3. Context social i noves formes de protesta.....	26
a. Context social espanyol.....	26
b. Noves formes de protesta.....	32
4. Resposta institucional.....	35
a. Reforma del Codi Penal (LO 1/2015).....	39
b. Llei de Protecció de la Seguretat Ciutadana (LO 4/2015).....	43
5. El dret de protesta.....	60
a. El dret de protesta en l'origen constitucional.....	61
b. El dret de protesta en mans del Poder Judicial.....	64
c. Límits del dret de protesta.....	67
d. Xoc de drets en les noves formes de protesta.....	69
i. Escarnis.....	69
ii. Manifestacions a les immediacions de les cambres legislatives.....	73
e. LO 4/2015: Possibles causes d'inconstitucionalitat.....	79
6. Conclusions.....	86
7. Bibliografia.....	90
8. Webgrafia.....	92
9. Jurisprudència.....	97

Abreviatures

- **AN** – Audiència Nacional
- **BOE** – Butlletí Oficial de l'Estat
- **CE** – Constitució Espanyola
- **CEDH** – Conveni Europeu de Drets Humans
- **CIS** – Centre d'Investigacions Sociològiques
- **CP** – Codi Penal
- **DNI** – Document Nacional de Identitat
- **ETA** – Euskadi Ta Askatasuna
- **FJ** – Fonament jurídic
- **ILP** – Iniciativa Legislativa Popular
- **LECrim** – Llei d'Enjudiciament Criminal
- **LO 1/1983** – Llei Orgànica 9/1983, de 15 de juliol, reguladora del dret de reunió
- **LO 1/1992** – Llei Orgànica 1/1992, de 21 de febrer, sobre Protecció de la Seguretat Ciutadana
- **LO 1/2015** – Llei Orgànica 1/2015, de 30 de març, per la que es modifica la Llei Orgànica 10/1995, de 23 de novembre, del Codi Penal
- **LOPSC** – Llei Orgànica 4/2015, de 30 de març, de protecció de la seguretat ciutadana
- **OIDDH** – Oficina de Institucions Democràtiques i Drets Humans
- **ONG** – Organització No Governamental
- **ONU** – Organització Nacions Unides
- **OSCE** – Organització per a la Seguretat i la Cooperació a Europa
- **PAH** – Plataforma d'Afectats per la Hipoteca
- **PP** – Partit Popular
- **PSOE** – Partit Socialista Obrer Espanyol
- **RTVV** – Ràdio Televisió Valenciana
- **STC** – Sentència del Tribunal Constitucional
- **STEDH** – Sentència del Tribunal Europeu dels Drets Humans
- **STS** – Sentència del Tribunal Suprem
- **TC** – Tribunal Constitucional
- **TEDH** – Tribunal Europeu dels Drets Humans
- **TS** – Tribunal Suprem
- **UE** – Unió Europea

Presentació

Les protestes socials estan, cada vegada més, a l'ordre del dia del conjunt dels ciutadans com a forma d'expressar les seves inquietuds i les seves aspiracions. El sufragi que permet elegir una democràcia representativa i que convidava a la ciutadania a expressar la seva opinió un cop cada quatre anys, ha deixat d'omplir les ànsies de participació en la vida política dels ciutadans.

Cada cop són més les persones que davant de problemes o injustícies han deixat de ser simples espectadors per passar a una actitud activa, arremangant-se i posant-se a treballar per capgirar aquelles situacions injustes. Les xarxes socials han permès la creació de sinergies entre el conjunt de persones amb les mateixes aspiracions i, d'aquesta manera, construir tota una xarxa de diferents plataformes o organitzacions que, cada cop més, han anat agafant un protagonisme en el dia a dia polític de l'Estat espanyol. Sense oblidar l'herència adquirida d'anteriors protestes socials, aquestes són vistes com a forma de capgirar el sistema polític i millorar la societat, o com a la única solució a nivell personal enfront a una asfíxia financera o política.

D'aquesta manera, podem trobar organitzacions sorgides en els últims anys com ara la Plataforma d'Afectats per la Hipoteca (PAH) que es dedica a ajudar aquells qui han perdut el seu habitatge per culpa d'una execució hipotecària, les mareas en defensa de una sanitat i una educació públiques i de qualitat, les plataformes de persones afectades per l'estafa de les preferents i en protesta contra el sistema financer, i col·lectius en defensa d'un canvi polític i de la societat com el 15M, entre una llarga llista d'altres organitzacions.

Les formes de protesta també s'han anat adaptant, sense perdre el protagonisme que sempre han tingut les grans manifestacions i concentracions, aquestes s'han anat reinventant i adaptant als nous temps. L'aparició de les xarxes socials com a lloc i mecanisme per coordinar les protestes, ha permès el sorgiment de protestes molt més concretes i específiques, alhora que s'ha obert la possibilitat de utilitzar una plataforma de convocatòria amb un gran abast. Així doncs, han aparegut en qüestió de pocs minuts assentades davant de l'habitatge d'una família que estaven a punt de desnonar, escarnis a personatges públics que han estat vistos en un lloc determinat, concentracions exprés

en entitats i sucursals bancàries, o acampades a les immediacions de les cambres legislatives quan aquestes aprovaven propostes anti-socials.

Enfront d'aquest auge i reinvençió de les protestes socials, les autoritats governatives han intentat, i estan intentant, tenir de nou el control d'aquestes. Si en els primers casos les protestes socials eren el blanc de crítiques i burles, per després passar a ser objecte de multitud de multes i sancions i demés repressió, durant l'última legislatura s'han aprovat un seguit de reformes legislatives dissenyades com un mur de contenció.

Aquestes novetats legislatives, que no han estat exemptes de crítiques i que la població els hi ha atorgat el nom popular de "Lleis Mordassa", s'han plasmat, bàsicament, en la Reforma del Codi Penal i en la promulgació de la nova Llei de Seguretat Ciutadana. En aquestes, apart d'endurir les sancions i de transportar, algunes d'elles, de l'àmbit penal a l'àmbit administratiu amb la conseqüent pèrdua de garanties que, com es veurà en aquest treball, comporta, s'han tipificat les noves formes de protesta per tal de deixar el mínim marge legal en què aquestes es puguin moure.

No obstant això, les noves formes de protesta han acabat buscant l'encaix en el sistema democràtic, tenint en compte el respecte pels drets fonamentals continguts tant en la Constitució Espanyola com en diferents Tractats i Convenis internacionals els quals Espanya ha ratificat i analitzant el significat de la democràcia.

El treball que teniu a les mans està organitzat de la següent forma. Primerament s'analitza què s'entén com a dret de protesta, un dret que no està contingut com a tal en l'ordenament jurídic però que el podem desgranar en el dret a la llibertat d'expressió i d'informació, el dret a la llibertat de reunió i manifestació, i altres drets com ara: l'ús de la força per part de les autoritats, la prohibició de la tortura i els mals tractes, o les garanties de les detencions, entre d'altres. Després d'aquest primer anàlisi general, s'entra en detall en el dret a la llibertat d'expressió i d'informació i el dret a la llibertat de reunió i manifestació, partint d'una base doctrinal i analitzant la normativa i la jurisprudència tant nacional com internacional.

A continuació es contextualitzen aquestes protestes. S'analitza en quin context social han tingut lloc i com aquest ha propiciat l'aparició de noves formes de protesta. Es detallen algunes formes de protesta com ara els escarnis, la resistència passiva enfront a

ordres considerades injustes, la gravació de videoclips en sucursals bancàries, o les cadenes humanes i concentracions al voltant de les assemblees legislatives.

Seguidament s'exposa la resposta que, institucionalment, s'ha donat a les protestes socials. Tant pel que fa a crítiques com la producció de nova legislació. En aquest cas es detalla en què consisteix i què comporta la Reforma del Codi Penal i la promulgació de la nova Llei de Seguretat Ciutadana.

Finalment, una vegada analitzada tota la base de les protestes socials, s'entra a examinar el xoc de drets que, inevitablement, es produeix quan s'exerceix el dret de protesta. Abans d'entrar en detall, s'explica la col·lisió de drets que provoquen els sistemes democràtics representatius i la importància de que les veus disconformes tinguin el seu espai on mostrar les seves opinions. Una vegada fet aquest primer pas, es descompon el xoc de drets que provoquen les noves formes de protesta. Tanca aquest treball un anàlisi de la possible col·lisió d'interessos entre la nova Llei de Seguretat Ciutadana i la Constitució Espanyola, fet que podria provocar la declaració de inconstitucionalitat de la primera.

A partir d'aquest punt, comencem a entrar al detall d'aquelles qüestions que giren al voltant del dret de protesta de manera que permeti fer-nos una idea general d'aquest i siguem capaces de valorar, des d'una òptica jurídica, i tenint en compte el context polític en el qual ens trobem, la forma en que s'exerceixen els drets fonamentals i com s'entén la democràcia davant d'una contraposició d'interessos.

Drets i protesta: llibertat d'expressió i dret de reunió i manifestació

Tot allò que gira al voltant del dret a la protesta és una qüestió que atrau l'interès i, al mateix temps, genera una preocupació al conjunt dels ciutadans. A més, és un tema sobre el qual és difícil fer-se una idea clara que permeti pensar i reflexionar amb profunditat. Quan parlem del dret a la protesta ens referim, en termes generals, al dret de les persones que formen part de grups desfavorits de la societat a queixar-se pel fet de veure les seves necessitats bàsiques insatisfetes o els seus drets menystinguts. Aquestes reclamacions solen tenir a veure amb la falta de treball, la manca d'habitatge digne o d'assistència sanitària entre d'altres. Són el que anomenarem els drets socials bàsics. També poden tenir la seva naturalesa en el descontentament cap a un sistema polític o econòmic concret que asfixia a certs sectors de la població o que no dona resposta a les seves aspiracions.

En un article a el diari *El País*, publicat el 21 de maig de 2014, el professor GARGARELLA firmava un article d'opinió que titulava, precisament, “*El derecho a protestar*” i on es podia llegir: “El derecho a la protesta no es un derecho más, sino uno de especial relevancia dentro de cualquier ordenamiento constitucional: se trata de un derecho que nos ayuda a mantener vivos los restantes derechos. Sin un robusto derecho a la protesta, todos los demás derechos quedan bajo amenaza, puestos en riesgo. Por ello resulta sensato designar al derecho a la protesta como ‘el primer derecho’”¹. Aquestes línies constitueixen una reivindicació del valor de la protesta com a via per a l'expressió i realització de la crítica política, qüestió que resulta clau per aspirar a viure en una societat autènticament democràtica.

És cert que s'ha de reconèixer que determinades expressions de malestar social poden comportar accions violentes, i amb aquestes danys a coses i persones, que no s'han de ignorar. No obstant, això no ha de servir d'excusa perquè l'Estat utilitzi les vies de sanció i criminalització sobre les que té el monopoli, la penal i l'administrativa sancionadora, per limitar drets d'expressió, reunió, manifestació...; i encara menys si del que es tracta és de protestar per una situació, una política o una llei que té com a subjectes protagonistes passius als grups més desavantajats i vulnerables de la societat.

¹ http://elpais.com/elpais/2014/05/16/opinion/1400247748_666298.html (última consulta: 15/12/2015)

El dret a la protesta social és una conjugació que es desprèn del dret a la llibertat d'expressió i del dret a la llibertat de reunió i manifestació, reconeguts en tractats internacionals de drets humans, tant del sistema universal com europeu de protecció de drets humans. A continuació ens centrarem a explicar el conjunt d'aquests dos drets, tot i que no hem d'oblidar altres aspectes relacionats amb el conjunt de drets i que també poden compartir espai en el dret de protesta, com ara: l'ús de la força per part de les autoritats, la prohibició de la tortura i els mals tractes, o les garanties de les detencions, entre d'altres.

EL DRET A LA LLIBERTAT D'EXPRESSIÓ:

El dret a la llibertat d'expressió va ser un dels primers que es van reconèixer en les declaracions de drets. És un dret amb una enorme rellevància social i, al mateix temps, resulta molt complex de poder-ne delimitar el seu contingut, doncs és un dels drets que més canvia al llarg dels anys amb l'aparició de noves formes de comunicació.

Cal diferenciar el dret a la llibertat d'expressió del dret a la informació. Molts cops els conceptes expressió i informació són difícilment diferenciables. Segons la professora DÍEZ BUESO, podem fer aquesta diferenciació assumint que “la llibertat d'expressió concentra el seu àmbit específic i diferenciat en la llibertat de tots els individus d'expressar lliurement els seus pensaments, les seves idees i les seves opinions sense cap ingerència exterior. A més, la llibertat d'expressió tampoc no haurà de complir el requisit de veracitat que s'exigeix al dret a la informació, de manera que l'esfera protegida de la llibertat d'expressió és més àmplia que la de la informació”².

Aquest dret a la llibertat d'expressió és reconegut internacionalment, tant en textos de Nacions Unides com a l'article 10 del Conveni europeu per a la protecció dels drets humans i de les llibertats públiques fonamentals (aprovat l'any 1950)³. També constitucionalment, a l'apartat *a* de l'article 20.1 de la Constitució Espanyola (en endavant, CE)⁴. A part d'aquesta normativa de referència existeix altra normativa que,

² DÍEZ BUESO, L. (2007). “La llibertat d'expressió i els seus límits”. *Quaderns del CAC*, número 27, pàgines. 95-101. En aquesta línia, veure també la STC 107/1988 (FJ 4).

³ Article 10.1 del Conveni: “Tota persona té dret a la llibertat d'expressió. Aquest dret comprèn la llibertat d'opinió [...] sense que hi pugui haver ingerència d'autoritats públiques”.

⁴ Segons aquest precepte, la Constitució reconeix i protegeix el dret “a expressar i difondre lliurement els pensaments, idees i opinions mitjançant la paraula, l'escrit o qualsevol altre mitjà de reproducció”.

en part, acaba afectant o delimitant el dret a la llibertat d'expressió. Alguns exemples podrien ser els delictes de d'amença i coacció⁵ i els delictes contra l'honor⁶ (com ara les calúmnies i les injúries) presenta en el Codi Penal (en endavant, CP), la protecció civil del dret a l'honor⁷ o, fins i tot, hi podríem relacionar com a elements limitadors drets com a la protecció de dades⁸ o el deure de guardar sigil·li professional que s'estableix en l'Estatut dels Treballadors⁹.

Existeix una íntima relació entre la llibertat d'expressió i l'Estat democràtic. En les sentències que hom pugui trobar sobre aquesta llibertat, difícilment no hi haurà una introducció on es faci referència a aquesta relació, ja que la llibertat d'expressió constitueix un dels elements essencials de qualsevol societat democràtica¹⁰. Citant, altre cop, a la professora DÍEZ BUESO, “més enllà de la importància que pot tenir per a l'emissor d'un missatge i pel que afecta a la no-interferència d'aquest, l'exercici de la llibertat d'expressió és valuós en si mateix per al conjunt de la societat democràtica”¹¹.

La funció essencial de la llibertat d'expressió en el sistema democràtic comporta que tant el Tribunal Constitucional (en endavant, TC) com el Tribunal Europeu de Drets Humans (en endavant, TEDH) hagin atorgat a aquesta una posició de prevalença, sobretot quan se'n derivi o en resulti afectat el nivell democràtic d'una societat, és a dir, quan la llibertat d'expressió vagi relacionada amb temes de la vida política i, per tant, les protestes dels ciutadans. Aquesta posició de prevalença, però, no es pot aplicar de forma generalitzada en tots els procediments, sinó que s'ha d'anar cas per cas i tenir en consideració el context en què s'exerceix la llibertat d'expressió, el mitjà utilitzat, entre d'altres factors. En el cas del Tribunal Constitucional, aquesta doctrina es pot exemplificar amb dues sentències. En la primera, STC 240/1992 en el Fonament Jurídic 3, s'indica que “la confrontació de drets s'ha de portar a terme tenint en compte la posició de prevalença, que no jeràrquica, que sobre els drets de personalitat de l'article 18 de la Constitució, ostenta el dret a la llibertat d'informació de l'article 20.1.d) CE, en raó del seu doble caràcter de llibertat individual i garantia institucional de una opinió pública indissolublement unida al pluralisme polític dins d'un Estat democràtic, sempre

⁵ Regulats als Capítols II i III, del Títol V, del Llibre Segon del Codi Penal Espanyol.

⁶ Títol XI del Llibre Segon del Codi Penal Espanyol.

⁷ Llei Orgànica 1/1982, de 5 de maig, de protecció civil del dret a l'honor, a la intimitat personal i familiar i a la pròpia imatge.

⁸ Llei Orgànica 15/1999 de protecció de dades de caràcter personal

⁹ Com es preveu en l'article 65 de l'Estatut dels Treballadors.

¹⁰ Veure, per exemple, la STC 6/1981, de 16 de març.

¹¹ DÍEZ BUESO, L. (2007). “La llibertat d'expressió i...”. Ob. cid. Pgs. 95-101.

que la informació transmesa sigui veraç i estigui referida a assumptes de rellevància pública que siguin d'interès general, tant per les matèries a que es refereixi com per les persones que en ells intervinguin, contribuint a la formació de la opinió pública". En la segona, la STC 20/1992, es dona el cas d'una denúncia contra una empresa de premsa per part d'una persona sobre la qual havien publicat una notícia amb informacions mèdiques personals. En ella el Tribunal Constitucional acaba afirmant (FJ 3): "La llibertat d'informació és un dret al que la Constitució atorga [...] la màxima protecció, i el seu exercici està lligat [...] al valor objectiu que és la comunicació pública lliure, inseparable de la condició pluralista i democràtica de l'Estat en que la nostra comunitat s'organitza", però conclou que en aquest cas, fer públics uns informes mèdics personals no pot estar emprat per la situació de prevalença del dret a la llibertat d'expressió i, en aquest cas, preval el dret a la intimitat i a l'honor de la persona afectada. En el cas del TEDH, aquesta prevalença del dret a la llibertat d'expressió no es formula de forma expressa, sinó que es desprèn de diferents casos concrets que ha detallat el Tribunal europeu a les seves sentències. Un exemple d'aquestes sentències podria ser el cas Sunday Times, STEDH de 26 d'abril de 1979, en què el Tribunal va decidir que hi havia una vulneració de l'article 10 del Conveni per a la Protecció dels Drets Humans i de les Llibertats Fonamentals. En aquest cas, el Tribunal va estimar que el Regne Unit havia violat l'article 10, en relació amb les mesures preses contra la publicació de un article del diari "Sunday Times" sobre el denominat "cas de la talidomida". El TEDH va considerar que la prohibició imposada pels tribunals anglesos de publicar l'article era una interferència no justificada dels poders públics en l'exercici de la llibertat d'expressió. Altres casos interessants del TEDH on es pot comprovar aquesta posició de prevalença del dret a la llibertat d'expressió són els casos Worm, de 1997, i Karatas, de 1990.

DRET DE REUNIÓ I MANIFESTACIÓ:

1. Definició

Segons PÉREZ SERRANO es pot definir el dret de reunió i manifestació com “la facultat de congregar-se amb altres persones transitòriament, fora del domicili habitual i per una finalitat comuna, que ha de ser de caràcter públic”¹². Segons BISCARETTI, una reunió és “la congregació temporal i voluntària de diverses persones en un lloc determinat, segons un acord previ i amb una finalitat preestablerta”¹³. Per la seva banda, COLLIARD, descriu la reunió com una “agrupació de persones, organitzada o susceptible de ser discontinua o momentània, i que es produeix amb la finalitat d’un intercanvi o exposició d’idees, la defensa de interessos o la publicitat de problemes”¹⁴.

Com podem veure la reunió/manifestació es troba en una posició entremig dels actes amistosos i familiars (que tendeixen a ser protegits a través de dret a la intimitat personal i familiar) i la vida col·lectiva, pròpia del fenomen associatiu. En qualsevol cas, els caràcters comuns a tota reunió, segons els autors citats, són la pluralitat de participants, l’element temporal, l’element de finalitat i l’element del lloc¹⁵.

La jurisprudència del Tribunal Constitucional coincideix amb aquests posicionaments. La STC 284/2005, de 7 de novembre, en el Fonament Jurídic nº3, defineix el dret fonamental de reunió com aquella “manifestació col·lectiva de llibertat d’expressió exercitada a través d’una associació transitòria de persones que opera a mode de tècnica instrumental posada al servei de l’intercanvi i exposició d’idees, la defensa d’interessos o la publicitat de problemes i reivindicacions, i els elements que la configuren són el subjectiu (agrupació de persones), el temporal (duració transitòria), el de la finalitat (la finalitat ha de ser lícita) i el real i objectiu (lloc de celebració)”.

El Tribunal Suprem també ha descrit el què entén per dret de reunió. En la STS 163/1991, de 26 de juny, el Tribunal parteix de la falta de definició en la Constitució:

¹² PÉREZ SERRANO, N. (1976). *Tratado de Derecho Político*, Madrid, Civitas, p.665.

¹³ BISCARETTI DI RUFFIA, P. (1965). *Derecho constitucional*, Madrid, Tecnos, p. 689.

¹⁴ COLLIARD, C.A. (1975) *Libertés publiques*, 5^{ed}, París, Studyrama, p. 627.

¹⁵ DÍAZ MARÍN, R. (2014) “Notas sobre el derecho de reunión. Evolución constitucional, el orden público como núcleo a proteger y el escrache como nueva forma de ejercicio”. Treball final de Grau. Universidad de La Rioja.

“[...] perquè la Constitució està, fonamentalment, per protegir els drets subjectius. Conseqüentment, correspon a les normes de desenvolupament precisar el contingut propi del dret de reunió. La Llei Orgànica 9/1983 ve a desenvolupar el precepte constitucional. El dret de reunió apareix caracteritzat pe la concurrència concertada i temporal de més de vint persones amb una finalitat determinada, concurrència que no necessita autorització prèvia però que el seu exercici queda sotmès al règim de comunicació prèvia en els casos de reunions en llocs de trànsit públic i manifestacions [...]. Queden excloses de l’empara constitucional les reunions tipificades com il·lícites per les Lleis penals [...]. L’exercici del dret fonamental de reunió, incideix en els drets i interessos protegibles d’altres ciutadans, perquè aquest dret no és absolut, sinó que és un dret subjectiu que té els seus límits; per això, l’Autoritat Governativa té poders per reduir el dret de reunió, en el cas de que es pretengui exercitar tal dret sobrepassant els límits que li atorguen essència”.

Així, doncs, estem davant d’un dret individual però de necessari exercici col·lectiu, tal i com diu SANTAMARÍA¹⁶. L’element finalista es refereix a la pretensió dels reunits d’aconseguir un objectiu vinculat a la defensa d’interessos comuns. L’objectiu fa referència al lloc de celebració i el temporal es basa en la nota de transitorietat.

Per acabar, s’ha de fer una última diferenciació, que també fa SANTAMARÍA¹⁷ en el seu article, entre les dues modalitats de la mateixa llibertat de reunió: per una banda es pot parlar de la reunió pròpiament dita (*meeting*, en la terminologia anglesa), de caràcter estàtic, ja sigui celebrada en un local obert o en un local tancat, i per l’altra banda, es pot parlar de la manifestació, de caràcter dinàmic, que vindria a ser la reunió posada en moviment seguint un recorregut que passa per diferents llocs públics. La manifestació, òbviament, comporta una possibilitat de major afectació a l’ordre públic i a drets de tercers. A més, pot tenir diverses modalitats (a peu, en vehicles, amb o sense oradors, etc.).

¹⁶ RODRÍGUEZ SANTAMARÍA, M. J. (2004). “El derecho de reunión y manifestación y el derecho de asociación”. GAVARA DE CARA, J.C. *Constitución: desarrollo, rasgos de identidad y valoración en el XXV aniversario*”, ED. J. M. BOSCH. Barcelona, p. 141.

¹⁷ *Ibidem*, pàgina 141.

2. Àmbit internacional de regulació

A nivell internacional, el dret a la llibertat de reunió es troba regulat en Tractats Internacionals en els que Espanya ha ratificat i, per tant, és part¹⁸. Entre aquests Tractats hi trobem el Pacte Internacional de Drets Civils i Polítics¹⁹, el Conveni Europeu per a la Salvaguarda dels Drets Humans i de les Llibertats Fonamentals²⁰, i també està contingut a la Carta de Drets Fonamentals de la Unió Europea²¹. Com a part, i tal i com recorda AMNISTIA INTERNACIONAL, els Estats tenen la obligació de respectar, protegir i realitzar aquests drets. Han de garantir que els seus propis agents no els violin i que aquests drets no siguin objecte de restriccions, excepte les que siguin necessàries i proporcionades, i així es pugui demostrar, per a una finalitat legítima permesa pel dret internacional. Igualment, també estan obligats a protegir l'exercici d'aquests drets enfront a possibles interferències de terceres persones, i a garantir que les persones que es troben dins de la seva jurisdicció puguin exercir aquests drets en la pràctica²². En la mateixa línia, el Relator especial de les Nacions Unides sobre el Dret a la Llibertat de Reunió Pacífica i d'Associació, MAINA KIAI, ha destacat que això significa que “els Estats tenen una obligació positiva, en virtut del dret internacional dels drets humans, no

¹⁸ Article 10.2 CE: “Les normes relatives als drets fonamentals i a les llibertats que la Constitució reconeix s'interpretaran de conformitat amb la Declaració universal de drets humans i els tractats i els acords internacionals sobre aquestes matèries ratificats per Espanya”.

¹⁹ D'acord amb l'article 21 Pacte Internacional pels Drets Civils i Polítics, “Es reconeix el dret de reunió pacífica. L'exercici d'aquest dret només pot quedar subjecte a les restriccions previstes per la llei en una societat democràtica, quan siguin necessàries per a la seguretat nacional, la seguretat pública o l'ordre públic o per protegir la salut o la moral públiques o la protecció dels drets i llibertats dels altres”.

²⁰ Signat a Roma, el dia 4 de novembre de 1950. L'article 11 del qual porta per títol “Llibertat de reunió i d'associació” i diu: “1. Tota persona té dret a la llibertat de reunió pacífica i a la llibertat d'associació, inclòs el dret a fundar sindicats amb d'altres i d'afiliar-se a sindicats en defensa dels seus interessos. 2. L'exercici d'aquests drets no pot ser objecte d'altres restriccions que aquelles que, previstes per la llei, constitueixin mesures necessàries, en una societat democràtica, per a la seguretat nacional, la seguretat pública, per a la defensa de l'ordre i per a la prevenció del crim, la protecció de la salut o de la moral o per a la protecció dels drets i les llibertats d'altri. Aquest article no prohibeix que siguin imposades restriccions legítimes a l'exercici d'aquests drets als membres de les forces armades, de la policia o de l'administració de l'Estat”.

²¹ Article 12 de la Carta de Drets Fonamentals de la Unió Europea: “1. Tota persona té dret a la llibertat de reunió pacífica i a la llibertat d'associació en tots els nivells, especialment en els àmbits polític, sindical i cívic, el que suposa el dret de tota persona a fundar amb d'altres sindicats i a afiliar-se als mateixos per a la defensa dels seus interessos”.

²² AMNISTIA INTERNACIONAL. (2014). “España: el derecho a protestar, amenazado”, Índex: EUR 41/001/2014. Recuperat de: [https://doc.es.amnesty.org/cgi-bin/ai/BRSCGI/44100114.spa%20\(policing%20spain_FINAL_en%20baja\)?CMD=VEROBJ&MLKOB=32906041616](https://doc.es.amnesty.org/cgi-bin/ai/BRSCGI/44100114.spa%20(policing%20spain_FINAL_en%20baja)?CMD=VEROBJ&MLKOB=32906041616) (última consulta: 13/01/2016).

només de protegir activament les reunions pacífiques sinó també de facilitar l'exercici del dret a la llibertat de reunió pacífica”²³.

La Oficina de l'Alt Comissariat de les Nacions Unides per els Drets Humans va emetre un informe, el gener de 2013, pel Consell de Drets Humans de la ONU, sobre bones pràctiques per garantir la promoció i protecció dels drets humans en el context de protestes pacífiques. Aquest informe incloïa aportacions d'experts independents, entre ells relators especials pertinents de la ONU, Estats membre de la ONU, institucions nacionals de drets humans i organitzacions de la societat civil²⁴. Després d'aquest informe el Consell de Drets Humans de la ONU, del qual Espanya n'era membre en aquells moments, va assenyalar que “la participació en protestes pacífiques pot ser una manera important d'exercir el dret a la llibertat de reunió pacífica, d'associació, de expressió i de participació en els assumptes públics. De la mateixa forma, va subratllar que totes les persones han de poder expressar les seves queixes o aspiracions de manera pacífica mitjançant, entre d'altres vies, les manifestacions públiques (que no s'haurien de considerar una amenaça), i va demanar als diferents Estats membre que, entre d'altres coses, facilitessin les protestes pacífiques”²⁵.

L'Oficina de Institucions Democràtiques i Drets Humans (OIDDH), de la Organització per a la Seguretat i la Cooperació a Europa (OSCE), juntament amb la Comissió Europea per a la Democràcia a través del Dret, també ha emès un conjunt detallat de Directrius sobre la Llibertat de Reunió Pacífica, amb l'objectiu de ajudar als Estats membres a garantir que les seves lleis i pràctiques sobre la llibertat de reunió pacífica compleixin la normativa tant europea com la internacional²⁶. El relator especial de la ONU sobre els drets a la llibertat de reunió pacífica i d'associació, designat pel Consell de Drets Humans de la ONU, ha manifestat que “aquestes directrius són el conjunt més avançat de bones pràctiques que existeix”²⁷. Entre aquestes Directrius es pot destacar:

- La presumpció que les reunions celebrades són de caràcter pacífic,

²³ Informe Relator Especial sobre els drets a la llibertat de reunió pacífica i d'associació, informes al Consell de Drets Humans, A/HRC/20/27, paràgraf 27, i A/HRC/23/29, paràgraf 49.

²⁴ Oficina de l'Alt Comissariat de les Nacions Unides pels Drets Humans: *Effective measures and best practices to ensure the promotion and protection of human rights in the peaceful protests*, doc. ONU A/HRC/22/28, de 21 de gener de 2013.

²⁵ Consell de Drets Humans de la ONU, resolució 22/10, *La promoció i la protecció dels drets humans en el context de les manifestacions pacífiques*, adoptada sense votació el dia 21 de març de 2013.

²⁶ Oficina de Institucions Democràtiques i Drets Humans (OIDDH) de la OSCE, *Directrius sobre la Llibertat de Reunió Pacífica*, 2° Ed. (2010). En endavant, *Directrius de la OSCE/OIDDH*.

²⁷ Informe A/HRC/20/27. Ob. cid, nota a peu de pagina número 7.

- La demanda que l'exercici del dret de reunió pacífica no estigui subjecte a una autorització prèvia,
- Reconeixement de les reunions espontànies en la legislació (excloses del procediment de notificació prèvia),
- La demanda als Estats de que no exigeixin responsabilitat als organitzadors de reunions ni als seus participants en aquestes pels comportaments violents d'altres persones,
- Entre d'altres.

Aprofundint en les característiques del dret a la llibertat de reunió pacífica, cal destacar que pot ser exercit per persones, grups i associacions, i esdevé és un dels fonaments de una societat democràtica²⁸. Així doncs, el facilitar la participació en reunions pacífiques ajuda a garantir que la població tingui la oportunitat d'expressar les seves opinions que té en comú amb altres persones, i facilita el diàleg tant dins de la societat civil mateixa com entre la societat civil, els líders polítics i el govern, a més de ser important per el ple desenvolupament de altres drets humans²⁹.

El Tribunal Europeu de Drets Humans ha reiterat, en nombroses ocasions, que “el dret a la llibertat de reunió inclou tant les reunions privades com les reunions en la via pública, i les reunions poden ser reunions estàtiques o marxes públiques (manifestacions). Aquest dret pot ser exercit tant pels participants individuals com per aquells qui organitzen la reunió³⁰”. Ja que les reunions públiques es celebren per transmetre un missatge a una persona, grup o organització en particular, han de tenir lloc, com a norma general, de manera que puguin ser vistes i escoltades pel públic al que es dirigeixen³¹.

²⁸ AMNISTIA INTERNACIONAL. (2014). “España: el derecho (...)”. Ob. cid. Pàgina 10.

²⁹ Veure, per exemple, Directrius de la OSCE/OIDDH, ob. cid., pàgina 23, paràgraf 2. Veure també, per exemple, Consell General de Drets Humans, resolució 24/5, A/HRC/RES/24/5, adoptada sense votació el dia 26 de setembre de 2014, paràgraf 5: [http://ap.ohchr.org/documents/dpage_e.aspx?si=A/HRC/RES/24/5] (última consulta: 30/11/2015).

³⁰ Veure, per exemple, Ezelin v. France n° 11800/85, 26 d'abril de 1991, paràgraf 52; i Christians against Racism and Fascism v. The United Kingdom, n° 8440/78.

³¹ Veure Directrius de la OSCE/OIDDH, ob. cid., directriu 3.5.

3. Àmbit intern de regulació:

Pel que fa a l'ordenament intern espanyol, l'article 21 de la Constitució reconeix el dret de reunió pacífica:

Article 21:

1. Es reconeix el dret de reunió pacífica i sense armes. Per a l'exercici d'aquest dret no caldrà autorització prèvia.
2. En els casos de reunions en llocs de trànsit públic i de manifestacions caldrà comunicar-ho prèviament a l'autoritat, la qual només podrà prohibir-les quan hi hagi motius fonamentats d'alteració de l'ordre públic, amb perill per a persones o béns.

La seva ubicació sistemàtica en la secció primera del Capítol Segon de la Constitució li aporta una protecció jurisdiccional reforçada que ofereix jurisdicció preferent i sumària, protecció d'empara i té reservat el seu desenvolupament normatiu a la llei orgànica, tot i que en tot el text normatiu no hi ha una verdadera definició d'aquest dret (arts. 53.1 i 53.2 CE).

En línia amb el Tribunal Europeu de Drets Humans, el Tribunal Constitucional ha definit el dret de reunió com la “manifestació col·lectiva de la llibertat d'expressió exercitada a través d'una associació transitòria de persones, que opera a mode de tècnica instrumental al servei de l'intercanvi o exposició de idees, la defensa d'interessos o la publicitat de problemes i reivindicacions”³². També ha reconegut que, per a molts grups socials, aquest dret és, en la pràctica, un dels pocs mitjans d'expressar públicament les seves idees i reivindicacions³³.

La regulació de les condicions d'exercici del dret a la llibertat de reunió previst a l'article 21 de la Constitució Espanyola es realitza mitjançant la Llei Orgànica 9/1983³⁴. Aquesta llei defineix els diferents tipus de reunió que entren dins del seu àmbit i estableix els requisits legals per exercir aquest dret. La Llei Orgànica 4/2015, de 30 de març, de protecció de la seguretat ciutadana (en endavant, LOPSC)³⁵, complementa a la

³² STC 284/2005, de 7 de novembre de 2005, FJ 3.

³³ SSTC 124/2005, de 23 de maig; 195/2003, de 27 d'octubre; 42/2000, de 14 de febrer; 66/1995, de 8 de maig; i 55/1988, de 28 d'abril.

³⁴ Publicada al BOE de 18 de juliol de 1983; i posteriorment modificada en alguns articles per la LO 9/1999, de 21 d'abril, de modificació de la LO 9/1983, de 15 de juliol reguladors del Dret de Reunió (publicada al BOE de 22 d'abril de 1999).

³⁵ Publicada al BOE número 77 de 31 de març de 2015, i vigent a partir de l'1 de juliol del mateix any.

Llei 9/1983 reguladora del dret de reunió en la mesura que capacita a les forces de seguretat per emprendre accions dirigides a mantenir l'ordre públic durant manifestacions o reunions.

4. Restriccions a la celebració de reunions:

Segons AMNISTIA INTERNACIONAL³⁶, encara que el dret internacional permeti que l'exercici del dret a la llibertat de reunió pacífica (així com el de els drets, estretament relacionats, a la llibertat d'associació i la llibertat d'expressió) sigui objecte de certes restriccions, aquestes restriccions només seran admissibles si:

1. Estan establertes per llei.
2. Tenen com a finalitat protegir certs interessos públics (la seguretat nacional o pública, l'ordre públic, la protecció de la salut o la moral pública) o els drets i llibertats d'altres persones.
3. Són necessàries, i així es pot demostrar, per aconseguir aquella finalitat concreta.

Tota restricció que no compleixi aquests tres requisits, de manera conjunta, constituirà una violació d'aquest dret.

En el capítol III de la LOPSC es preveuen accions de les autoritats per dissoldre reunions o manifestacions o per dur a terme controls de identitat o registres corporals. En particular, l'article 23 estableix que "les autoritats hauran de prendre les mesures necessàries per a protegir la celebració de reunions i manifestacions", però el segon paràgraf d'aquest mateix article preveu, també, la possibilitat de que les autoritats utilitzin les forces i cossos de seguretat per dissoldre les reunions o manifestacions en llocs de trànsit públic que hagin estat prohibides o restringides per algun dels supòsits enumerats a l'article 5 de la Llei Orgànica 9/1983. Aquest article estableix que les autoritats podran dissoldre una manifestació per varis motius:

- Quan es consideri il·lícita de conformitat amb les lleis penals³⁷.

³⁶ AMNISTIA INTERNACIONAL. (2014). "España: el derecho (...)". Ob. cid. Pàgina 11.

³⁷ La Sentència del TS (Sala 3ª, Secció 7ª) de 4 de març de 2002, fixa com a doctrina legal que "en aplicació conjunta dels articles 5.a i 10, l'autoritat governativa té la facultat de prohibir una manifestació si estima de forma raonada que concorren indicis de que pugui ser constitutiva de delictes i, com a tal, potencialment generadora d'alteracions de l'ordre públic, amb perill per a persones o béns". Sentència publicada al BOE del 10 d'abril de 2002.

- Quan es produeixin alteracions de l'ordre públic, amb perill per a persones o béns.
- Quan es faci ús de uniformes paramilitars per part dels assistents.
- Quan siguin organitzades per membres de les Forces Armades o de la Guardia Civil infringint les limitacions imposades a l'article 13 de la Llei Orgànica 9/2011, de 27 de juliol, de drets i deures dels membres de les Forces Armades o a l'article 8 de la Llei Orgànica 11/2007, de 22 d'octubre, reguladors dels drets i deures dels membres de la Guardia Civil.

De igual manera, l'article 10 estableix que “si les autoritats governatives consideren que existeix un risc de que es produeixin alteracions de l'ordre públic, amb perill per a persones o béns, podran prohibir una reunió o manifestació que s'hagi notificat o, en el seu cas, proposar la modificació de la data, lloc, duració o itinerari de la reunió o manifestació. La resolució haurà d'adoptar-se de forma motivada i notificar-se en el termini màxim de setanta-dues hores des de la comunicació prevista a l'article 8”. L'article 11 preveu la potestat dels organitzadors o promotors, si no estan d'acord amb la decisió de les autoritats, per poder interposar un recurs contenciós-administratiu, en el termini de quaranta-vuit hores, i que es tramitarà de manera prioritària.

Segons les normes internacionals, “tota mesura que prohibeixi o restringeixi qualsevol forma pacífica de llibertat d'expressió o manifestació s'haurà d'avaluar cas per cas. El comitè de Drets Humans de la ONU i el Tribunal Europeu de Drets Humans han subratllat que les restriccions només es poden imposar per a les finalitats permeses pel dret internacional dels drets humans, és a dir, per garantir la protecció de la seguretat nacional o pública, l'ordre públic, la salut o la moral públiques o els drets i llibertats d'altres persones. A més, les restriccions hauran de complir proves estrictes de necessitat i proporcionalitat per a la finalitat concreta, han d'assegurar-se que una restricció més lleu no és suficient, i s'ha de garantir que no es posi en perill el dret en sí mateix³⁸. Tota restricció ha d'estar clarament basada en una llei que, pel fet de ser relativa a l'exercici dels drets humans, ha d'estar redactada en termes suficientment precisos per impedir que les autoritats exerceixin un poder indegut a l'hora de restringir

³⁸ Veure: Observació general nº34, Llibertat de opinió i llibertat d'expressió, CCPR/C/GC/34, paràgrafs 21 a 36, i específicament paràgrafs 21 i 22. (El Comitè ha aclarit que aquesta observació general proporciona de la mateixa manera orientació respecte als elements del dret a la llibertat de reunió pacífica: comunicació nº1790/2008)

la llibertat d'expressió i de reunió. Correspondrà a les autoritats demostrar la base jurídica de qualsevol restricció que s'imposi”³⁹.

En un informe del relator especial de la ONU sobre els drets a la llibertat de reunió pacífica i d'associació, dirigit al Consell de Drets Humans, ha destacat la presumpció a favor de la celebració de reunions pacífiques, subratllada també en les Directrius de la OSCE/OIDDH, que significa que “s’haurà de presumir que una reunió serà pacífica i no constituirà una amenaça per l’ordre públic”⁴⁰. Les directrius de la OSCE/OIDDH deixen clar que “s’ha de presumir que les intencions dels organitzadors de les manifestacions són pacífiques, a no ser que existeixin proves clares i feaents de que aquells qui organitzen aquest acte concret o participen en ell tenen intenció de fer ús de la violència o incitar a ella”⁴¹.

Segons AMNISTIA INTERNACIONAL, encara que els Estats tinguin la obligació de garantir l’ordre públic, “és important que les autoritats mostrin un cert grau de tolerància enfront la alteració inevitable que les manifestacions suposen. Les reunions són un ús tant legítim de l’espai públic com les activitats comercials o el tràfic de vehicles i persones. El dret a la llibertat de reunió i manifestació pacífica significa que els manifestants han de poder tenir una oportunitat real de transmetre pacíficament el seu missatge a les persones a les que va dirigit, especialment quan aquestes persones són representants públics. Per això, com a norma general, les reunions han de poder-se celebrar de manera que puguin ser vistes i escoltades pel públic destinatari. Si s’imposa alguna restricció respecte al moment, el lloc o la manera de celebrar una reunió, s’hauran d’oferir alternatives raonades, tal i com preveu la Directriu de la OSCE/OIDDH 3.2”⁴².

El Tribunal Constitucional espanyol ha argumentat que “les restriccions no poden ser absolutes ni poden obstruir el dret fonamental més enllà d’allò raonable”⁴³. Així que, per prohibir una concentració, no n’hi ha prou amb la simple sospita o possibilitat de que es produeixi una alteració, sinó que “qui adopta aquesta decisió ha d’estar en

³⁹ AMNISTIA INTERNACIONAL. (2014). “España: el derecho (...)”. Ob. cid. Pàgina 12.

⁴⁰ Informe (...) A/HRC/23/29, ob. cid, paràgraf 50.

⁴¹ Directrius de la OSCE/OIDDH, ob. cid, paràgraf 25.

⁴² AMNISTIA INTERNACIONAL. (2014). “España: el derecho (...)”. Ob. cid. Pàgina 12.

⁴³ STC 110/2006, de 3 d’abril de 2006, FJ 3.

possessió de dades objectives suficients, derivades de les circumstàncies de fet en cada cas, a partir dels que qualsevol persona en una situació normal pugui arribar de forma racional a la conclusió [...] que la concentració produirà [...] el referit desordre públic [...]. Si existeixen dubtes sobre la producció d'aquests efectes, una interpretació sistemàtica del precepte constitucional porta a la necessària aplicació del principi de *favor libertatis* i a la conseqüent impossibilitat de prohibir la realització de la concentració”⁴⁴.

Segons la informació facilitada pel Departament d'Interior de la Generalitat de Catalunya per a la realització d'aquest treball⁴⁵, l'any 2014 es varen produir un total de 5.138 manifestacions notificades en l'àmbit català (1154 de les quals es varen produir a la ciutat de Barcelona). Això correspon a més de 14 manifestacions diàries. De totes les comunicacions rebudes per part del Departament d'Interior, hi varen haver 63 casos que no es varen tramitar les notificacions perquè no s'havien comunicat amb la suficient antelació, qüestió que entrarem molt més al detall en el següent apartat. En cap cas es va prohibir una manifestació o concentració, però sí que es varen modificar en 6 casos la data, l'hora o el lloc de celebració, justificant-ho per motius d'ordre públic.

Segons l'Anuari que publica el Ministeri de l'Interior del Govern Espanyol, corresponent a l'any 2014⁴⁶, a l'Estat Espanyol es varen celebrar 36.679 manifestacions comunicades al llarg de l'any, de les quals 1.482 varen ser prohibides adduint motius d'ordre públic.

5. La notificació com a requisit previ per a la celebració de reunions públiques:

La Llei Orgànica 9/1983, reguladora del dret de reunió, estableix en el seu article 8 que “La celebració de reunions en llocs de trànsit públic i de manifestacions hauran de ser comunicades per escrit a l'autoritat governativa corresponent per part dels organitzadors o promotors d'aquelles, amb una antelació de deu dies naturals, com a mínim i trenta com a màxim”.

⁴⁴ STC 66/1995, de 8 de maig de 1995, FJ 3.

⁴⁵ A través de correu electrònic.

⁴⁶ Aquest anuari conté la informació de totes les reunions i manifestacions celebrades a l'Estat Espanyol, a excepció de les celebrades a Catalunya i al País Basc, que tenen les competències delegades en matèria d'Interior. Disponible a: http://www.interior.gob.es/documents/642317/1204854/Anuario-Estadistico-2014_v201510.pdf/0c18a800-f7f7-405c-9155-7391633618c8 (última consulta: 13/01/2016).

Aquest requisit de notificació també el podem trobar en la pròpia Constitució Espanyola⁴⁷. La Llei Reguladora del Dret de Reunió també estableix que, només en els casos urgents, que s'hauran de justificar amb causes extraordinàries i greus, es podrà acceptar la notificació amb un preavís amb 24 hores d'antelació.

Article 8, Llei Reguladora del Dret de Reunió:

La celebració de reunions en llocs de trànsit públic i de manifestacions hauran de ser comunicades per escrit a l'autoritat governativa corresponent pels organitzadors o promotors d'aquelles, amb una antelació de deu dies naturals, com a mínim i trenta dies com a màxim. Si es tractés de persones jurídiques la comunicació haurà de fer-se per mitjà del seu representant. Quan existeixin causes extraordinàries i greus que justifiquin la urgència de la convocatòria i celebració de reunions en llocs de trànsit públic o manifestacions, la comunicació, a que es refereix el paràgraf anterior, podrà fer-se amb una antelació mínima de vint-i-quatre hores.

No obstant, la llei no és clara respecte a quines poden ser aquestes causes excepcionals, i tampoc permet explícitament les manifestacions espontànies.

A l'article 9 de la mateixa LO 9/1983, es contempla que la notificació haurà d'incloure:

- a) La identificació completa de les persones organitzadores,
- b) El lloc, data, hora i duració prevista,
- c) L'objecte de la reunió,
- d) L'itinerari projectat, i
- e) Les mesures de seguretat previstes pels organitzadors o les mesures de seguretat que es sol·licitin de les autoritats.

Les autoritats hauran de respondre en un termini de 72 hores després de ser presentada la notificació. I podran prohibir la reunió o manifestació, si consideren que existeixen raons fonamentades perquè puguin produir-se alteracions de l'ordre públic, amb perill per a persones o béns, o, en el seu cas, proposar una modificació de la data, lloc, hora, duració o itinerari.

⁴⁷ Article 21.2 CE: "En els casos de reunions en llocs de trànsit públic i de manifestacions caldrà comunicar-ho prèviament a l'autoritat, la qual només podrà prohibir-les quan hi hagi motius fonamentats d'alteració de l'ordre públic, amb perill per a persones o béns".

Respecte aquest requisit de notificació, el Tribunal Constitucional ha mantingut que el dret de manifestació contemplat en l'article 21 de la Constitució espanyola està subjecte a un requisit previ: el deure de comunicar-ho amb antelació a l'autoritat competent, encara que aquest deure no constitueixi una sol·licitud d'autorització. La notificació s'ha de considerar simplement una declaració de coneixement a fi de que l'autoritat administrativa pugui adoptar les mesures pertinents per a possibilitar tant l'exercici en llibertat del dret dels manifestants, com la protecció de drets i béns de terceres persones⁴⁸. No obstant, el Tribunal Suprem ha resolt que l'incompliment del període de preavis de 10 dies (excepte en circumstàncies excepcionals i urgents) atorga a les autoritats la facultat de prohibir una manifestació⁴⁹. Però una cosa és que la autoritat governativa estigui habilitada i una altre diferent és que hi estigui obligada, i en conseqüència (tractant-se de l'exercici d'un dret fonamental, i d'acord a respostes del Ministeri de l'Interior⁵⁰) no sembla raonable fer un ús extensiu d'aquesta habilitació en supòsits de manifestacions que, pel seu caràcter, sentit o finalitat, resulti previsible que no es plantejaran problemes d'ordre públic.

A nivell internacional també hi ha normes relatives a aquest requisit de la notificació. Tal i com s'explica en l'informe d'AMNISTIA INTERNACIONAL, el Comitè de Drets Humans de la ONU i el Tribunal Europeu de Drets Humans han considerat que el requisit de comunicar prèviament la celebració de una reunió és compatible amb les limitacions admissibles a l'exercici del dret consagrat en el Pacte Internacional de Drets Civils i Polítics i en el Conveni Europeu per a la Protecció dels Drets Humans i de les Llibertats Fonamentals. No obstant, el requisit de comunicació prèvia no ha de ser de tal grau que, a la pràctica, constitueixi un requisit de obtenir autorització⁵¹. El Tribunal Europeu ha assenyalat en repetides ocasions que el propòsit del requisit de comunicació ha de ser permetre que les autoritats puguin prendre mesures raonades i adients per

⁴⁸ STC 110/2006 (FJ 3), que menciona SSTC 36/1982 i 59/1990, sobre la notificació, i SSTC 59/1990 i 66/1995, sobre la configuració d'aquest dret.

⁴⁹ STS de 12 de desembre de 1994.

⁵⁰ <http://www.interior.gob.es/ca/web/servicios-al-ciudadano/respuestas-de-la-secretaria-general-tecnica/seguridad-ciudadana/informe-sobre-ejercicio-de-derecho-de-reunion-cua> (última consulta: 12/01/2016).

⁵¹ El Comitè de Drets Humans, en les seves observacions finals sobre Marroc (1999, doc. ONU CCPR/C/79/add.113), manifesta que li preocupa l'abast del requisit de notificació de les reunions, i el fet de que s'abusi amb freqüència del requisit de comptar amb una notificació, el que es tradueix en una limitació de facto del dret de reunió, garantit a l'article 21 del Pacte Internacional de Drets Civils i Polítics.

garantir que la reunió, manifestació o concentració tingui lloc sense incidents⁵², i que, encara que les autoritats puguin utilitzar el requisit de comunicació per garantir la protecció dels drets d'altres persones o per a prevenir l'alteració de l'ordre o la comissió de delictes, aquest requisit no ha de constituir un “obstacle ocult a la llibertat de reunió pacífica protegida pel Conveni Europeu pels Drets Humans i les Llibertats Fonamentals”⁵³.

L'informe⁵⁴ també detalla que el Relator Especial sobre els drets a la llibertat de reunió pacífica i d'associació ha subratllat explícitament que no s'ha de requerir autorització per celebrar una reunió pacífica⁵⁵. Afegint que l'exercici del dret a la llibertat de reunió pacífica ha d'estar subjecte, com a molt, a un procediment de notificació prèvia que no sigui excessivament burocràtic i que tingui com a finalitat que les autoritats de l'Estat facilitin l'exercici del dret a la llibertat de reunió pacífica i prenguin mesures per a protegir la seguretat i l'ordre públics i els drets i llibertats d'altres persones. El relator especial ha recomanat que la notificació es sotmeti a una avaluació de la proporcionalitat i que només s'exigeixi per a grans reunions o actes que puguin provocar unes certes alteracions. També ha recomanat que la notificació es presenti amb una antelació màxima de, per exemple, 48 hores abans de la data prevista per a celebrar la reunió⁵⁶. Les Directrius de la OSCE/OIDDH formulen recomanacions similars, i subratllen que la notificació prèvia no és necessària en general i només s'hauria de requerir quan tingui com a finalitat permetre que les autoritats adoptin les mesures necessàries; si es requereix, la notificació ha de constituir “una notificació de intencions, no una sol·licitud de permís”⁵⁷, i el procés de notificació ha de donar temps suficient perquè, en cas de que s'imposin restriccions, pugui presentar-se un recurs accelerat davant d'un tribunal i aquest pugui resoldre al respecte.

Pel que afecta a les reunions espontànies, les Directrius de la OSCE/OIDDH assenyalen que han de ser legals i s'han de considerar com un fet previsible en una democràcia saludable, enlloc de considerar-se com un fet excepcional. Aquestes Directrius afirmen

⁵² Veure, per exemple, *Sergey Kuznetsov v. Rússia*, n°10877/04, de 23 de gener de 2009; o *Bukta and Others v- Hungary*, n°25691/04, de 17 d'octubre de 2007.

⁵³ AMNISTIA INTERNACIONAL. (2014). “España: el derecho (...)”. Ob. Cit. Pàgina 14..

⁵⁴ *Ibidem*.

⁵⁵ Informe del relator especial sobre els drets a la llibertat de reunió pacífica i d'associació, A/HRC/23/39, de 24 d'abril de 2013.

⁵⁶ Informe del relator especial sobre els drets a la llibertat de reunió pacífica i d'associació, A/HRC/20/27, de 21 de maig de 2012.

⁵⁷ Directrius de la OSCE/OIDDH, 2010, principi 4.1: Notificació.

que les autoritats han de protegir aquestes reunions espontànies i facilitar-les sempre que siguin de caràcter pacífic⁵⁸. Les reunions espontànies poden, en ocasions, celebrar-se com una resposta immediata a un succés desencadenant, en el que l'organitzador (si n'hi ha) no pot complir el termini establert per la notificació prèvia; poder celebrar-se aquestes reunions és important ja que el missatge només tindrà sentit si la concentració té lloc de forma immediata, el seu ajornament provocaria la pèrdua de força de la concentració. De la mateixa forma, poden sorgir concentracions espontànies sense cap organitzador ni convocant al darrera.

El Relator Especial ha assenyalat que la falta de notificació prèvia dels organitzadors a les autoritats no ha de motivar, per ella sola, la dissolució automàtica de la reunió ni la imposició als seus organitzadors de sancions penals o administratives consistents en el pagament de multes o la privació de llibertat⁵⁹.

A Espanya, no obstant, en contra d'allò establert per les normes internacionals, incloses les recomanacions del relator especial de la ONU i les Directrius de la OSCE/OIDDH, no existeix cap disposició relativa a les reunions espontànies. Sobre aquesta base, les protestes que no s'hagin notificat a les autoritats dins dels terminis estipulats poden ser dissoltes i, tal i com veurem els següents apartats d'aquest treball, aquells qui participin en elles poden ser sancionats amb quantioses multes.

⁵⁸ Directrius de la OSCE/OIDDH, 2010, principi 4.2.

⁵⁹ Informe del relator especial sobre els drets a la llibertat de reunió pacífica i d'associació, A/HRC/23/39, de 24 d'abril de 2013.

Context social espanyol i noves formes de protesta

CONTEXT SOCIAL ESPANYOL:

Per entendre les protestes d'un lloc determinat i poder analitzar el seu contingut i les seves formes és necessari conèixer el context en el qual es desenvolupen. Les motivacions d'aquestes, la legislació sobre la qual es belluguen i la resposta de les institucions són qüestions prou importants i que ens permetran no realitzar un anàlisi del dret de protesta en un entorn buit, sinó amb les característiques concretes que modulen aquest dret.

L'Estat espanyol és un país sumit en una profunda crisi econòmica, amb un elevat índex de desocupació que l'any 2014 superava el 23% de la població activa⁶⁰, i on les mesures adoptades tant pel govern central com pels governs autonòmics han comportat retallades als serveis socials, com la sanitat o l'educació, que han afectat a la majoria de la població. Espanya comptava a finals de l'any 2014 amb un taxa de risc de pobresa situada al 22,2%, arribant a tres milions de persones en situació de "pobresa severa"⁶¹.

A aquesta situació de crisi econòmica, cal sumar-hi un context de desafecció política i deslegitimació de les institucions per part de la majoria de la població. Aquest empobriment democràtic es pot palpar, per exemple, amb la reforma de l'article 135 de la Constitució Espanyola. Aquesta reforma, destinada a garantir per la via constitucional l'equilibri pressupostari de les Administracions Públiques i la prioritat absoluta del pagament del deute públic per sobre de qualsevol altra partida pressupostària, es va aprovar mitjançant un acord dels dos principals partits espanyols (PSOE i PP) durant l'estiu de 2011, en un context de gran desafecció i de deslegitimació de les institucions per part de la majoria de la població. La urgència de la reforma venia imposada per la

⁶⁰ *Notas de prensa del Instituto Nacional de Estadística* del 23 d'octubre de 2014 [<http://www.ine.es/daco/daco42/daco4211/epa0314.pdf> (última consulta: 16/12/2015)].

⁶¹ "Pobresa severa" segons la terminologia de Càrites Espanya. Font: *Dossier de Pobreza de EAPN España 2014* [http://www.eapn.es/ARCHIVO/documentos/dossier_pobreza.pdf (última consulta: 16/12/2015)].

Troika⁶², que situava a Espanya com a país necessitat d'un rescat financer que havia de garantir el pagament del Deute.

L'Estat espanyol també ha vist com no parava d'augmentar, al mateix temps, la desigualtat. L'acumulació de capital ha tingut un creixement més ràpid que l'economia, el que facilita la concentració de la riquesa en aquells qui ja tenien originàriament aquest capital i provoca l'augment de les desigualtats entre aquests i aquells qui depenen del seu treball. Segons l'indicador de Eurostat, que mesura la diferència de renda disponible entre el 20% de la població més "pobre" del país i el 20% més ric, Espanya és el país més desigual de la Eurozona. El desequilibri que precaritzava les condicions de treball i de vida dels sectors populars en el marc de l'aplicació de les polítiques d'austeritat que han tingut lloc des de l'any 2010. Tal i com, entre d'altres, recollia l'any 2013 l'informe de Oxfam: "La trampa de l'austeritat. El veritable cost de la desigualtat a Europa"⁶³, aquestes polítiques d'austeritat deixen indemnes als sistemes financers i afecten negativament a la majoria de la població, especialment als més vulnerables i debiliten qualsevol mecanisme de reducció de la pobresa i la desigualtat. Cal afegir, però, que aquests nivells de desigualtat, exclusió, empobriment i precarietat no són només una conseqüència inevitable de la crisi sinó també una qüestió estretament vinculada amb les polítiques neoliberals i neo-conservadores que, des de fa ja unes dècades, i no només des de l'inici de la crisi econòmica l'any 2008, han imposat una redacció regressiva del pacte social.

Això ha provocat una resposta pública cada vegada més organitzada, en forma de protestes i de resistència dels grups afectats per decisions que, consideren, violen els seus drets. En alguns casos, aquests grups de ciutadans han presentat, mitjançant el mecanisme de les Iniciatives Legislatives Populars (ILP)⁶⁴, alternatives a les iniciatives del govern.

⁶² La Troika financera està formada per la Comissió Europea, el Banc Central Europeu i el Fons Monetari Internacional. En el context dels rescats financers d'alguns països de la Unió Europea, imposa la política financera d'aquests països.

⁶³ Informe disponible a: <https://www.oxfam.org/sites/www.oxfam.org/files/bp174-cautionary-tale-austerity-inequality-europe-120913-es.pdf> (última consulta: 8 de gener de 2016).

⁶⁴ Alguns exemples de ILP presentades podrien ser la de la Plataforma d'Afectats per la Hipoteca per aconseguir la dació en pagament, a nivell estatal; o la de la Plataforma Prou! Per abolir les curses de braus a Catalunya, o la impulsada, també a Catalunya, per la plataforma Som lo que sembrem, per prohibir els cultius transgènics i investigar els seus efectes.

Un dels moviments socials més influents, el moviment conegut com a 15M⁶⁵. Segons el Síndic de Greuges de Catalunya, “l’origen d’aquest moviment cal buscar-lo en les mobilitzacions, iniciades el 15 de maig de 2011, de reivindicació col·lectiva de canvis polítics, socials i econòmics, i protagonitzades per diversos sectors de la societat. Aquestes protestes es centraven en la crisi econòmica; les especulacions financeres i les seves conseqüències, especialment en el cas de famílies altament hipotecades; les elevades taxes d’atur, per sobre del 40% en el cas dels joves; les retallades i els ajustos pressupostaris que afecten prestacions socials que constitueixen el nucli dur de l’Estat del benestar i el consegüent increment de les desigualtats socials. És en aquest marc on germinen aquestes protestes, que tenen inequívocament un missatge de desaprovació pel que fa al funcionament del sistema polític, econòmic i finances i als seus actors respectius”⁶⁶.

El 15 de març de 2011, després de diferents manifestacions, es va acabar acampant a la Puerta del Sol de Madrid en senyal de protesta i, de seguida, es va estendre per tota Espanya, donant lloc a una sèrie de concentracions, protestes i acampades a diferents places de tot el territori. Les acampades més grans varen ser les de la Puerta del Sol, a Madrid, i la de la Plaça de Catalunya, a Barcelona. A partir d’aquestes acampades varen sorgir moviments socials en defensa dels diversos drets socials i va popularitzar un estil de protestes i de resistència, sempre actuant de forma pacífica⁶⁷.

Un altre grup destacat de la xarxa de moviments socials és la Plataforma d’Afectats per la Hipoteca (PAH)⁶⁸, que va sorgir a Barcelona durant el 2009 i actualment compta amb

⁶⁵ El moviment 15M es defineix a sí mateix com un grup de persones reunides espontàniament per expressar les seves demandes, entre altres coses, amb la finalitat d’aconseguir una democràcia participativa i despertar la consciència social. No es considera vinculat a cap partit polític, sindicat o associació. Els seus organitzadors han manifestat clarament el caràcter pacífic de les seves mobilitzacions. Per entendre moltes de les raons del moviment 15M, pot ser interessant llegir el llibre *Indigneu-vos!* de Stéphane Hessel. També pot interessar: Ovejero, F. (2013), *¿Idiotas o ciudadanos? El 15-M y la teoría de la democracia*, Barcelona: Montesinos.

⁶⁶ Informe Síndic de Greuges de Catalunya nº 3148/2011 i 4116/2011. Disponible a: http://www.sindic.cat/site/unitFiles/2992/Resolucio%20AO%2027M_15J.pdf (última consulta: 10/01/2016).

⁶⁷ TAIBO, C; VIVAS, E; ANTENTAS, J. M. (2011). *La rebelión de los indignados. Movimiento 15-M: Democracia Real, ¡Ya!*, Editorial Popular, Madrid.

⁶⁸ La PAH es defineix com una associació horitzontal, pacífica i no vinculada a cap moviment polític. El seu objectiu és conscienciar a la població i reunir a persones afectades, així com oferir assessorament a aquestes persones i facilitar-los l’accés a recolzament material i psicològic com a mesures de recolzament mutu. Entre les seves campanyes es troben “*STOP Desnonaments*”, que organitza actes de resistència passiva a les execucions hipotecàries i les notificacions de desnonaments, amb mesures tals com concentrar-se a la porta de l’habitatge en qüestió abans de que entrin els funcionaris judicials. Una altra campanya ha estat la campanya de “*Dació en Pagament*”, que demana que s’adoptin mesures legislatives que reconeguin que entregar un habitatge a un banc ha de suposar la cancel·lació del deute contret al

presència a tot Espanya. La PAH està inscrita en el Registre Nacional d'Associacions del Ministeri de l'Interior. Agrupa a persones que tenen dificultats per poder pagar la seva hipoteca o es troben en un procés d'execució hipotecària, i a persones solidàries amb la seva causa.

Després de que la Iniciativa Legislativa Popular que va presentar per modificar la Llei Hipotecària es diluís notablement abans de ser acceptada al novembre de 2012, la PAH va emprendre una sèrie d'accions de protesta l'objectiu directe de les quals eren polítics i membres del partit en el govern. En aquestes accions els demanaven que representessin els interessos de les persones afectades per les execucions hipotecàries. Encara que aquestes accions, conegudes com “escarnis”⁶⁹ i portades a terme davant de les seus del Partit Popular o a prop dels domicilis dels seus polítics, eren de caràcter pacífic, varen provocar una resposta molt forta per part del Partit Popular i de varis representants del govern.

Hi ha altres moviments socials relacionats amb el 15M que també s'oposen a les mesures d'austeritat i les retallades imposades pel govern, com per exemple la Marea Blanca, contra les retallades a la sanitat pública, o la Marea Verda, contra les retallades en l'educació pública. Sota el paraigües del moviment 15M, hi ha hagut altres plataformes que també han organitzat manifestacions i concentracions, com la Plataforma ¡En Pie!, o la Coordinadors 25S, un grup de persones que, a l'agost de 2012, va emetre a través de les xarxes socials una crida per celebrar una concentració massiva a Madrid el dia 25 de setembre de 2012, davant del Congrés, amb la finalitat de manifestar directament als diputats la seva protesta.

També podem trobar moviments socials com són les *Brigadas Vecinales de Observación de Derechos Humanos* de Madrid. Aquestes brigades les constitueixen veïns de Madrid que es dediquen a observar, documentar i també denunciar si es dona el cas, les pràctiques discriminatòries de la policia relacionades amb els controls de identitat dirigits a persones que pertanyen a minories ètniques. Les *Brigadas Vecinales* varen ser creades per residents de barris concrets en resposta als constants controls d'identitat realitzats per la policia a la seva zona, uns controls que, en la seva opinió, restringien a determinades persones l'ús de l'espai públic a causa del seu perfil ètnic, i

contractar un préstec de bona fe amb aquest banc per comprar aquella propietat, si es tracta de un primer habitatge.

⁶⁹ Posteriorment entrarem més al detall en la protesta en forma de “escraches”.

discriminaven racialment a les persones que consideraven immigrants. Després de rebre formació els seus membres reben unes armilles taronges amb les paraules “*Brigadas Vecinales de Observación de Derechos Humanos*” i “*Vigilando a los Vigilantes*”, i es situen en grups petits en places o carrers o a les sortides de les estacions de metro, prenent nota de les operacions policials que presenciïn i dels possibles abusos que poguessin cometre els agents de l’autoritat”. L’aparició de grups com les Brigadas Vecinales és degut a que la resposta de les autoritats a la mobilització generada per aquestes organitzacions s’ha caracteritzat per “l’ús innecessari o excessiu de la força durant les manifestacions, la imposició de multes a organitzadors i participants, i les propostes legislatives per imposar restriccions addicionals a la llibertat d’expressió i de reunió”⁷⁰.

Altres formes de protesta poden ser la Plataforma Crida⁷¹, una organització unitària en defensa de l’educació pública de qualitat, laica i en català en el marc de les Illes Balears. Formada per pares i mares, docents, alumnat, entitat i la ciutadania en general, va protagonitzar manifestacions realment massives, com la gran manifestació a Palma el dia 29 de setembre de 2013 que va reunir més de 100.000 persones.

Al País Valencià milers de ciutadans varen sortir als carrers en protesta pel tancament de Radio Televisió Valenciana (RTVV) anunciada pel Govern valencià i en defensa d’una radiotelevisió pública. També a València, el febrer de 2012, es varen iniciar un seguit de protestes conegudes com a Primavera Valenciana, arran de les protestes de l’alumnat de l’Institut Lluís Vives de València contra les retallades en educació de la Generalitat Valenciana i les càrregues policials que se’n deriven.

Catalunya també ha estat l’escenari de nombroses protestes en contra de les retallades socials, protestes en defensa de la universitat pública, s’han tramitat diverses Iniciatives Legislatives Populars, com ara la de la *Plataforma Prou!*, per abolir les curses de braus⁷², i a més hi ha hagut protestes molt multitudinàries en defensa al dret a decidir del poble català respecte de la seva emancipació de l’Estat Espanyol.

⁷⁰ AMNISTIA INTERNACIONAL. (2014). “España: el derecho (...)”. Ob. cid. Pàgina 5.

⁷¹ <http://plataformacrida.blogspot.com> (última consulta: 2 de desembre de 2015).

⁷² <http://www.prou.cat> (última consulta: 2 de desembre de 2015).

La resposta de les autoritats a la mobilització generada s'ha caracteritzat per l'ús de la força durant les manifestacions, la imposició de multes a organitzadors i participants⁷³, i les propostes legislatives per imposar restriccions addicionals a la llibertat de reunió. Un altre tret característic de la retòrica del Partit Popular sobre aquesta qüestió ha estat la estigmatització dels moviments socials que promouen les protestes. Per exemple, la delegada del Govern a Madrid, en resposta a una pregunta dels mitjans de comunicació poc després del segon aniversari de l'acampada del 15M, va dir que “el 15M ha estat un moviment molt important en la nostra vida política i social però ha anat experimentant una evolució per acabar convertint-se en un moviment més radical i per això ha anat perdent recolzament social”⁷⁴. Els comentaris en les xarxes socials i als mitjans de comunicació ridiculitzant o estigmatitzant les protestes i els moviments socials han estat molt abundants per part de diferents autoritats. Especialment preocupant va ser la declaració de la delegada del Govern a Madrid quan es va referir personalment a la portaveu de la PAH, Ada Colau⁷⁵, vinculant-la a “grups filo-etarres” i acusant-lo de recolzar aquests grups. La delegada va comparar les accions de protesta de la PAH amb accions de lluita al carrer (*kale borroka*). “No és només un grup que estigui recolzant a les persones desnonades, sinó que estan seguint una estratègia política [...] radical”⁷⁶. Per la seva part, el Conseller de Justícia i portaveu del Govern de La Rioja va publicar el dia 4 d'abril de 2013 el següent tuit: “Nazis, comunistes, franquistes... Ahora... Ada Colau”⁷⁷”.

Organitzacions en defensa dels drets humans també s'han fet ressò d'aquest menyspreu dels drets fonamentals i d'aquells qui els exerceixen per part de les autoritats governatives. Enfront d'aquest tipus d'afirmacions, moltes personalitats i col·legis d'advocats, juntament amb entitats com ara l'Observatori de Drets Econòmics, Socials i

⁷³ Entre el maig de 2011 i el juny de 2015, la Comissió Legal Sol, un grup d'advocats que recolza als activistes del 15M a Madrid, va registrar almenys 1.910 sancions d'aquest tipus, que en total sumaven més de 420.000 euros, imposades a persones simplement per participar en manifestacions.

⁷⁴ http://www.huffingtonpost.es/2013/05/15/cristina-cifuentes-crea-q_n_3277071.html (última consulta: 2 de desembre de 2015).

⁷⁵ Al juny de 2013, Ada Colau va rebre el Premi Ciutadà Europeu 2013, atorgat pel Parlament Europeu. Aquest premi es concedeix a persones o organitzacions que lluitin per valor europeus. Des de les eleccions municipals del maig de 2015, Ada Colau és alcaldessa de Barcelona.

⁷⁶ <http://www.rtve.es/alacarta/audios/el-dia-menos-pensado/dia-menos-pensado-cristina-cifuentes-vincula-plataforma-afectados-hipoteca-grupos-filoetarras/1733370> (última consulta: 2 de desembre de 2015).

⁷⁷ <http://www.europapress.es/la-rioja/noticia-pr-exige-sanz-cese-inmediato-rio-tuit-nazis-ahora-ada-colau-20130405114821.html> (última consulta: 2 de desembre de 2015).

Culturals de Barcelona (DESC), Justícia i Pau, o la Federació d'Associacions de Veïns de Barcelona (FAVB), han signat un manifest per fer deixar constància del ser rebuig⁷⁸.

NOVES FORMES DE PROTESTA:

La clàssica concentració o manifestació ha començat a compartir escenari amb altres formes de protesta. La societat ha anat canviant i amb ella les seves formes de reivindicació. En aquest cas, ocupa un paper destacat l'aparició de les xarxes socials. Aquestes xarxes socials poden esdevenir en elles mateixes l'espai de protesta, amb la creació de blogs d'opinió crítics, o mitjançant la publicació de missatges en xarxes socials àmpliament esteses entre la població, com podrien ser *Facebook* o *Twitter*. També poden servir, però, com a mitjà per potenciar altres formes de protesta o com a mitjans de convocatòria, anteriors a la protesta, i exposició de la mateixa, a posteriori. I no es pot oblidar la funció que fan d'enllaç per acabar teixint una autèntica xarxa entre diferents persones afectades per una mateixa injustícia per tal de que es puguin organitzar entre elles.

Partint d'aquesta premissa de l'ús de les xarxes socials com a enllaç, com a *modus operandi*, o com a finalitat de la protesta, a continuació s'exposen diferents formes de protesta que han tingut lloc en l'Estat Espanyol en els últims anys.

Inicialment a Catalunya, i després arreu de l'Estat Espanyol, han sorgit nuclis de la Plataforma d'Afectats per la Hipoteca que quan se'ls hi comunica el dia i hora en què tindrà lloc una execució hipotecària activen tota la seva xarxa i el seu poder de convocatòria per tal de que el màxim nombre de persones es concentri, en el dia i l'hora concreta que s'ha de produir l'execució hipotecària, davant de l'immoble. D'aquesta manera, i sempre de forma pacífica, el que s'intenta és dificultar el tràmit d'expulsió de la família del seu habitatge. S'utilitzen cànctics i, en alguns casos, s'han arribat a produir assentades davant de la porta de l'habitatge per tal d'impedir l'entrada de la comitiva judicial que ha de procedir a fer efectiva l'execució hipotecària.

Aquesta resistència passiva que comentàvem en el paràgraf anterior no només es produeix quan es tracta d'aturar desnonaments, sinó que també té lloc en espais públics.

⁷⁸ <http://observatoridesc.org/es/manifiesto-contra-criminalizacion-pah> (última consulta: 2 de desembre de 2015).

Plataformes com el 15M, entre d'altres, han convocat assentades massives i pacífiques de protesta en espais públics com a mesura de pressió i de resistència passiva.

Altres formes de protestes més originals poden ser sabotatges al metro o ocupacions i *flashmobs* dins d'oficines d'entitats bancàries. L'abril de l'any 2013 un grup d'activistes va protagonitzar una acció reivindicativa, anomenada *Toma el Metro*, quan diverses persones activaren els frens d'emergència de tretze trens corresponents a nou línies del metro de Madrid a primera hora del matí. Amb la finalitat de protestar contra l'augment de preu del bitllet de transport públic, aquesta acció va comportar la interrupció total del servei de metro de la xarxa madrilenya durant un quart d'hora.

Per la seva banda, les oficines bancàries també han estat objecte d'ocupacions com a forma de protesta en contra de l'actual crisi financera i de les polítiques d'austeritat o de rescat del sector bancari. Algunes d'aquestes protestes han estat la gravació de vídeos musicals, o *flashmobs*, que posteriorment es penjen a les xarxes socials i que serveixen d'altaveu de la reivindicació. Una altra forma de protesta en contra de les entitats bancàries consisteix en què un gran nombre de persones es dediqui a anar ingressant, repetides vegades, un cèntim d'euro en algun compte d'una organització benèfica. Això provoca el col·lapse de l'oficina bancària i serveix com a mesura de pressió per tal d'aconseguir la finalitat que es desitgi.

Algunes formes de protesta han comportat fortes represàlies i una forta repressió en contra de les persones que hi participaren. Són les concentracions al voltant de assemblees legislatives⁷⁹. Protestes com "Aturem el Parlament" o "Rodea el Congreso" consisteixen en la concentració de un gran nombre de persones en les immediacions dels edificis institucionals per protestar contra les mesures que s'estan aprovant o que es pretenen aprovar a l'interior d'aquests edificis.

Per acabar d'enumerar aquesta breu exposició de noves formes de protesta, tot i que n'hi poden haver moltes més, no pot ser d'altra manera que parlant d'una de les formes de protesta que més repercussió ha tingut i que més impacte mediàtic ha generat, amb moltes opinions tant a favor com en contra de la mateixa. Els *escraches* o escarnis varen sorgir a la República argentina, on una sèrie de persones es concentrava, a mitjans dels

⁷⁹ Més endavant, s'entrarà molt més a fons en aquest tipus de protestes.

noranta del segle passat, per denunciar a persones partícips durant la dictadura militar⁸⁰. Consisteixen en l'acte de pressió col·lectiva mitjançant la presència de un grup de persones prèviament concentrat enfront un objectiu personal concret⁸¹. A l'Estat Espanyol, existeix una vinculació directa entre els escarnis i la Plataforma d'Afectats per la Hipoteca, que des del març del 2013 s'ha anat manifestant en les immediacions del domicili de càrrecs polítics del Partit Popular pel seu rebuig a la iniciativa legislativa popular que promovien els primers i com a mètode de pressió per aconseguir polítiques com la dació en pagament, la paralització de les execucions hipotecàries o el lloguer social.

⁸⁰ Varen començar els escarnis per l'acció de protesta de l'agrupació de drets humans HIJOS, per denunciar la impunitat dels genocides del procés alliberats per l'indult concedit per Carlos Menem. Per aprofundir més: Francisco Peregil (13 d'abril de 2013). "El primer escraches se lo hicimos al medico que torturó a mi padre. El País. http://politica.elpais.com/politica/2013/04/12/actualidad/1365788868_011504.html (última consulta: 8 de gener de 2016).

⁸¹ A. DE LA IGLESIA CHAMARRO, "Los escraches", a *Actualidad Jurídica Aranzadi*, núm. 865, Pamplona, 2013.

Resposta institucional

Les noves formes de protesta han provocat que el noves formes de repressió i l'aprovació per part del Govern Espanyol de nous texts legislatius per tal de fer front a aquestes.

Segons les fonts del Ministeri de l'Interior⁸², l'any 2014, es varen produir 36.679 manifestacions i en 226 de les quals es varen produir incidents, el que representa que en només el 0,006% de les manifestacions es varen produir incidents. I si ens referim a manifestacions que hagin acabat en càrregues policials (en 12 casos) el percentatge es redueix al 0,0003% del total de manifestacions o concentracions comunicades. No obstant això, en els últims mesos han aparegut publicades al BOE diferents licitacions per la compra de material antidisturbis com ara armilles de protecció, protectors de cames, cascos i pots de fum i gasos lacrimògens amb destí a les Unitats de Intervenció Policial⁸³, per valor de més de 600.000 euros. Però si el material anterior, que no deixa de ser material que s'utilitzarà en manifestacions i protestes públiques, podria entrar dins d'una certa lògica de renovació del material antidisturbis ja utilitzat, inclús com una millora de la seguretat dels agents de policia, resulta més significatiu de la obsessió per l'ordre públic la compra d'una tanqueta d'aigua, equipada amb un canó que permet llençar aigua, tint o, fins i tot, sorra a una distància de més de 60 metres. En el plec de clàusules administratives particulars, en l'apartat de necessitat-idoneïtat, es pot llegir: *“És necessari per protegir el lliure exercici de drets i llibertats, i garantir la seguretat ciutadana, disposar d'uns mitjans materials que degut a l'actual dinàmica social i en cas de tindre que restablir l'Ordre Públic, es pugui realitzar de la forma menys lesiva possible, essent aquest tipus de vehicle ideal pel control de masses”*⁸⁴. Altres exemples serien la compra de canons de so, per part dels Mossos d'Esquadra⁸⁵, per valor de més de 10.000 euros cadascun.

⁸² Anuari del Ministeri de l'Interior de l'any 2014. No inclou les reunions i les manifestacions celebrades a Catalunya o al País Basc, ja que tenen les competències delegades.

⁸³ D'abril a agost de 2014 podem trobar publicats al BOE diferents anuncis de licitació per l'adquisició de material antidisturbis del tipus referit en el text, i amb un import total de pressupost de licitació de més de 600.000 euros. Veure: BOE n°85, de 8 d'abril de 2014; BOE n°136, de 5 de juny de 2014; i BOE n°193, de 9 d'agost de 2014.

⁸⁴ Al plec de clàusules administratives d'aquesta contractació (n° d'expedient: 001/14/AU/02) s'hi pot accedir a través del web: contrataciondelestado.es (última consulta: 17/12/2015).

⁸⁵ La Brigada Mòbil dels Mossos d'Esquadra ha adquirit dos altaveus LRAD (Long Range Acoustic Device), de fabricació nord-americana, que emeten un so estrident de fins a 137 decibels i que tenen un

Continuant amb aquesta reinterpretació de la seguretat que posa en perill drets i llibertats fonamentals i busca, d'alguna forma, criminalitzar la protesta, resulta curiós (i contrasta amb un document del Fons Monetari Internacional en el que dos economistes del se Departament d'Estudis vinculen la desigualtat actual, entre d'altres coses, amb el baix poder sindical, en el sentit de que una menor sindicació ha facilitat un creixement dels ingressos de les categories més altes) l'elevat nombre de persones processades en els últims anys per l'aplicació de l'article 315.3 del Codi Penal:

Article 315:

3. Aquells qui actuant en grup o individualment, però d'acord amb altres, coaccionin a altres persones a iniciar o continuar una vaga, seran castigats amb la pena de presó de un any i nou mesos fins a tres anys, o amb la pena de multa de divuit mesos a vint-i-quatre mesos.

Segons el professor SUSÍN BERTRAN, en aquest cas, ens trobaríem davant d'una interpretació excessivament literal i, a la vegada, restrictiva amb el que suposa que és l'exercici del dret a la vaga en una societat democràtica; tenint a més, segons recullen diverses organitzacions sindicals, un protagonisme destacat en dita interpretació una Fiscalia que, no oblidem, es regeix en les seves actuacions per un principi de dependència jeràrquica que la vincula *de facto* al Govern a través de la Fiscalia General de l'Estat⁸⁶.

Aquesta preocupació obsessiva per la seguretat, criminalitzant la protesta i en contra de multitud de drets i llibertats fonamentals, també es troba reflectida en el paquet de reformes legislatives que en matèria de seguretat ha imposat el Govern, compost pel Partit Popular amb majoria absoluta. Aquestes reformes inclouen una reforma del Codi Penal i la nova Llei Orgànica de Protecció de la Seguretat Ciutadana, que posteriorment entrarem a analitzar al detall.

Pel que afecta a aquestes reformes, abans que res cal prestar atenció al fet que la seva aprovació ha estat durant un govern format per una majoria absoluta i, per tant no ha

abast de 700 metres. El soroll que emeten és tan molest que les manifestants han d'abandonar el carrer després d'uns quants segons d'exposició. Valor de cada canó: 10.224€. Font: <https://directa.cat/noves-arnes-reemplacen-bales-de-goma-partir-davui> (última visualització: 17/12/2015).

⁸⁶ SUSÍN BERTRAN, R. (2015). "El derecho a la protesta (y el derecho de resistencia): cuestiones de principios (democráticos) frente a respuestas de criminalización". GARGARELLA, R; BERNUZ, M.J; MARCUELLO, C; SUSÍN, R. *Democracia y Protesta*, Ed. Sibirana, Zaragoza. Pàgines 78 a 103.

estat necessari arribar al consens amb d'altres partits i s'ha prescindit del debat que resulta essencial en tot sistema democràtic.

Cal subratllar la multitud i diversitat de crítiques que ha rebut aquest paquet de mesures, des de diferents àmbits polítics, institucionals, acadèmics, nacionals i internacionals, fan al·lusió a qüestions de forma i contingut d'aquesta modificació normativa⁸⁷. Aquestes crítiques van encaminades a la limitació de drets i llibertats fonamentals que suposa aquesta reforma, especialment pel que afecta a les protestes socials i als drets fonamentals de la llibertat d'expressió i de reunió i de manifestació. Destaquen, entre moltes altres, les crítiques provinents de bona part de la doctrina penal espanyola, així com les de un grup de Relators Especials de les Nacions Unides⁸⁸.

Pel que es refereix a les crítiques des de la doctrina penalista, al gener de l'any 2015 es va fer públic un manifest signat per 70 catedràtics de l'àrea de Dret Penal de més de 30 universitats espanyoles⁸⁹. En ell es recollia la crítica a l'abús de la majoria absoluta per impulsar unes iniciatives en matèria penal i de seguretat que pateixen no pocs defectes, com, per exemple, la seva “enorme pobresa tècnica”; el retornar-nos a situacions de inseguretat i incertesa; que es tracta de reforma que “beuen política i criminalment de les pitjors fonts del segle XX”; que amb aquestes iniciatives es produeix un “no desitjat increment de la gravetat de no poques conductes”, al que s'hi suma “la previsió de una injustificable pena de cadena perpètua”; que s'abandona el principi de culpabilitat i es substitueix per criteris de perillositat que pot comportar riscos per la seguretat personal; que és una reforma que participa en una estratègia de privatització que ve a substituir innecessàriament a un sistema de seguretat pública que mostrava bona resultats; i que, centrant-nos en la reforma de la Llei Orgànica de protecció de la seguretat ciutadana, aquesta és una norma que “pretén restringir el dret de reunió i manifestació” i “es tracta, en definitiva, d'un intent d'emmordassar les protestes ciutadanes indignades davant la

⁸⁷ CALVO GARCÍA, M. (2015). “La reforma “anunciada” de la Ley de Seguridad Ciudadana”. SUSÍN, R; BERNUZ, M.J. *Seguridad(es) y derechos inciertos*. Zaragoza: Prensas de la Universidad de Zaragoza. Pàgines 109 – 138.

⁸⁸ <http://www.ohchr.org/SP/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=15597&LangID=S> (última consulta: 20/12/2015).

⁸⁹ En el manifest de catedràtics de Dret Penal de universitats espanyoles es recull el següent sobre la “burla” per part del Govern dels tràmits legalment establerts en la tramitació normativa de lleis que afectin a drets i llibertats fonamentals: “*Todo esto constituye un evidente fraude de ley del que ha advertido ya el Consejo de Estado y la misma Sala 3ª del Tribunal Supremo. De esta forma no solo se conculca la legalidad vigente sino que al hacerlo se burla a las leyes de los controles debidos: una forma, pues, de auténtica utilización arbitraria del poder, solo que en el ámbito de la producción legislativa*”.

constant retallada de l'Estat del benestar". Concloent, en el que es refereix a la reforma d'aquesta norma, que és "una llei clarament regressiva, amb la qual es pretén convertir en paper mullat bona part de la declaració de drets continguda en la Constitució". Així, doncs, vinculant aquestes iniciatives normatives amb la salut de la democràcia espanyola, el manifest ve a concloure denunciant la "deslleialtat democràtica" del Govern que ha impulsat les reformes, al que s'acusa d'estar "elaborant un ordit jurídic extraordinàriament allunyat d'un sistema democràtic atent a les llibertats i drets fonamentals, i molt més pròxim a un sistema autoritari"⁹⁰.

A més d'aquest manifest de penalistes espanyols, trobem un document del febrer de 2015, anomenat "*No hay derecho. Por un Código penal de todos*", del Grupo de Estudios de Política Criminal, també integrat per bona part de la doctrina penalista espanyola i per magistrats i jutges, que conté un discurs que va en una línia similar. En podem extreure la seva crítica a com la reforma "criminalitza la protesta ciutadana amb la finalitat de dissuadir als molts col·lectius de ciutadans indignats d'expressar públicament la seva rebel·lió contra una política que destrueix els ciments de l'Estat del benestar"⁹¹. En aquesta mateixa direcció també podem trobar algunes de les crítiques realitzades durant el febrer de 2015 per un grup de Relators Especials de les Nacions Unides que indicaven la seva preocupació pel fet de que "les propostes de reforma puguin ser una resposta del Govern i del poder legislatiu a les nombroses manifestacions que en els últims anys s'han portat a terme a Espanya"; assenyalant, entre altres coses, els riscos que ambdues reformes (Codi Penal i Llei Orgànica per la protecció de la seguretat ciutadana) suposen pels drets de reunió i manifestació pacífica, associació, opinió i expressió, i instant al Govern d'Espanya (es tractava del moment immediatament anterior a l'aprovació definitiva d'aquestes normatives) a rebutjar els dos projectes de reforma per considerar que "amenacen amb violar drets i llibertats fonamentals dels individus"⁹².

També ha rebut nombroses crítiques per part d'Organitzacions No Governamentals; com ara, per exemple, de Greenpeace, que considera que "darrera d'aquesta reforma hi ha una clara voluntat de dissuadir a la ciutadania de participar en actes de protesta i

⁹⁰ Aquest manifest es pot consultar en la seva versió íntegra a través de diferents pàgines web, per exemple, en la secció "Documentos" del web: nosomosdelito.com (última consulta: 17/12/2015).

⁹¹ Es pot accedir a aquest document en el web: www.gepc.es (última consulta: 17/12/2015).

⁹² "Dos proyectos de reforma legal socavan los derechos de manifestación y expresión en España". Disponible al web de l'Oficina de l'Alt Comissari pels Drets Humans: www.ohchr.org (última consulta: 17/12/2015).

d'exercir els drets d'expressió, reunió i manifestació"⁹³, d'Amnistia Internacional, que ha formulat una sèrie de recomanacions sobre modificacions en la llei, la política i la pràctica per garantir que tant la legislació com la pràctica nacionals compleixin les obligacions concretes per Espanya en virtut del dret internacional dels drets humans⁹⁴, així com el document realitzat per l'organització Jueces Para la Democracia "*Análisis del anteproyecto de ley de represión ciudadana*"⁹⁵.

LLEI ORGÀNICA 1/2015, DE 30 DE MARÇ, PER LA QUE ES MODIFICA LA LLEI ORGÀNICA 10/1995, DE 23 DE NOVEMBRE, DEL CODI PENAL.

La Llei Orgànica 1/2015, de 30 de març⁹⁶, ha estat l'encarregada de la modificació del Codi Penal. Aquesta modificació, que va entrar en vigor l'1 de juliol de 2015, suposa la reforma més profunda efectuada en aquest Codi des de la seva aprovació l'any 1995. Contra aquesta reforma i la seva afectació sobre drets fonamentals, s'han escrit moltes pàgines i molts manifestos, com acabem de veure. Amb ella es modifiquen 252 dels seus articles i se'n suprimeixen 32. A més, es reformen altres 18 articles de la Llei d'Enjudiciament Criminal⁹⁷, un de la Llei d'Indult⁹⁸, un de la Llei Orgànica del Tribunal del Jurat⁹⁹ i s'afegeix una disposició a la Llei 23/2014, de reconeixement mutu de les resolucions penals a la UE¹⁰⁰.

A continuació s'exposa un breu resum d'aquesta modificació i acabarem fent especial èmfasi a les possibles afectacions que pot comportar respecte al dret de protesta

El primer gran absent en la nova regulació del Codi Penal són les faltes, és a dir, aquelles conductes que el nostre dret penal considerava de menor gravetat i que, per tant, no estaven tipificades com a delictes. Mitjançant aquesta reforma desapareixen les

⁹³ Document online: *No a la ley antiprotesta: Análisis de la reforma de la Ley de Seguridad Ciudadana*. http://www.greenpeace.org/espana/Global/espana/2014/Report/general/ley_antiprotesta_web.pdf (última consulta: 17/12/2015).

⁹⁴ AMNISTIA INTERNACIONAL. (2014). "España: el derecho (...)". Ob. cid. Pàgina 29.

⁹⁵ Document online: <http://www.juecesdemocracia.es/pdf/INFOLEYSEGcIUDADANA.pdf> (última consulta: 17/12/2015).

⁹⁶ Publicada al BOE número 77, de 31 de març de 2015.

⁹⁷ Aprovada per Reial Decret de 14 de setembre de 1882, aprovatori de la Llei d'Enjudiciament Criminal. Publicat a GACETA de 17 de setembre de 1882. En endavant, LECrim.

⁹⁸ Llei de 18 de juny de 1870, de Regles per a l'exercici de la Gràcia d'indult. Publicat a GACETA de 24 de juny de 1870.

⁹⁹ Llei Orgànica 5/1995, de 22 de maig, del Tribunal del Jurat. Publicada al BOE de 23 de maig de 1995.

¹⁰⁰ Llei 23/2014, de 20 de novembre, de reconeixement mutu de resolucions penals en la Unió Europea. Publicada al BOE número 282, de 21 de novembre de 2014 (pàgines 95437 a 95593).

faltes ja que el legislador ha pretès reduir el nombre d'aquests assumptes menors que, en gran part, troben resposta a través del sistema de sancions administratives i civils. Això comporta que els anteriors judicis per faltes, amb les garanties penals corresponents, passaran a la via administrativa, sense tantes garanties. Es creen, al mateix temps, nous delictes lleus (Llibre III CP). Els delictes lleus es tramitaran conforme al procediment previst en el Llibre VI de la LECrim (“Judici sobre delictes lleus”). És l’anterior judici de faltes amb algunes modificacions per adequar-lo a la nova categoria delictiva.

Per tant, el nou sistema penal contempla únicament l’existència de delictes greus, delictes menys greus i delictes lleus, despenalitzant així algunes de les antigues faltes, i elevant la resta a la categoria de Delicte lleu. No obstant això, resulta important assenyalar que, en matèria d’antecedents penals, els delictes lleus no generaran aquests antecedents, de manera que mai serviran de base per apreciar l’agreujant de reincidència, seguint així la línia de les antigues faltes.

Una de les qüestions que s’ha vist reforçada és el delicte de “assetjament cibernètic”, que és una modalitat del delicte de descobriment i revelació de secrets, consistent en difondre, revelar o cedir a tercers imatges o gravacions audiovisuals d’una persona, sense la seva autorització, obtingudes en un domicili o lloc privat (art. 197.7 CP). Aquest fet punible permet incloure atacs a la xarxa com a mostres de protesta tal i com, per exemple, realitzen associacions com Anonymus que, entre d’altres accions, s’han dedicat a filtrar el nom d’empreses que estan finançant partits d’extrema dreta o el nom de les persones que integren organitzacions racistes o feixistes¹⁰¹.

Una altra reforma que també afecta a l’objecte d’aquest treball és que la reforma del Codi Penal ha introduït un seguit de noves definicions d’atemptat i de alteració de l’ordre públic¹⁰². En el Llibre II, el Títol XXII preveu els Delictes contra l’ordre públic. Amb aquests delictes, el legislador ha volgut tipificar noves formes de protesta sorgides durant els últims anys, com ara l’ocupació pacífica de sucursals bancàries o centres de salut.

¹⁰¹ “Anonymous leaks identities of 350 alleged Ku Klux Klan members”, recuperat de: <http://www.theguardian.com/technology/2015/nov/06/anonymous-ku-klux-klan-name-leak> (última consulta: 8 de gener de 2016).

¹⁰² Articles 550, 551, 554, 556, 557, 557 bis, 557 ter, 559, 561.c del Codi Penal.

S'ha ampliat l'abast de l'article 559, que abans castigava les conductes d'aquells que pertorbin greument l'ordre públic amb la finalitat d'impedir a alguna persona l'exercici dels seus drets cívics, i ara castiga *“la distribució o difusió pública a través de qualsevol mitjà, de missatges o consignes que incitin a la comissió d'algun dels delictes d'alteració de l'ordre públic [...], o que serveixin per reforçar la decisió de portar-los a terme”*.

Pel que fa als delictes d'atemptat contra l'autoritat, s'amplien els subjectes passius del delicte. Es mantenen les forces policials, els parlamentaris i els membres del Govern, i s'afegeixen els Magistrats i membres del Ministeri Fiscal, membres de les forces armades, i també bombers o membres del personal sanitari o equips de socors que estiguessin intervenint en ocasió de un sinistre, calamitat pública o situació d'emergència, o persones que acudeixin en auxili de les autoritats. També s'amplia la protecció al personal de seguretat privada degudament identificat (art. 554.3 CP).

Desapareix l'adjectiu “activa” en la resistència, la qual cosa implica que una conducta de resistència passiva pugui considerar-se delicte d'atemptat contra l'autoritat (art. 550 CP), i que respon a protestes socials com ara la resistència passiva efectuada a la Plaça de Catalunya de Barcelona durant l'intent de desallotjament de l'acampada del col·lectiu 15M. Pel que fa a delictes de desordres públics, la nova Llei preveu castigar, a més d'aquelles persones que actuïn en grup, a aquells qui actuïn individualment però emparats en el grup (art. 557 CP). Es menciona que s'han d'executar actes de violència sobre persones o coses, sense necessitat de que d'aquests actes se'n derivin lesions o danys, sinó que es contempla la “alteració de la pau pública” com a resultat d'aquests actes. S'inclou també com a conducta delictiva l'amenaça de portar a terme actes de violència. Un altre cop ens trobem davant d'elements indeterminats (alteració de la pau pública, amenaça de portar a terme...) que poden comportar un problema d'arbitrarietat per part dels agents de l'autoritat i un conseqüent problema de inseguretat jurídica.

Pel que fa a la versió agreujada de desordres públics, mentre que el Codi Penal anterior preveia un supòsit agreujat quan els desordres tinguessin lloc durant o amb ocasió d'espectacles o celebracions que congreguessin a multitud de persones, la nova versió del Codi Penal, en l'article 557.bis, es preveu també aquests agreujants quan tinguin lloc en una manifestació o reunió nombrosa (tot i que no s'especifica quan es pot considerar “nombrosa”). També es preveuen agreujants en el cas de portar armes o

objectes perillosos. Pel que fa a les armes és un concepte ja bastant clar, però quan el legislador hi afegeix “objectes perillosos” i no especifica de quins objectes es refereix, provoca una situació de inseguretat jurídica.

Un altre delictes que és reformat és el delictes de invasió o ocupació de locals, oficines o domicilis de persones jurídiques (art. 557.ter CP). La reforma manté la regulació anterior en allò que respecta a tots els supòsits d'entrada (art. 203.1 CP) i manteniment (art. 203.2 CP) contra la voluntat del titular en el domicili d'una persona jurídica pública o privada, despatx, oficina, establiment mercantil o local obert al públic, fora de les hores d'obertura. La infracció es produirà tant si s'exerceix violència o intimidació com si no, tal i com s'havia portat a terme en nombroses ocasions d'ocupacions de sucursals bancàries per part de la Plataforma d'Afectats per la Hipoteca o ocupacions de centres sanitaris per part de col·lectius en defensa de la sanitat pública i de qualitat. Al desaparèixer les faltes, el supòsit passa a ser un delictes lleu i l'autor tindrà antecedents penals.

També s'ha reformat l'article 559 del Codi Penal. Es castiga la difusió pública o la distribució, a través de qualsevol mitjà, de missatges o consignes que incitin a la comissió d'algun dels delictes d'alteració de l'ordre públic, o que serveixin per reforçar la decisió de portar-los a terme. Aquest article inclou les comunicacions privades (per exemple, el correu electrònic i/o el telèfon mòbil) i també fa referència als missatges publicats a les xarxes socials. Afecta a dret tant fonamentals com ara el de la intimitat o el dret a la llibertat d'expressió. A més, la indeterminació que suposa, novament, el redactat de l'article en qüestió, comporta una inseguretat jurídica en la qual es pot condemnar una persona, fins i tot, per haver compartit el cartell de convocatòria d'una manifestació o reunió.

Es manté intacte el text de l'article 560, que castiga la comissió de danys que interrompin, obstaculitzin o destrueixin línies o instal·lacions de telecomunicacions o la correspondència postal. També inclou els danys causats en vies ferroviàries i els danys en conduccions o transmissions de aigua, gas o electricitat per a les poblacions, interrompent o alterant greument el subministrament o servei.

LLEI ORGÀNICA 4/2015, DE 30 DE MARÇ, DE PROTECCIÓ DE LA SEGURETAT CIUTADANA.

Després de més de vint anys de l'aprovació de la Llei Orgànica 1/1992, sobre Protecció de Seguretat Ciutadana, segons el ministre de l'Interior, Jorge Fernández Díaz, aquest temps justificava la seva reforma¹⁰³. Segons CALVO GARCÍA això suposa un nou gir de rosca a la seguretat dels drets socials¹⁰⁴, ampliant els “mecanismes reguladors del control de la seguretat en el control de l'ordre públic”. Segons aquest autor, fa més de vint anys de l'última estratègia de control per part de l'Estat, que en aquells moments es va plasmar en un augment de la presència policial als carrers, en la promulgació de la Llei d'Estrangeria i de la Llei Orgànica 1/1992, sobre Protecció de la Seguretat Ciutadana, predecessora de la Llei Orgànica 4/2015 objecte d'anàlisi en aquest apartat. Passat aquest temps, l'Estat ha volgut iniciar un gir de rosca més amb aquesta estratègia de control plasmant-ho, aquest cop, amb la Reforma del Codi Penal i la promulgació de la Llei Orgànica 4/2015, de 30 de març, de protecció de la seguretat ciutadana.

En l'exposició de motius de la mateixa Llei es fa esment de una suposada demanda creixent de la ciutadania entorn a la seguretat i l'ordre públic. Més enllà d'aquesta afirmació, però, resulta ser difícilment demostrable ja que segons el Balanç de Criminalitat de l'any 2014 del Ministeri de l'Interior, els delictes han disminuït de forma pronunciada i, segons les estadístiques del Centre d'Investigacions Sociològiques (CIS, la seguretat i l'ordre públic no és una de les principals preocupacions dels ciutadans de l'Estat espanyol. De fet, només un 0,2% dels espanyols manifesta que la seguretat ciutadana és el primer problema actual d'Espanya, enfront al 55,5% que considera que ho és l'atur o el 13,5% que considera que és la corrupció i el frau, segons dades del propi Govern¹⁰⁵.

De fet, a diferència de les múltiples opinions i crítiques en contra d'aquesta nova Llei i en contra als abusos per part de les Forces i Cossos de Seguretat en la seva tasca de

¹⁰³ En una compareixença davant la Comissió d'Interior, celebrada el 12 de març de 2013, el ministre de l'Interior, anunciava la pròxima reforma de la Llei de Seguretat Ciutadana de 1992. Veure: Jorge Fernández Díaz, “*Compareixença davant la Comissió d'Interior*”, a les Corts Generals, Diari de Sessions del Congrés dels Diputats, Comissions, Any 2013, X Legislatura, número 274, Interior; Sessió número 14, Pàgina 4.

¹⁰⁴ CALVO GARCÍA, M. (2015). “La reforma (...)” Ob. cid. Pàgines 109 a 138.

¹⁰⁵ Baròmetre del CIS de juliol de 2014. Pot consultar-se a www.cis.es/cis/export/sites/default/Archivos/Marginales/1980-2999/2993/Es2993.pdf (última consulta: 18/12/2016).

garantir la seguretat, no han sorgit col·lectius o organitzacions que demanin aquesta reforma o que la creguin necessària per tal de mantenir l'ordre públic i la seguretat.

En el preàmbul també es menciona, i ho critica la plataforma ciutadana No Somos Delito pel fet de resultar ser poc més que un adorn en el text legislatiu, l'ús del principi de proporcionalitat a fi de garantir un apropiat equilibri en les limitacions que als drets fonamentals puguin imposar-se amb fonament en la seguretat ciutadana. En el document d'anàlisi de la LOPSC elaborat per aquesta associació¹⁰⁶, es demostra que no es compleix amb aquest principi de proporcionalitat: "La jurisprudència del Tribunal Constitucional resulta clara, "[...] reiteradamente este Tribunal se ha referido a que toda limitación del derecho de reunión debe ser ejercitada por los poderes públicos bajo el criterio de proporcionalidad, es decir, antes de prohibir una concentración deben proponerse modificaciones que permitan el ejercicio del derecho." És l'examen de proporcionalitat estricta, és a dir, el balanç de costos i beneficis en allò que respecta als drets i valors constitucionalment protegits que es troben involucrats, la qüestió que sembla haver preocupat més a la societat civil. Fruit d'aquesta preocupació, en el redactat final de la Llei es fan múltiples referències a garantir l'exercici de drets fonamentals i acotar la intromissió del poder públic, a través de les mesures de protecció a la seguretat ciutadana que es proposen".

A nivell general també podem veure com, tot i haver-hi molts conceptes indeterminats que posen en perill el dret a la tutela judicial efectiva, en cap moment no es preveu cap sanció pel supòsit d'una aplicació abusiva de la mateixa LOPSC per part de les autoritats i de les forces i cossos de seguretat.

- Disposicions generals:

En l'article 1 de la Llei Orgànica, 4/2015, de Protecció de la Seguretat Ciutadana (en endavant, LOPSC), es defineix la seguretat ciutadana com un requisit indispensable per al ple exercici dels drets fonamentals i les llibertats públiques. Tant aquest primer apartat, com el punt 2, on diu que la Llei té per objecte "la regulació d'un conjunt plural i diversificat d'actuacions de diferent naturalesa orientades a la tutela de la seguretat

¹⁰⁶ NO SOMOS DELITO: Document disponible al web: http://nosomosdelito.net/sites/default/files/public_files/documentos/analisis_del_proyecto_lpsc_julio_2014.pdf (última consulta: 8/01/2016). Pàgines: 1 – 4.

ciutadana, mitjançant la protecció de persones i béns i el manteniment de la tranquil·litat dels ciutadans”, provenen de l’adopció per part del legislador de la definició que en fa el Tribunal Constitucional de la seguretat pública, tal i com podem veure en la STC 154/2005, FJ 5.

La Llei de Seguretat Ciutadana s’aplica a tot el territori nacional, tal i com es desprèn de l’article 2, respectant les competències que tinguin atribuïdes aquelles Comunitats Autònomes en matèria de seguretat pública, d’acord a l’article 149.29 CE¹⁰⁷ i els respectius Estatuts d’Autonomia.

Es nombren una sèrie de finalitats, en l’article 3, cosa que no passava en l’anterior Llei. Tot i això, aquestes finalitats són objecte de crítica per alguns autors. Segons PRECIADO DOMÈNECH, en un informe realitzat per l’associació Jueces por la democràcia, encara que “es formulin finalitats retòriques de tutela de la seguretat com a garantia de la llibertat, en realitat de l’articulat se’n desprèn una concepció restrictiva i limitadora en excés de drets fonamentals bàsics [...]”¹⁰⁸.

L’article 4 també esdevé una novetat respecte a l’anterior LO 1/1992, ja que inclou els principis rectors de l’acció dels poders públics en relació amb la seguretat ciutadana. Aquests principis, tot i que han estat modificats dels anteriors avantprojectes i han inclòs, específicament, en el segon paràgraf del primer apartat, que les disposicions que contingui aquesta Llei s’interpretaran i s’aplicaran de la forma més favorable a la plena efectivitat dels drets fonamentals, segons PRECIADO DOMÈNECH aquesta regulació és criticable ja que “l’activitat d’intervenció es justifica per el risc o amenaça concret o de comportament objectivament perillós, que de forma raonada sigui susceptible de provocar un perjudici real per a la seguretat ciutadana, en una clara deriva preventivista que desborda l’àmbit propi de la seguretat ciutadana”. I afegeix que “[...] existeix una concreció incorrecta de la seguretat ciutadana en la mera vulneració de normes de l’ordenament jurídic, doncs la infracció d’aquestes normes, mentre no suposin un perill per a les persones, béns o la tranquil·litat o l’ordre ciutadà no serien justificants d’intervenció”.

¹⁰⁷ Article 149.29 CE: “L’Estat té competència exclusiva sobre les següents matèries: [...] Seguretat pública, sens perjudici de la possibilitat de creació de policies per les Comunitats Autònomes en la forma que s’estableixi en els respectius Estatuts en el marc d’allò que disposi una llei orgànica”.

¹⁰⁸ PRECIADO DOMÈNECH, C. : “Anteproyecto de ley de represión ciudadana. Comentarios de urgencia y tablas comparativas”. *Jueces por la Democracia*. Disponible a : <http://www.juecesdemocracia.es/pdf/INFOLEYSEGcIUDADANA.pdf> (última consulta: 8/01/16).

L'article 5 diu qui són les autoritats i els òrgans competents, l'article 6 parla de la necessària cooperació entre administracions i, i aquí és on cal tornar a prestar atenció, l'article 7 parla del deure de col·laboració. L'article 7.1 diu: "Totes les autoritats i funcionaris públics, en l'àmbit de les seves respectives competències i d'acord amb la seva normativa específica, hauran de col·laborar amb les autoritats i òrgans a que es refereix l'article 5, i prestar-los auxili quan sigui possible i adequat per a la consecució de les finalitats relacionades a l'article 3". Així doncs, l'apartat 1 ja ens diu que qualsevol persona que treballi per l'administració estarà obligada a col·laborar a la consecució de les finalitats que anteriorment hem comentat, però, a més, el següent apartat ens diu que la resta de particulars també hi estaran obligats quan així els hi demani un membre de les Forces i Cossos de Seguretat: "2. Les autoritats i òrgans competents i els membres de les Forces i Cossos de Seguretat podran demanar dels particulars la seva ajuda i col·laboració en la mesura necessària pel compliment de les finalitats previstes en la Llei". També es contempla, en l'apartat tercer del mateix article, l'especial deure d'auxiliar a les Forces i Cossos de Seguretat que tenen les empreses de seguretat privada. Segons PRECIADO DOMÈNECH¹⁰⁹, aquest fet constitueix "[...] un pas més a la creació d'un 'estat policial'".

- Documentació i identificació personal:

Pel que afecta a la documentació i identificació personal¹¹⁰ no suposen novetats respecte l'anterior Llei en quant a la forma d'obtenció del document nacional de identitat ni en les obligacions i drets de la persona que l'ostenta. En canvi, sí que suposa una novetat el fet de que no exigeix que la identificació d'una persona per part dels agents de l'autoritat sigui necessària per l'exercici de les funcions de protecció de la seguretat ciutadana. Deixa una clàusula oberta per on els agents de l'autoritat podran actuar de forma arbitrària. Els ciutadans espanyols estan obligats a mostrar el document de identitat i a permetre les oportunes mesures de control de la seva autenticitat, però no estan obligades a entregar-lo, ja que es tracta d'un document personal intransferible. En canvi, els ciutadans estrangers tenen la obligació de no només mostrar la seva documentació sinó també a "facilitar-la", entenent aquest verb com a "entregar"¹¹¹,

¹⁰⁹ PRECIADO DOMÈNECH, C. (2014). "Anteproyecto de ley (...)" Op. cid.

¹¹⁰ Articles 8 a 13 LOPSC.

¹¹¹ Segons la definició del verb facilitar del Diccionari de la Reial Acadèmia Espanyola.

provoca una discriminació per raó de nacionalitat. Aquesta no és l'única discriminació, sinó que mentre els ciutadans espanyols tenen la obligació d'exhibir el seu document d'identitat quan sigui necessari pel compliment de les finalitats de l'article 16.1 LOPSC, els estrangers tenen la obligació d'exhibir la seva documentació sense cap limitació. I mentre que els espanyols no poden estar sense el seu DNI ni tan sols temporalment, els estrangers podran esser privats temporalment de la seva documentació per tal de comprovar les mesures de seguretat "per el temps imprescindible per a la comprovació", sense especificar de quant temps estem parlant, segon l'article 13.3 LOPSC.

- Actuacions pel manteniment i restabliment de la seguretat ciutadana:

La LOPSC regula una sèrie d'actuacions encaminades al manteniment i restabliment de la seguretat ciutadana en el Capítol III, dels articles 14 a 24.

A l'article 14 s'estableix el deure de les autoritats competents de motivar les resolucions que adoptin i el de que les ordres, prohibicions i disposicions de les actuacions policials compleixin amb el requisit de la proporcionalitat, amb la inclusió en el precepte de la frase "estrictament necessàries".

Els supòsits d'entrada i registre en domicilis i edificis d'organismes oficials es mantenen respecte la LO 1/1992. Cal recordar que el dret fonamental a la inviolabilitat del domicili es troba contemplat a la Constitució, a l'article 18.2.

En el compliment de les seves funcions, els agents de les Forces i Cossos de Seguretat podran requerir la identificació de les persones en el següents supòsits (art. 16 LOPSC):

- Quan existeixin indicis de que han pogut participar en la comissió de una infracció.
- Quan, en atenció a les circumstàncies concurrents, es consideri raonablement necessari que acreditin la seva identitat per prevenir la comissió de un delict.

En el mateix article, en el segon apartat, es preveu que en cas de que no pogués practicar-se la detenció o la persona s'hi negués, els agents podran traslladar a la persona en qüestió a les dependències policials més pròximes per tal d'efectuar tal identificació. En aquest sentit, és criticable que s'estigui practicant una espècie de detenció, sense les garanties processals pròpies de la mateixa. A més, en el cas de la

persona que es nega a ser identificada, tal i com preveu l'apartat cinquè de l'article, existeix la possibilitat de que sigui sancionat d'acord al Codi Penal o a la mateixa LOPSC per no col·laborar, a través del delictes de desobediència.

Aquestes identificacions s'inclouran en un llibre-registre, només per temes de seguretat ciutadana, i es cancel·laran automàticament una vegada transcorreguts 3 anys.

En l'article 17 s'introdueix, com a novetat, la possibilitat d'establir zones de seguretat, en supòsits d'alteració de la seguretat ciutadana o de la pacífica convivència. Aquesta possibilitat la tindran els agents de l'autoritat no només quan es produeixi una alteració de la seguretat ciutadana, sinó que podran fer-la efectiva amb un marge de discrecionalitat molt gran. En el segon apartat s'amplia la possibilitat d'establir controls en vies, llocs o establiments públics per la prevenció de delectes d'especial gravetat o generadors d'alarma social. Un altre cop apareix un concepte no gens clar, "alarma social", i que amplia el marge d'actuació de les Forces i Cossos de Seguretat de l'Estat.

En l'article 18, segons PRECIADO DOMÈNECH¹¹², "s'imposa el deure de col·laborar als ciutadans i de no obstaculitzar, ampliant la restricció de la llibertat dels ciutadans a finalitats de requisar elements merament susceptibles de ser utilitzats per alterar la seguretat ciutadana". En aquest sentit, les Forces i Cossos de Seguretat poden requisar, per exemple, pals de pancartes o de banderes, cassoles, xiulets, entre molts d'altres elements destinats a una protesta. L'acta que s'ompli amb el material requisat o amb la informació continguda sobre la identificació o el registre, tindrà presumpció de veracitat. Segons la plataforma No Somos Delito, no s'entén ja que "quan, si estem davant la comissió d'un delictes, aquestes actuacions policials entrarien a formar part d'un procediment penal i, en l'àmbit penal, no existeix la presumpció de veracitat"¹¹³.

Es regula, per primera vegada i a l'article 20, els registres corporals externs, s'amplia el llistat de mesures de seguretat extraordinàries (inclou, com a novetat, la prohibició de pas i el dipòsit de substàncies susceptibles de ser utilitzades com a explosius) i que, en situacions urgents es poden adoptar, fins i tot, mitjançant ordres verbals (art. 21 LOPSC), i es menciona per primera vegada l'ús de videocàmeres (art. 22 LOPSC); tot i que el contingut de l'article no és nou sinó que es remet a la legislació ja existent de la

¹¹² PRECIADO DOMÈNECH, C. (2014). "Anteproyecto de ley (...)" Op. cid.

¹¹³ NO SOMOS DELITO. (2014). Op. cid. Pp. 8 i 9.

matèria¹¹⁴. En aquest darrer cas, segons PRECIADO DOMÈNECH “s’autoritza la gravació indiscriminada de persones, llocs o objectes [...], sense precisar finalitats concretes [...], el que converteix als agents de l’autoritat en un ‘Gran Hermano’, sense garanties eficaces enfront a l’abús de les gravacions, emmagatzematge de imatges, utilització per a finalitats concretes i no per la finalitat retòrica de protegir la seguretat ciutadana”¹¹⁵.

Finalment, l’article 23 regula les Reunions i manifestacions. Comença establint la premissa que “les autoritats [...] adoptaran les mesures necessàries per protegir la celebració de reunions i manifestacions”, per de seguida establir entre altres directrius que les autoritats “podran acordar la dissolució de reunions en llocs de trànsit públic i manifestacions en els supòsits previstos a l’article 5 de la LO 9/1983, de 15 de juliol, reguladora del dret de reunió”. Respecta a l’anterior Llei 1/1992, quan es parla de dissoldre reunions i manifestacions, s’elimina l’afegit “de la forma que menys perjudiqui”¹¹⁶.

Es preveu que abans d’adoptar les mesures precises per la dissolució de reunions i manifestacions, els agents hauran d’avisar a les persones afectades. Tal i com denuncia la plataforma NO SOMOS DELITO¹¹⁷, aquest deure imposat als agents, en la pràctica es podrà fer de forma verbal (amb la falta de control del seu compliment que comporta) si la urgència de la situació ho fes imprescindible, introduint, novament, conceptes indeterminats que es deixen a la lliure interpretació dels agents (art. 23.3 LOPSC). També denuncien una altra novetat que atempta contra els drets de reunió i manifestació, doncs es permet als agents dissoldre aquestes quan es produeixi una alteració de la seguretat ciutadana, amb armes, artefactes explosius, o objectes contundents o de qualsevol altra manera perillosos, el que permet als agents dissoldre una reunió o manifestació tot i que l’alteració de l’ordre públic (també subjecta a la interpretació dels agents) sigui portada a terme per un grup molt reduït de persones o, inclús, una de sola (art. 23 LOPSC).

¹¹⁴ Llei Orgànica 4/1997, de 4 d’agost, per la que es regula la utilització de videocàmeres per les forces i cossos de seguretat en llocs públics.

¹¹⁵ PRECIADO DOMÈNECH, C. (2014). “Anteproyecto de ley (...)” Op. cid.

¹¹⁶ Article 16.2 de la Llei Orgànica 1/1992, de 21 de febrer, sobre Protecció de la Seguretat Ciutadana.

¹¹⁷ NO SOMOS DELITO. (2014) Op. cid. Pp. 10 i 11.

- Potestats especials de policia administrativa de seguretat:

Seguint amb la línia d'augmentar el control sobre les persones, respecte a les obligacions de registre documental, l'anterior Llei disposava que s'haurien de portar a terme actuacions de registre documental i informació "les persones naturals o jurídiques que desenvolupin activitats rellevants per a la seguretat ciutadana, com les d'allotjament, comerç o reparació d'objectes usats, el lloguer o el desballestament de vehicles de motos, o la compravenda de joies i metalls preciosos"¹¹⁸. La LOPSC actual (art. 25), ha ampliat aquestes obligacions a totes aquelles activitats de:

"Allotjament, accés comercial a serveis telefònics o telemàtics d'ús públic mitjançant establiments oberts al públic, comerç o reparació d'objectes usats, lloguer o desballestament de vehicles de motor, compravenda de joies i metalls, ja siguin preciosos o no, objectes o obres d'art, serralleria de seguretat, centres gestors de residus metàl·lics, establiments de comerç al per major de ferralla o productes de rebuig o de venda de productes químics perillosos a particulars."

- Règim sancionador:

En el Capítol V de la LOPSC s'exposa el Règim sancionador. L'article 30 regula els subjectes responsables, que resulten ampliat. Els subjectes responsables seran:

- L'autor dels fets.
- En el cas d'infraccions relatives a reunions i manifestacions en llocs de trànsit públic, seran responsables els organitzadors o promotors.

D'acord al tercer apartat de l'article 30 LOPSC seran considerats com a organitzadors o promotors de les reunions en llocs de trànsit públic o manifestacions: "les persones físiques o jurídiques que hagin subscrit la preceptiva comunicació. De la mateixa manera, encara que no hagin subscrit o presentat la comunicació, també es consideraran organitzadors o promotors aquells que les presideixin, dirigeixin o exerceixin actes semblants, o aquells qui per publicacions o declaracions de convocatòria de les mateixes, per les manifestacions orals o escrites que en elles difonguin, pels lemes,

¹¹⁸ Article 12 de la Llei Orgànica 1/1992, de 21 de febrer, sobre Protecció de la Seguretat Ciutadana

banderes o altres signes que ostentin o per qualsevol altre fet pugui determinar-se de forma raonada que són directors d'aquelles”.

Estaran exempts de responsabilitat els menors de 14 anys. Per que afecta als menors d'entre 14 i 18 anys, es fixa la responsabilitat solidària dels seus pares, cuidadors o guardadors, fet que segons FRANCISCO ESPAÑA, provoca que aquests menors no tinguin cap possibilitat ni garantia de resocialització ni mesura correctiva de les que es contemplan a la LO 5/2000, de 12 de gener, reguladora de la responsabilitat penal dels menors¹¹⁹.

A l'article 31 es troben regulades les normes concursals pel cas que uns fets siguin susceptibles de ser qualificats d'acord a dos o més preceptes, i ho fa en els mateixos termes que es troba regulat l'article 8 del Codi Penal:

- El precepte especial s'aplicarà amb preferència general.
- El precepte més ampli o complex absorbeix el que sancioni les infraccions consumides en aquell.
- En defecte dels criteris anteriors, el precepte més greu exclou els que sancionin el fet amb una sanció menor.

Per altra banda, a l'article 33, es regula la graduació de les sancions. Aquest precepte estableix que a l'hora d'imposar les sancions cal estar d'acord amb el principi de proporcionalitat. Seguidament estableix que la comissió d'una infracció determina la imposició de la multa corresponent en el seu grau mínim. Perquè la infracció sigui sancionada amb una multa en grau mitjà, caldrà que s'acrediti la concurrència de, almenys, una de les circumstàncies següents:

- a) La reincidència per la comissió del mateix delictes en un període de dos anys (veiem que es fa més extensiu, la Llei 30/92 establia un període de un any per tal de poder apreciar l'agreujant de reincidència).
- b) La realització dels fets mitjançant violència, amenaça o intimidació.
- c) L'execució dels fets utilitzant alguna peça de roba que cobreixi el rostre i faciliti la identificació (genera, un altre cop, confusió i ambigüitat, no se sap fins a quin

¹¹⁹ ESPAÑA ALCOBA, F. (2015). La nueva Ley de Seguridad Ciudadana y los derechos i llibertades de la ciutadania espanyola. Tesina. Universidad de Barcelona.

punt peces de roba com podrien ser una bufanda o una caputxa poden entrar dins d'aquest agreujant)..

d) L'ús de menors d'edat per cometre la infracció, o persones amb discapacitat.

En cada grau, per tal de individualitzar la multa, es tindran en compte els criteris següents:

- L'entitat del risc produït per a la seguretat ciutadana o la salut pública.
- La quantia del perjudici causat.
- La transcendència del perjudici per prevenir, mantenir o restablir la seguretat ciutadana.
- L'alteració ocasionada en el funcionament dels serveis públics o en el proveïment de béns i serveis a la població.
- El grau de culpabilitat.
- El benefici econòmic obtingut com a conseqüència de la comissió de la infracció.
- La capacitat econòmica de l'infractor.

Com veiem, tots aquests conceptes resulten ser molt indeterminats i generadors de confusió i inseguretat jurídica. Per exemple, com es valora el risc per la salut pública? O la transcendència del perjudici? I com es quantifica l'alteració ocasionada?

Les infraccions només es sancionaran amb una multa de grau màxim quan els fets siguin d'una gravetat especial. Ens trobem, per enèsima vegada, davant d'un concepte indeterminat sobre què podem considerar com d'especial gravetat.

A continuació farem un llistat de les infraccions que preveu la LOPSC:

A) *INFRACCIONS MOLT GREUS* (art. 35 LOPSC):

El nombre de infraccions molt greus ha acabat disminuint respecte anteriors avantprojectes i, quan en alguns moments es preveia fins a deu infraccions molt greus, finalment la LOPSC contempla 4 infraccions molt greus:

1. Les reunions o manifestacions no comunicades o prohibides en infraestructures en què es presten serveis bàsics per a la comunitat, o pels voltants d'aquestes

(desconeixen fins a on es pot considerar com les seves immediacions), així com la intrusió en els seus recintes. S'equipara el concepte de manifestació no comunicada amb manifestació prohibida. En la Disposició Addicional Sexta s'estableix què s'entén per infraestructures o instal·lacions en les que es presten serveis bàsics per a la Comunitat (centrals nuclears, petroquímiques, refineries i dipòsits de combustible; ports, aeroports i demés infraestructures de transport; serveis de subministrament d'aigua, gas i electricitat; i infraestructures de telecomunicacions).

2. [...]
3. La celebració d'espectacles públics o activitats recreatives trencant la prohibició o suspensió ordenada per l'autoritat corresponent per raons de seguretat pública.
4. La projecció de feixos de llum, mitjançant qualsevol dispositiu, sobre els pilots o conductors de mitjans de transport que els puguin enlluernar o que en puguin distreure l'atenció i provocar accidents.

B) INFRACCIONS GREUS (art. 36 LOPSC):

En el redactat final hi apareixen 23 infraccions greus. En anteriors avantprojectes n'hi havia hagut 26, després 31 i després 16 en l'últim avantprojecte. Són un resum del repertori de les diferents protestes socials, plasmant una a una aquestes accions:

1. La pertorbació de la seguretat ciutadana en actes públics, espectacles esportius o culturals, solemnitats i oficis religiosos (com ara les interrupcions durant misses a Palma per protestar contra la proposta de reforma de la legislació referent a l'avortament¹²⁰) o altres reunions a les quals assisteixin nombroses persones, quan no sigui constitutiva d'infracció penal.
2. La pertorbació greu de la seguretat ciutadana que es produeixi en ocasió de reunions o manifestacions davant les seus del Congrés dels Diputats, el Senat i les assemblees legislatives de les comunitats autònomes, encara que no estiguin

¹²⁰ http://www.arabalears.cat/balears/Quart-protesta-lesglesia-Sant-Miquel_0_1094890655.html (última consulta: 23/12/2015).

- reunides, quan no constitueixi infracció penal. Respon a protestes com les de “Aturem el Parlament” o “Rodea el Congreso”¹²¹.
3. Causar desordres a les vies, espais o establiments públics, o obstaculitzar la via pública amb mobiliari urbà, vehicles, contenidors, pneumàtics o altres objectes, quan en tots dos casos s’ocasioni una alteració greu de la seguretat ciutadana.
 4. Els actes d’obstrucció que pretenguin impedir a qualsevol autoritat, empleat públic o corporació oficial l’exercici legítim de les seves funcions, el compliment o l’execució d’acords o resolucions administratives o judicials, sempre que es produeixin al marge dels procediments establerts legalment i no siguin constitutius de delictes. Respon a les convocatòries de assentades i altres actes de desobediència civil per aturar les execucions hipotecàries i els desnonaments¹²².
 5. Les accions i omissions que impedeixin o obstaculitzin el funcionament dels serveis d’emergència i que, per tant, provoquin o incrementin un risc per a la vida o la integritat de les persones o de danys en els béns, o agreugin les conseqüències del succés que motivi l’actuació d’aquells.
 6. La desobediència o la resistència a l’autoritat o als seus agents en l’exercici de les seves funcions, quan no siguin constitutives de delictes, així com la negativa a identificar-se a requeriment de l’autoritat o dels seus agents o l’al·legació de dades falses o inexactes en els processos d’identificació. Sanciona, també, la resistència passiva, com ara la produïda durant el desallotjament de la Plaça de Catalunya de Barcelona durant l’acampada del col·lectiu 15M¹²³.
 7. La negativa a la dissolució de reunions i manifestacions en llocs de trànsit públic ordenada per l’autoritat competent quan concorrin els supòsits de l’article 5 de la Llei orgànica 9/1983, de 15 de juliol.
 8. La pertorbació del desenvolupament d’una reunió o manifestació lícita, quan no constitueixi infracció penal.
 9. La intrusió en infraestructures o instal·lacions en què es presten serveis bàsics per a la comunitat, fins i tot sobrevolar-les, quan s’hagi produït una interferència greu en el seu funcionament.

¹²¹ <https://directa.cat/bloqueig-indignat-evitar-que-retallades-aterri-al-parlament> (última consulta: 23/12/2015) i <https://www.diagonalperiodico.net/global/miles-personas-desafian-al-miedo-y-rodean-congreso-durante-3-horas.html> (última consulta: 23/12/2015).

¹²² NO SOMOS DELITO. (2014). Op. cit. Pàgina 15.

¹²³ <http://www.ccma.cat/324/lactuacio-policia-a-la-placa-de-catalunya-acaba-amb-mes-de-120-ferits/noticia/1218126/> (última consulta: 23/12/2015).

10. [...]
11. [...]
12. [...]
13. La negativa d'accés o l'obstrucció deliberada de les inspeccions o els controls reglamentaris, establerts d'acord amb el que disposa aquesta Llei, en fàbriques, locals, establiments, embarcacions i aeronaus.
14. L'ús públic i indegut d'uniformes, insígnies o condecoracions oficials, o rèpliques d'aquests, així com d'altres elements de l'equipament dels cossos policials o dels serveis d'emergència que puguin generar engany sobre la condició de que els utilitzi, quan no sigui constitutiu d'una infracció penal.
15. La falta de col·laboració amb les forces i cossos de seguretat per investigar delictes o prevenir accions que puguin posar en risc la seguretat ciutadana en els supòsits que preveu l'article 7.
16. [...]
17. [...]
18. [...]
19. [...]
20. La manca de registres que preveu la LOPSC per a les activitats amb transcendència per a la seguretat ciutadana, o l'omissió de comunicacions obligatòries.
21. L'al·legació de dades o circumstàncies falses per obtenir les documentacions que preveu aquesta Llei, sempre que no constitueixi una infracció penal.
22. [...]
23. L'ús no autoritzat d'imatges o dades personals o professionals d'autoritats o membres de les forces i cossos de seguretat que pugui posar en perill la seguretat personal o familiar dels agents i de les instal·lacions protegides o posar en risc l'èxit d'una operació, amb respecte al dret fonamental a la informació. Tal i com assenyala el col·lectiu NO SOMOS DELITO¹²⁴, aquesta infracció esdevé en sí mateixa una contradicció, resultant evident que l'afegit "respectant el dret a la informació" serà una frase que difícilment s'aplicarà. Si avui en dia la persecució als periodistes, fotògrafs i a tot aquell que utilitzi un mòbil per gravar

¹²⁴ NO SOMOS DELITO. (2014). Op. cid. Pàgina 16.

una intervenció policial il·legal és molt elevada¹²⁵, amb aquesta previsió els agents tenen l'excusa per posar una multa i a parir d'aquest punt serà el ciutadà a qui li tocarà esgotar la via administrativa, anar a judici pagant costes, etc.

C) *INFRACCIONS LLEUS* (art. 37 LOPSC):

En la Llei 1/1992, hi havia un total de 10 infraccions lleus. En els diferents avantprojectes se'n contemplaven 19, 17 i 18 respectivament. Finalment, en la Llei aprovada i en vigor des de l'1 de juliol de 2015 se'n contemplen 17. Aquestes són:

1. La celebració de reunions en llocs de trànsit públic o de manifestacions incomplint el que preceptuen els articles 4.2, 8, 9, 10 i 11 de la Llei orgànica 9/1983, de 15 de juliol, la responsabilitat de les quals correspon als organitzadors o promotors. En anteriors avantprojectes s'inclouïa com infracció greu la celebració de reunions i manifestacions no comunicades i la negativa a la seva dissolució. Finalment s'ha inclòs la negativa a la seva dissolució com a greu i la celebració sense comunicar com a lleu, ampliant-se la responsabilitat als promotors i organitzadors.
2. [...]
3. L'incompliment de les restriccions de circulació de vianants o itinerari en ocasió d'un acte públic, una reunió o una manifestació, quan provoquin alteracions menors en el seu desenvolupament normal. Altre cop, apareix un concepte ambigu: alteracions menors, a valorar pel agents i deixant un ampli marge de discrecionalitat.
4. Les faltes de respecte i consideració dirigides a un membre de les forces i cossos de seguretat en l'exercici de les seves funcions de protecció de la seguretat, quan aquestes conductes no siguin constitutives d'infracció penal¹²⁶.
5. [...]

¹²⁵ <http://periodismohumano.com/sociedad/comunicacion/siete-periodistas-heridos-por-policias-al-fotografiar-una-detencion.html> (última consulta: 23/12/2015).

¹²⁶ Fins al punt que es pot considerar una falta de respecte el missatge que algú porti en una samarreta. Com en el següent cas que va tenir lloc a Alacant: <http://www.yometiroalmonte.es/2015/07/04/multa-600-euros-alicante-llevar-camiseta-pone-acab/> (última consulta: 22/12/2015).

6. La projecció de feixos de llum, mitjançant qualsevol tipus de dispositiu, sobre membres de les forces i cossos de seguretat per impedir o dificultar l'exercici de les seves funcions.
7. L'ocupació de qualsevol immoble, habitatge o edifici aliens, o la permanència en aquests, en tots dos casos contra la voluntat del propietari, l'arrendatari o el titular d'un altre dret sobre aquests, quan no siguin constitutives d'infracció penal. Com podria ser l'ocupació d'una sucursal bancària¹²⁷.
Així mateix, el precepte també inclou, l'ocupació de la via pública amb infracció del que disposa la Llei o contra la decisió adoptada en aplicació d'aquella per l'autoritat competent, fent referència a possibles acampades al carrer com a formes de protesta¹²⁸. S'entén també inclosa en aquest supòsit l'ocupació de la via pública per a la venda ambulat no autoritzada.
8. [...]
9. Les irregularitats en emplenar els registres que preveu la LOPSC amb transcendència per a la seguretat ciutadana, incloses l'al·legació de dades o circumstàncies falses o l'omissió de comunicacions obligatòries dins dels terminis establerts, sempre que no constitueixin infracció penal.
10. [...]
11. [...]
12. La negativa a lliurar la documentació personal exigida legalment quan se n'hagi acordat la retirada o retenció, així com la ommissió negligent de la denúncia de la seva sostracció o pèrdua. També es considera infracció lleu la pèrdua del DNI tres cops, o més, durant un any.
13. Els danys o el deslluïment de béns mobles o immobles d'ús o servei públic, així com de béns mobles o immobles privats en la via pública quan no constitueixin infracció penal.
14. L'escalada d'edificis o monuments sense autorització quan hi hagi un risc cert que s'ocasionin danys a les persones o als béns¹²⁹.

¹²⁷ <http://www.isabadell.cat/valles/cinque-dia-docupacio-duna-oficina-bancaria-de-la-pah-a-badia/> (última consulta: 23/12/2015).

¹²⁸ http://www.ara.cat/premium/societat/lacampada-llarga-PAH-BBVA-dialeg_0_1205279562.html (23/12/2015).

¹²⁹ Com el desplegament d'una pancarta, per part de Greenpeace, a la Sagrada Família de Barcelona: http://sociedad.elpais.com/sociedad/2009/11/02/actualidad/1257116402_850215.html (última consulta: 22/12/2015).

15. La remoció de tanques, cintes o altres elements fixos o mòbils col·locats per les forces i cossos de seguretat per delimitar perímetres de seguretat, fins i tot amb caràcter preventiu, quan no constitueixi infracció greu.

16. [...]

17. [...]

Segons l'article 38, aquestes infraccions administratives prescriuran als sis mesos si són lleus, al cap d'un any si són greus i al cap de dos anys si són infraccions molt greus. Els terminis es computaran des del dia que s'hagi comès la infracció, i es podrà interrompre aquesta prescripció per qualsevol actuació administrativa de la que tingui coneixement formal l'interessat, o com a conseqüència de l'obertura d'un procediment judicial penal.

A continuació, l'article 39 determina l'import de les sancions de la següent forma:

- Les infraccions lleus es sancionaran amb multes de 100 a 600 euros. En l'anterior Llei es sancionaven amb multes de 0 a 300 euros. Aquestes sancions prescriuran al cap de un any.
- Les infraccions greus passen a ser sancionades d'entre 601 i 30.000 euros. En l'anterior Llei es sancionaven amb multes d'entre 301 i 30.000 euros. Aquestes sancions prescriuran al cap de dos anys.
- Les infraccions molt greus seran sancionades amb multes d'entre 30.001 i 600.000 euros, igual que en l'anterior Llei. Aquestes sancions prescriuran al cap de tres anys.

A més, la multa pot comportar alguna sanció accessòria, atenent a la naturalesa dels fets delictius, com ara la retirada de les armes i de les llicències o els permisos corresponents, el decomís dels mitjans o instruments emprats en la comissió de la infracció, la suspensió temporal de les llicències, autoritzacions o permisos, o la clausura, fins i tot, de fàbriques, locals o establiments.

En el text legislatiu final s'han eliminat altres sancions, com sí que es preveïen en anteriors avantprojectes, que afectaven a les persones immigrants per la "pèrdua de la possibilitat d'obtenir permisos de residència i treball, en el cas d'estrangers que cometin infraccions greus o molt greus" i "expulsió del territori espanyol a estrangers sense permís de residència si cometen una infracció greu o molt greu".

Pel que afecta a la reparació del dany i indemnització, article 42 LOPSC, quan les conductes sancionades hagin ocasionat danys o perjudicis a l'administració pública, s'exigirà a l'infractor que reposi al seu estat originari la situació alterada per la infracció i, de no ser possible, haurà d'indemnitzar pels danys i perjudicis causats. Com a novetat, s'especifica expressament que quan sigui declarat autor dels fets comesos un menor de divuit anys no emancipat o una persona amb la capacitat judicialment complementada "respondran, solidàriament amb ell, dels danys i perjudicis ocasionats, els seus pares, tutors, curadors, acollidors, o guardadors legals o de fet, segons precedeixi" (art. 42.3 LOPSC).

La Llei també preveu la creació d'un registre central d'infraccions contra la seguretat ciutadana, a l'article 43, que es justifica en el mateix article per tal d'apreciar la reincidència. Segueixen, però, sense definir-se mínimament aspectes com ara qui tindrà accés a aquest registre, quin ús se'n farà de les seves dades, etc. És un tema molt delicat que podria entrar en plena col·lisió amb el dret a la intimitat i contradir la normativa sobre protecció de dades.

En el procediment sancionador, Secció 3ª del Capítol V, s'amplien les facultats de la policia, permetent actuacions prèvies al procediment sancionador de manera genèrica, sense especificar el contingut i límits d'aquestes facultats, el que suposa, de nou i també segons el col·lectiu NO SOMOS DELITO¹³⁰, un marge de discrecionalitat (i arbitrarietat) per part de la policia. Una vegada iniciat el procediment, s'amplien igualment les mesures de caràcter provisional que puguin adoptar-se.

- Disposició final primera:

Ja per acabar, en la Disposició final primera, s'addiciona una disposició addicional dècima a la Llei Orgànica 4/2000, de 11 de gener, sobre drets i llibertats dels estrangers a Espanya i la seva integració social, permeten les popularment anomenades "expulsions en calent". Es permetrà que els estrangers que siguin detectats en la línia fronterera de la demarcació territorial de Ceuta o Melilla mentre estiguin intentant superar els elements de contenció fronterers per "creuar irregularment la frontera podran ser rebutjats amb la finalitat d'impedir la seva entrada il·legal a Espanya".

¹³⁰ NO SOMOS DELITO. (2014). Op. cid. Pàgina 19.

El dret de protesta

Quan volem aprofundir sobre el dret de protesta ens veiem obligats a reflexionar al voltant de qüestions relacionades amb la teoria de la democràcia, la teoria dels drets dels ciutadans i la teoria de la justícia. Fins i tot es fa necessari entrar en detall en la valoració de les normes constitucionals. És a dir, a l'hora d'analitzar el dret a la protesta, s'involucren molts més aspectes relacionats amb la filosofia política i la teoria constitucional que, a continuació, anirem analitzant més profundament.

En les societats actuals, existeixen diferents sectors que reben un tracte desigual dels poders públics, pel que afecta a la seva protecció o a la resposta de les seves demandes i aspiracions. Això provoca l'aparició de grups desfavorits. Aquests grups de població, com poden ser les persones immigrants, les dones, les minories ètniques, els menors d'edat, o les persones pobres, no reben el degut tracte institucional que es mereixen i, en conseqüència, és necessari el dret de protesta per tal de fer sentir les seves reivindicacions d'aconseguir un tracte més just cap a tots els sectors de la societat, incloent-hi els grups més desfavorits. De fet, seran aquests grups els que, per raó a la seva falta de recursos per accedir als grans mitjans de masses i mostrar el seu descontentament o les seves aspiracions, tindran més legitimitat per tal d'exercir el dret a la protesta, segons un criteri de proporcionalitat. Segons APARICIO, aquest fet permetria proposar un nou criteri interpretatiu: “quant majors siguin les dificultats per poder incidir en el debat públic en assumptes d'especial transcendència col·lectiva, major la protecció i l'abast dels drets la finalitat dels quals és assegurar, precisament, les condicions de tal debat. És a dir, la manifestació de reivindicacions per part de sectors de la ciutadania que es trobin en situacions de desigualtat o exclusió del debat polític públic (menor incidència en els mitjans de comunicació, i en general, menor presència en les esferes decisòries) exigeix una resposta jurídica que garanteixi, com a mínim, espais diferents d'expressió”¹³¹.

¹³¹ APARICIO, M. (2015). “Poniendo el derecho a la protesta a régimen (democrático). A propósito de la sentencia del Tribunal Supremo 161/2015, de 17 de marzo”. *Jueces para la democracia*. Número 83. Pàgines 13-28.

EL DRET DE PROTESTA EN L'ORIGEN CONSTITUCIONAL:

La Constitució espanyola, així com la immensa majoria de constitucions del món, conté un doble compromís: per una banda protegeix a les majories, les aspiracions democràtiques que aquestes persegueixen (i que solen estar representades mitjançant el sistema de democràcia representativa), allò que la gent vol; i per l'altra banda resguarda a les minories, als drets individuals de cada ciutadà. L'article 68 de la Constitució Espanyola de 1978 estableix el sufragi com a mètode per elegir la composició de les Cambres Legislatives; com posteriorment desenvoluparem més a fons, podem veure com aquest sistema de representació permet (o hauria de permetre) l'entrada de les aspiracions de les majories per la seva discussió en l'àmbit del poder legislatiu. Per altra banda, com serà desenvolupat posteriorment, l'article 117 de la Constitució preveu un Poder Judicial sotmès únicament a l'imperi de la llei, el que evita que aquest poder estigui vinculat a la influència que poden exercir les diferents faccions (concepte que, també, serà desenvolupat en el següent paràgraf) en cada moment.

La Constitució espanyola actual, sorgida després de la dictadura franquista, adopta l'esquema constitucional d'anteriors Constitucions espanyoles, així com de constitucions d'altres països. A continuació, intentarem realitzar un anàlisi constitucional que ens permeti entendre millor aquest concepte de "majories" i "minories". GARGARELLA explica¹³² que el sistema representatiu busca el que podríem anomenar com a "autogovern de la ciutadania", evitant que la política esdevingui el resultat de simples pujades i baixades de poder entre faccions o grups de poder. El concepte de facció va sorgir durant l'elaboració de la Constitució dels Estats Units d'Amèrica. GARGARELLA explica que el pensador polític de l'època, James Madison, definia la idea de facció de la següent manera: "un nombre de ciutadans, que corresponen a una majoria, o a una minoria del total, que s'uneixen i actuen motivats per la passió o l'interès comú, contra els drets de els demás ciutadans, o als interessos de la comunitat"¹³³. La possibilitat de que una facció (amb molt més potencial si es tracta d'una facció majoritària que no pas si es tracta de una facció de una minoria de ciutadans) cerqués un auto-benefici aplicant una mesura que anés en contra dels drets de una minoria era una qüestió que calia protegir en el text constitucional.

¹³² GARGARELLA, R. (2006). "El derecho a la protesta social". *Derecho y humanidades*. Número 12. Pàgines 141-151.

¹³³ The Federalist Papers by Alexander Hamilton, James Madison and John Jay, ed. Por Gary Wills (N.York, 1988).

Una altra qüestió essencial era la idea de respectar els drets dels diferents grups de la societat. Aquesta idea, no obstant, no anava dirigida a protegir els més desavantatjats com s'hauria pogut esperar, sinó a possibilitar que tant el sector majoritari de la societat, com el sector dels socialment més avantatjats tinguessin igual poder de influència dins del sistema polític. Aquesta minoria elitista era constituïda per persones amb gran poder: terratinents, empresaris, arrendadors i propietaris. Simplificant aquesta divisió de la societat, podríem reduir-ho entre la majoria de classe pobre i la minoria de classe rica i amb molt poder¹³⁴.

Com que la societat està fragmentada entre aquests dos grans grups, per força existiran interessos contraposats. En el llibre de GARGARELLA¹³⁵ s'explica que un altre pensador polític de l'època, Alexander Hamilton, va afegir a la teoria de Madison que cadascuna d'aquestes dues parts havia de comptar amb igual poder de influència política. Hamilton deia: “dóna tot el poder a les majories i elles oprimiran a les minories. Dóna tot el poder a les minories i elles oprimiran a les majories. Ambdues parts han de comptar amb el suficient poder que els permeti a cadascuna defensar-se contra l'altra”. Per tant, i per evitar situacions com l'anteriorment citada, cadascun d'aquests dos sectors de la societat havia de comptar amb una porció igual de poder polític, per evitar el risc de opressions mútues. Per aconseguir aquests objectius, el mètode que va semblar més apropiat va ser el denominat sistema de “frens i contrapesos”. Aquest sistema estava orientat a establir diferents branques de poder, parcialment separades entre sí, i mútuament capaces de controlar-se entre elles, per tal d'evitar les desigualtats de poder entre elles i les possibles opressions. La forma de controlar-se consistia en proveir a cadascuna d'aquestes branques (el poder executiu, el poder legislatiu amb les dues cambres legislatives, i el poder judicial) de mitjans capaços de restringir els possibles excessos de les altres¹³⁶.

Segons GARGARELLA¹³⁷, pels “pares fundadors” de la constitució dels Estats Units, els semblava obvi que la Cambra dels Diputats, elegida de forma directa pel poble, asseguraria la presència de la “ciutadania comú” en el govern. Per contra, el Poder Judicial tenia la funció d'assegurar una preocupació especial per les minories.

¹³⁴ Madison va presentar aquest tema a la Convenció Federal del 26 de juny de 1787 afirmant que “en tots els països civilitzats la gent es divideix en diferents classes... Hi haurà així [divisions entre] creditors i deutors, grangers, mercaders, i fabricants. Però particularment existirà una divisió entre rics i pobres”

¹³⁵ GARGARELLA, R. (2006). “El derecho a la protesta social”. Op. cid. Pàgines 141-151.

¹³⁶ GARGARELLA, R. (1996). *Crisis del sistema representativo*. Mèxic. Ed. Fontamara.

¹³⁷ GARGARELLA, R. (2006). “El derecho a la protesta social”. Pàgines 141-151.

L'objectiu era que els jutges no estiguessin subjectes a la conjuntura del moment, com sí que passava amb la resta de poders amb òrgans creats especialment per expressar les reclamacions de les majories. Enfront d'aquests, el Poder Judicial apareixia com el poder millor capacitat, en principi, per atendre els drets de les minories. El Poder Judicial, podria dir-se, tenia la missió de reflexionar amb tranquil·litat sobre tots els problemes que afectaven als grups minoritaris. D'això també en resulta que si el jutge no protegia de una forma molt especial a aquests grups, els sectors minoritaris quedaven virtualment desprotegits.

Aquesta divisió per branques, però, no va funcionar més enllà de la teoria. En la pràctica, allò que semblava tant clar que la Cambra de Diputats, elegida de forma directa pel poble, asseguraria la presència de la ciutadania comú al govern, va resultar no ser més que una teoria sobre paper. Les minories elitistes tenen al seu poder els grans mitjans de comunicació de masses amb la qual modelen la opinió de la població i, a més, una vegada escollits els representants (que sí que la ciutadania podia deixar-se arrastrar per opcions populistes), eren aquests líders electes qui, reunits en petits grups i aïllats de la resta de població, s'encarregarien d'arribar a acords alliberats de les influències populistes de les majories.

A l'Estat Espanyol, després de la dictadura franquista, també es va assumir la creença que les principals injustícies i desigualtat socials es podien resoldre a través de l'establiment d'un sistema constitucional adequat. Semblava que un bon sistema constitucional faria possible que aquells qui tinguessin queixes o demandes justificades poguessin resoldre les seves dificultats a través de la discussió i la negociació amb els demés membres de la societat a través del sistema polític representatiu i del Parlament, que apareixia llavors com l'espai polític principal, el lloc on s'haurien de bolcar totes les reclamacions provinents dels diferents sectors de la societat, i on aquests sectors haurien de posar-se d'acord per fer front a les demandes i aspiracions de la població. Per altra banda, el Poder Judicial s'encarregaria d'assegurar que cap persona resultava tractada de forma indeguda per les institucions polítiques; entenent com a forma indeguda aquella que anés en contra de la Constitució, és a dir, un tractament susceptible de violentar certs drets bàsics. El cercle d'aquest sistema, doncs, semblava que encaixava d'una manera perfecta: la Constitució garantia a tots els ciutadans certs

drets bàsics; el poder judicial controlava el respecte d'aquests drets; i el poder legislatiu permetia que les persones es possessin d'acord en totes aquelles qüestions que afectaven aquests drets bàsics¹³⁸.

Però la societat sobre la qual s'imposava la Constitució va resultar ser més complexa. El pas dels anys va demostrar que el paradís constitucional previst no s'aconseguia. Per a alguns sectors de la societat, els drets constitucionals semblaven ser una simple ficció o, ja de bon principi, no recollien les seves demandes i aspiracions; per altres sectors, el Parlament no acabava de representar-los de una forma adequada; per altres, el Poder Judicial servia només a interès d'un sector concret de la població; i cadascun d'aquests sectors tenia part de raó. Els drets que proclamava el poder legislatiu no eren tan clars i obvis, els jutges semblava que manquessin de les virtuts o motivacions que s'esperava que tinguessin, i això acaba provocant que hi hagin certs grups de la societat que no reben el degut tractament que els hi correspondria.

EL DRET DE PROTESTA EN MANS DEL PODER JUDICIAL:

El dret de protesta es refereix a aquesta tensió entre les aspiracions democràtiques de la majoria parlamentària i els drets de cadascú. En termes molt més amplis, tal i com diu GARGARELLA¹³⁹, el conflicte es situa entre la preocupació de mantenir els drets humans i la preocupació de mantenir la democràcia. Tot i que aquesta afirmació pot resultar molt abstracte, a continuació s'intentarà baixar aquestes afirmacions teòriques cap a una realitat més palpable.

Quan ens trobem enfront un conflicte que involucra la protesta social, els jutges haurien de pronunciar-se d'acord amb la forma que ells mateixos entenen la democràcia. Tot i això, a vegades per falta d'atenció o sense fer-ho intencionadament, els jutges passen sobre aquests temes sense entrar en massa profunditat o sense massa consciència d'allò que està en joc. Així doncs, tot i que en cadascuna de les decisions judicials, en termes de protesta social, els jutges s'haurien de pronunciar sobre el significat de la democràcia i reflexionar sobre les formes d'exercir aquesta, massa sovint passen sobre aquests temes sense entrar en tant detall.

¹³⁸GARGARELLA, R. (1999). *Derecho y grupos desaventajados*. Barcelona. Editorial Gedisa.

¹³⁹GARGARELLA, R. (2006). "El derecho a la protesta social". Op. cid. Pàgines 141-151.

Els jutges troben la possibilitat de moure's amb relativa comoditat entre els dos extrems que podrien adoptar enfront de les protestes socials. Aquesta posició mòbil, segons GARGARELLA¹⁴⁰, es dona perquè, per un costat, poden subscriure la idea de una democràcia restringida, limitada, més aviat elitista, basada en la desconfiança respecte de la discussió pública i la desconfiança respecte allò que la ciutadania pugui fer. I per l'altra constatat, també poden defensar una visió de la democràcia més inclusiva i àmplia, pensada a partir del principi alternatiu de la confiança: confiança en els ciutadans, en les capacitats col·lectives d'aquests i en la discussió pública d'assumptes polítics.

Doncs bé, els jutges han tendit a moure's amb major freqüència cap al primer dels pols anteriorment descrits, significat que una part central del poder públic, la branca del Poder Judicial, adopta una visió molt restrictiva sobre la democràcia.

A continuació passarem, molt ràpidament, per sobre de un cas de protesta social que va tenir lloc a Barcelona el 15 de juny de 2011¹⁴¹ per poder veure com sobre un mateix cas, els Tribunals es poden moure d'un costat a l'altre en les opinions sobre el dret de protesta.

En aquesta data, un miler de persones varen participar en una convocatòria per mitjà de la qual es volia protestar i mostrar el rebuig contra la política de retallades socials empresa pel govern de la Generalitat de Catalunya (la data coincidia amb el Ple d'aquesta cambra que havia de ratificar la proposta de retallades). Per aquesta raó, l'acció de protesta es va realitzar a les immediacions del Parlament de Catalunya sota el lema "*Aturem el Parlament. No deixarem que aprovin les retallades*". En el transcurs de la manifestació es varen produir incidents entre manifestants i alguns dels diputats que pretenien accedir al Parlament¹⁴². Aquest cas va ser portat i, posteriorment, recorregut davant dels Tribunals els quals varen adoptar pronunciaments molt diferents, interpretant, l'Audiència Nacional cap a un costat i el Tribunal Suprem cap a l'altre, fins on arriba la llibertat d'expressió i el dret de reunió i manifestació (dret de protesta), en relació amb el dret de participació política per mitjà de representants.

¹⁴⁰ Ibidem.

¹⁴¹ Posteriorment s'analitzaran les protestes davant de les cambres legislatives en la nova normativa.

¹⁴² Tal i com s'explica en l'Actuació d'ofici del Síndic de Greuges de Catalunya, número 4116/2011. Recuperat de: http://www.sindic.cat/site/unitFiles/2992/Resolucio%20AO%2027M_15J.pdf (última consulta: 9/01/2016).

L'Audiència Nacional adverteix que els manifestants exerceixen el seu dret a la protesta, emparant-se en la llibertat d'expressió i el dret de manifestació, per protestar davant dels representants parlamentaris que no s'aprovin unes decisions polítiques considerades altament perjudicials pel conjunt de la població. Considera que les accions portades a terme per les persones imputades s'han de "contextualitzar en la pròpia dinàmica de la manifestació. Es troben singularment vinculades a l'exercici del dret de manifestació en els termes en els que havia estat convocada: les conductes varen tenir lloc en el temps i l'espai de la protesta, estaven destinades a reivindicar els drets socials i els serveis públics enfront les retallades pressupostaries i a expressar el divorci entre representants i representats; varen ser actes de confrontació amb els parlamentaris inevitables en la forma que l'autoritat governativa havia plantejat l'exercici del dret"¹⁴³.

En canvi, en última instància, el Tribunal Suprem va tombar l'anterior sentència de l'Audiència Nacional i va condemnar a les persones imputades per aquests fets. L'Alt Tribunal considera que "interposar-se en el camí de dos Diputats que només pretenien accedir a l'òrgan en el que havien de desplegar la seva funció representativa, i fer-ho amb els braços en creu, suposa executar un acte intimidatori, que no és altra cosa que la materialització de les consignes difoses pels convocants de la manifestació"¹⁴⁴.

Els jutges haurien de col·laborar en el procés de reflexió col·lectiva, podrien ajudar a la ciutadania a pensar fins on poden arribar les seves aspiracions democràtiques. En canvi, el que estan oferint és una lectura tímida i indecisa de la Constitució i el sistema democràtic. Des de una visió tímida i sense voler anar més enllà d'allò que afirma explícitament la lletra de la Constitució, qualsevol ciutadà pot defensar idees molt diferents de la democràcia.

Podem tenir una idea de democràcia associada amb un procés de discussió col·lectiva preocupat perquè tots, i especialment aquells que resultaran més afectats per les decisions que es prenguin, puguin intervenir i dir-nos què pensen sobre allò que està a punt de decidir-se. Segons aquesta visió, caldria cuidar fins a l'últim moment possible a aquella persona que critica al poder públic, perquè, justament, estem en una democràcia representativa i, com que el control dels recursos econòmics i el control de les armes han estat transferits al poder públic, ens hauria de preocupar que aquest poder públic no

¹⁴³ Sentència de l'Audiència Nacional, número 31/2014, de 7 de juliol (pàgina 66).

¹⁴⁴ Sentència Tribunal Suprem (Sala d'allò Penal), número 161/2015, de 17 de març (pàgina 72).

abusi dels extraordinaris poders que li han estat donats. S'hauria de protegir fins a l'última persona crítica, encara que sigui una persona sola, ja que si aquesta persona crítica el poder i no té recursos, segurament, tindrà dificultats per expressar-se. És més, situacions com la persona crítica amb pocs recursos, haurien de ser mereixedores de reforços encara més grans per la seva poca capacitat econòmica per expressar les seves idees a través de periòdics, televisió, ràdio o altres grans mitjans, és a dir, persones amb un accés molt limitat als funcionaris públics i a la resta de la comunitat política. Aquesta última puntualització respon a un criteri de proporcionalitat entre la dificultat per poder expressar la opinió crítica i les oportunitats que s'haurien d'atorgar a aquesta persona perquè pugui fer-se sentir.

Aquesta concepció ens porta a xocar de front amb la decisió del Tribunal Suprem, anteriorment esmentada. Però la decisió de condemnar a les persones que participaven a la protesta enfront del Parlament de Catalunya no provenia de un jutjat qualsevol sinó que, precisament, provenia de la Sala Primera de l'Alt Tribunal, el tribunal jurisdiccional jeràrquicament més important d'Espanya.

En conseqüència podem afirmar que l'anàlisi del dret a la protesta, basant-nos en la teoria democràtica, mereix una reflexió molt més enllà del lloc on ens està portant el Poder Judicial. És necessari fer un esforç argumental major, encara que lamentablement sigui el Poder Judicial qui hauria d'haver liderat aquesta tasca de investigació sobre el que significa viure en democràcia.

LÍMITS DEL DRET DE PROTESTA:

Abans de endinsar-nos en el següent apartat d'aquest anàlisi teòric del dret de protesta, és interessant fer una repassada d'allò dit fins ara. Primer, hem comentat que el dret de protesta afecta a aquells sectors de la societat més desfavorits i hem fet un anàlisi de l'origen constitucional i de les divisions, en branques de poder, dels diferents grups de la societat; amb un sistema de frens i contrapesos per tal que un d'aquest sectors no predomini per sobre de l'altre. Una vegada exposat el tema, també hem pogut veure les mancances d'aquest sistema. El segon punt analitzat eren les reflexions sobre la manera de concebre la democràcia que es donen en el sí del Poder Judicial a l'hora de resoldre

casos relacionats amb les protestes socials. Hem pogut veure com aquestes reflexions, que apareixen en les decisions judicials, solen ser bastant deficitàries en el que afecta a la concepció de la democràcia de que parteixen i com, molts, cops la resolució d'un tribunal concret pot anar encaminada cap a un costat i, per contra, la resolució del mateix cas per part d'un tribunal diferent pot anar encaminada cap al costat oposat.

Seria possible que algú afirmés que està d'acord amb la idea de protegir al que critica, però que no es pot protestar de qualsevol forma, de qualsevol manera, a costa dels altres. Enfront d'aquests casos és recurrent que es digui que “el seu dret a la protesta s'acaba quan comença el dret de l'altre”. A partir d'aquest tipus d'afirmacions, primer de tot, cal preguntar on està, precisament, el límit entre un dret i l'altre, com es fa aquesta distinció, en què es basa, quins són els fonaments en els que es recolza aquesta afirmació de dir que un dret acaba exactament aquí i l'altre dret comença exactament més enllà. Amb aquesta pregunta no s'està dient que no existeixin límits, sinó justament el contrari, perquè existeixen aquests límits és interessant saber on estan i quines són les raons que ens permeten acceptar que el límit és aquest que estableix el jutge en un moment determinat i no és aquell altre límit que està una mica més enllà. D'aquí que quan es produeixen declaracions com ara “tots els drets tenen el seu límit” el jutge no ens està justificant absolutament res, sinó que si un jutge vol limitar un dret que la Constitució concedeix a un ciutadà, aquest haurà de fer un esforç extraordinari per poder establir aquest límit.

És obvi que es produeixen xocs entre drets. Cada dia s'han de resoldre situacions en què dos drets es disputen pel mateix espai. Però la discussió no es pot acabar d'una manera tant simple sinó que cal aprofundir en el perquè és un dret el que preval i no l'altre. GARGARELLA afirma davant d'un xoc entre drets: “En lo personal –y creo que podría argumentar bien a favor de esto- entiendo que cuando el derecho a la crítica choca contra otros derechos, el derecho a la crítica no tiene que ser el primero, sino el último en ser retirado. Esto no significa que podemos hacer cualquier cosa con la excusa de que estamos criticando al poder. Quiero decir que cuando se critica al poder, allí ocurre algo muy importante, que merece el máximo resguardo y amparo por parte de las autoridades judiciales”¹⁴⁵.

¹⁴⁵ GARGARELLA, R. (2006). “El derecho a la protesta social”. Op. cid. Pàgines 141-151.

XOC DE DRETS EN LES NOVES FORMES DE PROTESTA:

A continuació s'analitzaran els xocs entre drets que es generen en les noves formes de protesta. Entrarem a valorar la col·lisió de drets en dos casos: els escarnis i les reunions i manifestacions davant de les assemblees legislatives.

- **ESCARNIS:**

Com ja s'ha dit anteriorment, els escarnis es basen en la personalització de la protesta en un càrrec en concret al que se'l fa responsable o corresponsable de la situació, i en la reducció de la distància física entre el càrrec i els manifestants en llocs en els que el càrrec es comporta com a particular, al marge de la seva activitat pública¹⁴⁶.

Aquestes dues característiques ens porten a una inevitable confrontació entre els drets d'expressió i de manifestació dels participants i els drets de la personalitat i a la intimitat del càrrec públic.

Els escarnis són una forma més de manifestació. La peculiaritat dels escarnis radica en que es pretén una confrontació entre els participants de la manifestació i els càrrecs públics que han d'adoptar una decisió que ells els primers no comparteixen. Aquesta confrontació es busca que sigui en un àmbit al marge de les funcions públiques del càrrec electe, quan aquest es comporti com un particular. L'Audiència Provincial de Madrid, en el cas de l'escarni davant del domicili de la Vicepresidenta del Govern, de 29 de gener de 2014, reconeix que tota manifestació té un component de pressió sobre les persones que han d'adoptar o ja han adoptat unes decisions que no comparteixen els participants d'aquesta, i l'escarni, el que busca, és augmentar aquesta pressió fent coincidir la manifestació en el mateix lloc els manifestants i els càrrecs públics.

El dret a la llibertat d'expressió, com ja s'ha vist en el primer apartat d'aquest treball, constitueix un dels pilars de la democràcia, ja que una *conditio sine qua non* d'aquesta serà la possibilitat de qualsevol persona d'expressar-se lliurement. Poder-se expressar lliurement i protestar per tal d'informar de les injustícies que puguin sofrir determinats col·lectius, amb la voluntat de provocar un canvi en la situació és bàsic en qualsevol societat que s'anomeni democràtica. A aquesta afirmació també hi arriba el Tribunal

¹⁴⁶CATALÀ I BAS, A. (2015). "La confrontación de derechos en los escraches". *UNED, Revista de Derecho Político*. Número 93. Pàgines 215-239.

Europeu de Drets Humans (TEDH) en nombroses ocasions, quan diu que “en un sistema democràtic, les accions i omissions del govern han de ser objecte de un control no només dels poders legislatiu i judicial, sinó també de la opinió pública”¹⁴⁷.

Quan aquest dret fonamental entra en col·lisió amb altres drets constitucionals, aquest conflicte no es resoldrà de forma automàtica sinó que, com han posat de manifest tant el Tribunal Europeu de Drets Humans com el Tribunal Constitucional, s’haurà de decidir en cada cas i, com ja s’ha analitzat a l’inici d’aquest treball, tenint en compte totes les circumstàncies s’acabarà decidint quin és el dret constitucional que mereix ser objecte de protecció. El TEDH¹⁴⁸ adverteix que “el caràcter essencial de la llibertat d’expressió no pot suposar buidar de contingut els drets que entren en conflicte amb aquesta, encara que sí que els límits aplicables han de ser objecte de una interpretació estricta”. El Tribunal Constitucional també atorga aquest caràcter preferencial de la llibertat d’expressió i d’informació¹⁴⁹, i es decanta de forma expressa a favor de la tesis de la doble naturalesa de la llibertat d’expressió: com a dret subjectiu i com a garantia institucional. Matisa, com hem dit, que aquest caràcter preferencial, però, no suposa configurar el dret com a absolut. La STC 336/1993, de 15 de novembre, diu que el caràcter preferencial d’aquest dret no significa una posició jeràrquica superior.

Aquesta llibertat d’expressió inclou tant les expressions, innòcues o favorables, com aquelles que molestin o incomodin. Tal i com ja ha reconegut el TEDH, “l’article 10.2 del CEDH empara no només les informacions o idees que són favorablement rebudes o considerades com inofensives o indiferents, sinó també aquelles que xoquen, inquieten o ofenen a l’Estat o a una part qualsevol de la població”¹⁵⁰ i, a més del contingut de les idees i informacions expressades, l’article 10 protegeix la forma d’expressar-les¹⁵¹.

CATALÀ I BAS, en el seu treball sobre la confrontació de drets que té lloc en els escarnis¹⁵², fa una selecció de jurisprudència per analitzar la importància de què s’entén per “càrrec públic”, què s’entén per “vida privada” i a partir de quin punt es podria començar a parlar d’assetjament.

¹⁴⁷ STEDH Handyside, de 7 de desembre de 1976, i STEDH Castells, de 23 d’abril de 1992.

¹⁴⁸ STEDH Lingens de 8 de juliol de 1986.

¹⁴⁹ STC 12/1982, de 31 de març.

¹⁵⁰ STEDH Handyside, de 7 de desembre de 1976.

¹⁵¹ STEDH Oberschlick, de 23 de maig de 1991.

¹⁵² CATALÀ I BAS, A. (2015). “La confrontación (...)”. Op. cid. Pàgines 215-239.

En primer lloc cal dir que el càrrec públic, pel fet de ser un personatge públic i mediàtic, tal i com va assenyalar el TEDH en la STEDH, cas Lingens, de 8 de juliol de 1986, ha de suportar una major pressió ciutadana i una major interferència dels seus drets a la personalitat que una altra persona privada. En la sentència es diu que “els límits de la crítica permesa són més amplis en relació amb un polític considerat com a tal que quan es tracta d’un particular, doncs s’exposa inevitablement a una fiscalització atenta dels seus actes i gestos tant pels periodistes com per la multitud de ciutadans”¹⁵³. Arribats a aquest punt, però, cal preguntar-se si el polític ho és en tot moment (en la seva vida laboral i en la seva vida personal) i si ho és tant al seu lloc de feina com a casa seu o a qualsevol altre lloc, el que permetria una confrontació amb els ciutadans en qualsevol moment o lloc, o una diferenciació entra la vida pública d’aquest i el que seria la seva vida privada.

En segon lloc, tant el TEDH com el TC han volgut defugir de donar una descripció del què es pot entendre per “vida privada”, ja en el cas Niemietz, de 16 de desembre de 1992, el TEDH va advertir que no semblava “possible ni necessari definir de manera possible” el que és la vida privada.

Els drets a la intimitat i al domicili formen part dels anomenats drets de primera generació. Tant els poders públics com els particulars han d’abstenir-se de penetrar en aquest àmbit. Però aquests drets entren en contradicció, com portem veient fins ara, amb els drets a la llibertat d’expressió i de reunió i manifestació. Davant d’aquest xoc entre drets cal entrar a valorar quin dret preval en cada moment.

I finalment, en la STEDH Hannover c. Alemanya, de 24 de juny de 2004, el Tribunal d’Estrasburg, s’admet que la gran atenció mediàtica que sofreixen determinats personatges públics en tot moment i lloc, pot generar situacions de veritable assetjament i vulnerar la integritat física i psíquica de la persona en qüestió, drets que s’inclouen en el dret a la vida privada.

Situant-nos en el cas dels escarnis, partim de la confrontació de dos drets: la llibertat d’expressió i el dret a la intimitat. En el cas concret dels escarnis, a més, coincideixen en el mateix temps i en el mateix espai públic. Però la finalitat dels escarnis es podria

¹⁵³ STEDH Lingens, de 8 de juliol de 1986.

diferenciar dels periodistes “paparazzis” o de la premsa del cor que la seva voluntat és treure a la llum qüestions de la vida privada de la persona en concret, qüestions sense un veritable interès general o públic. En el cas dels escarnis es dona aquest interès públic per l’assumpte polític que hi ha al darrera i que és objecte de la protesta.

Davant la qüestió de si el lloc adequat per fer aquestes concentracions és al lloc de treball del càrrec públic o, poden incloure, també, llocs privats com ara l’habitatge d’aquesta, no existeix una única teoria que ho resolgui. El que sí que està clar és la necessitat de que el missatge que volen transmetre les persones concentrades arribi al càrrec públic. Està clar que, per exemple, fer la concentració davant de la porta de la casa del càrrec públic provocarà que el missatge arribi molt més directament al seu destinatari que si la concentració es fa a les portes del gratacel on aquest treballa. Segons BARCELÓ, “el jutjador haurà de considerar si el lloc de celebració escollit és pels organitzadors la condició necessària per poder exercir el seu dret de reunió, és a dir, per assegurar que l’espai físic en el que es desenvolupa la reunió és l’adequat perquè el missatge que es vol transmetre arribi directament al seu destinatari principal”¹⁵⁴.

A més del xoc de drets amb els drets de personalitat, en els escarnis es produeixen altres xocs de drets. Si l’objecte de la protesta i d’aquesta major pressió sobre el càrrec públic és influir en la seva presa de decisions, llavors entra en joc el dret a desenvolupar amb normalitat les funcions públiques. Si s’arriba a una determinada intensitat, alguns actes poden incórrer en diferents il·límits penals (com ara el delictes d’amenaques o de coaccions). Tal i com va dir l’Aute del Jutjat d’Instrucció nº4 de Madrid, de 10 de maig de 2013, pel que es decreta l’arxivament de les actuacions en el cas de l’escarni contra la llavors Vicepresidenta del Govern, el jutge diu que “el dret de reunió no empara l’insult, l’amenaça o la coacció i l’ús de la força, argumentant que aquests casos estariem davant d’un clar abús del dret fonamental”. Impossibilitar o dificultar l’exercici del dret a exercir un càrrec públic podria suposar una vulneració del dret de tots els ciutadans a participar en els assumptes públics, dret fonamental recollit a l’article 23,2 CE.

Així doncs, podem veure que un escarni només es diferencia de una altra concentració o manifestació pel lloc on aquest es produeix. Veient els drets en joc i el nombre de

¹⁵⁴ BARCELÓ I SERRAMALERA, M. “Las libertades de expresión y de reunión en la Constitución española: breve apunte sobre los “escraches” como punto de confluencia entre ambas libertades”, *España Jurídica*, vol. 14, 2013, p. 52.

persones a qui afecten aquests drets es fa inevitable seguir defensant el dret a la protesta, encara que sigui en una variable que provoca més pressió cap al càrrec públic en qüestió. I com a mínim, evitar la criminalització d'una forma de protesta que, de ben segur, una de les motivacions que varen provocar el seu naixement varen ser les negatives de mantindre trobades entre els càrrecs públics i representants d'organitzacions i col·lectius, o l'efecte mediàtic que es produeix en les imatges, premsa o ones quan es dona més importància a com s'ha produït la protesta que no pas en el contingut o les reivindicacions de la mateixa.

- **MANIFESTACIONS A LES IMMEDIACIONS DE LES CÀMBRAS LEGISLATIVES:**

Durant els últims anys s'han produït nombroses manifestacions tant davant del Congrés dels Diputats com a les immediacions del Parlament de Catalunya. La nova Llei Orgànica de Protecció de la Seguretat Ciutadana, com hem vist, preveu un nou article on es sancionaran com a infracció greu les protestes com ara "Rodea el Congreso" o "Aturem el Parlament". Aquest article diu:

Article 36.2 Llei de Protecció de la Seguretat Ciutadana:

Serà considerada infracció greu: [...] 2. La pertorbació greu de la seguretat ciutadana que es produeixi en ocasió de reunions o manifestacions enfront de les seus del Congrés dels Diputats, el Senat i les assemblees legislatives de les comunitats autònomes, encara que no estiguessin reunides, quan no constitueixi infracció penal.

Fins ara, el dret espanyol no disposava de una norma específica sobre les manifestacions i reunions al voltant dels Parlaments. Actualment, les infraccions greus podran ser sancionades amb multes per un import entre 601 i 30.000 euros.

L'exercici d'aquest dret fonamental davant de les cambres parlamentàries planteja la possibilitat de conciliar diferents interessos constitucionals. Segons Fernando SANTAOLALLA, podem trobar fins a tres xocs de drets diferents¹⁵⁵. D'entrada es produeix la normal col·lisió d'interessos entre el legítim dret dels manifestants a exposar les seves reivindicacions, aspiracions o queixes en la via pública i el dret no

¹⁵⁵ SANTAOLALLA, L. (2014). "Estudios. El derecho de manifestación ante el Parlamento". *UNED. Revista de Derecho Político*. Número 91. Pàgines 11-42.

menys fonamental dels demés ciutadans a circular lliurement per les vies públiques. Davant la transcendència de reunions i manifestacions per fer possible la democràcia, l'equilibri entre aquests dos drets s'ha buscat donant certa primacia al dret de reunió i manifestació, en el sentit de reservar certs llocs durant un cert temps pel desenvolupament de les manifestacions¹⁵⁶. Però aquesta primacia en cap moment es té de forma absoluta, tal i com reconeixen moltes sentències del Tribunal Constitucional¹⁵⁷, sinó que es dóna per fet el caràcter temporal i l'autoritat governativa es reserva la possibilitat de variar la data de celebració o el seu itinerari, inclús prohibir-la, quan hi hagi perill d'alteracions de l'ordre públic (article 8 i següents de la Llei Orgànica 9/1983, de 15 de juliol, reguladora del dret de reunió).

La segona col·lisió que descriu SANTAOLALLA és entre el dret fonamental de reunió i manifestació i el que significa el Parlament en una societat democràtica. Si sembla legítim que els ciutadans puguin exposar les seves queixes i aspiracions davant de les institucions de l'Estat, no s'entén perquè en queda exclou el poder legislatiu. Són lògiques les manifestacions davant de les seves seus pel fet de ser el poder encarregat de l'aprovació de lleis i altres decisions que afecten decisivament a la ciutadania. Per l'altra banda, és necessari que els representants elegits mitjançant el sufragi puguin complir lliurement la seva funció, parlant i votant amb absoluta llibertat¹⁵⁸. D'aquí els dos següents articles de la Constitució Espanyola:

Article 71.1:

“Els Diputats i Senadors gaudiran de inviolabilitat per les opinions manifestades en l'exercici de les seves funcions”

Article 77.1:

“Les Cambres podran rebre peticions individuals i col·lectives, sempre per escrit, quedant prohibida la presentació directa per manifestacions ciutadanes”

¹⁵⁶ Tal i com demostra la jurisprudència del Tribunal Constitucional: SSTC 66/1995, de 8 de maig; 195/2003, de 27 d'octubre; 90/2006, de 27 de març; 163/2006, de 22 de maig i 96/2010, de 15 de novembre.

¹⁵⁷ Veure les sentències anteriors.

¹⁵⁸ SANTAOLALLA, L. (2014). “Estudios. El derecho (...)”. Op. cid. Pàgines 11-42.

De fet, una reunió o manifestació davant una seu parlamentària que veritablement aturés l'exercici d'aquesta sí que podria suposar una pèrdua de la legitimitat del Parlament com a primer focus polític del país.

Per això, i lligant-ho amb el tercer xoc de drets, cada parlamentari ha de veure garantida la seva seguretat i tranquil·litat, per tal de poder complir amb el seu encàrrec institucional.

Aquest triple xoc de drets es produeix tant a nivell autonòmic com a nivell estatal, fins i tot es produeix de igual manera a molts d'altres estats. En el seu treball¹⁵⁹, SANTAOLALLA fa anàlisis de Dret comparat que permet comprovar que hi ha dos tipus de països: per una banda els països sense regulació específica per aquesta qüestió (exemples: França o Itàlia), de tal manera que és la normativa general la que resultarà d'aplicació; i per l'altra banda, els països que sí compten amb una regulació específica (com ara Alemanya, Àustria o Bèlgica).

- La Llei Alemanya de zones protegides dels òrgans constitucionals (*Gesetz über befriedete Bezirke für Verfassungsorgane des Bundes vom 8. Dezember 2008 – BGBl. I S. 2366*), delimita, carrer a carrer, el perímetre que rodeja al Bundestag, el Bundesrat i el Tribunal Constitucional en el qual el dret de manifestació està exclòs, en termes generals.
- Àustria estableix, en l'article 7 de la Llei de Manifestacions (*Versammlungsgesetz 1953*), la prohibició de celebrar-les en els 300 metres que rodegen a les assemblees federals i territorials.
- A Bèlgica, la Llei per a la prevenció i sanció dels atemptats al lliure exercici dels poders sobirans establerts per la Constitució, de 2 de març de 1954 (*Loi tendant à prévenir et reprimir les atteintes au libre exercici des pouvoirs souverains établis pas la Constitution*), en el seu article 3 s'estableix un perímetre anomenant els carrers que l'inclouen en el que queda exclòs el dret de reunió i manifestació.

¹⁵⁹ Ibidem.

QUINTERO¹⁶⁰ va un pas més enllà i diu que en els casos com els de “Aturem el Parlament” o “Rodea el Congreso”, el teló de fons, més enllà del triple xoc de drets que acabem de veure, és la imperfecció de la democràcia parlamentària. Contraposant als Partits polítics i altres grups extra-parlamentaris que també tenen necessitat de fer sentir les seves opinions en les Assemblees Legislatives. I és que, tal i com també afirma el mateix autor, els Parlaments no representen plenament al Poble espanyol (article 66.1 de la Constitució), ni tampoc al Poble català (article 55.1 de l'Estatut de Catalunya). Defensa que les formes de participació que assenyala la Constitució (mitjançant el sistema representatiu elegit per sufragi universal – article 23.1 CE) no poden tancar totes les diferents formes possibles de participar políticament, sinó que en un sistema democràtic s'haurien d'acceptar diferents formes de participació.

En la mateixa línia, segons APARICIO, “en un sistema institucional en el que la delegació abasta a la pràctica totalitat de les decisions polítiques, els drets de participació, i molt concretament el dret de reunió i manifestació i les llibertats d'expressió i informació, abans de tot han de reforçar la possibilitat de crítica ciutadana, en les seves diferents vessants i realitzacions pràctiques, respecte d'aquells qui exerceixen aquest poder delegat”. I segueix ressaltant la importància al fet que “el dret a la crítica, el dret a la protesta social, s'erigeixen, en conseqüència, com a suport bàsic de la vida democràtica, ja que és fonament o eina imprescindible per a la defensa dels demés drets”¹⁶¹.

En el cas de l'Estat espanyol, com hem dit, l'article 36.2 de la Llei Orgànica de protecció de la seguretat ciutadana tipifica com a infracció greu la “pertorbació greu de la seguretat ciutadana que es produeixi amb ocasió de reunions o manifestacions davant les seus del Congrés dels Diputats, el Senat i les assemblees legislatives de les comunitats autònomes, encara que no estiguessin reunides”. La multa, com també ja hem dit, que es pot imposar es divideix en tres trams diferent: el grau mínim compren de 601 euros a 10.400, el grau mig de 10.401 a 20.000, i el grau màxim de 20.201 a 30.000 euros de multa. L'article 33.2 de la mateixa Llei configura els criteris per la imposició de la quantitat concreta en cada cas: la multa s'imposarà en grau mínim com a norma general; en grau mitjà quan s'acrediti la concurrència d'alguna de les quatre

¹⁶⁰ QUINTERO, G. (2015). “La intervenció del Derecho Penal en la tutela del espacio público”. GARCÍA, R; CIERCO, C; SILVEIRA, H. (coords.), *Uso y control del espacio público*. Madrid, Aranzadi, pp. 233-270.

¹⁶¹ APARICIO, M. (2015). “Poniendo el derecho a la protesta (...)”. Op. cit. Pàgines 13-28.

circumstàncies que preveu (1. La reincidència, per la comissió en el termini de dos anys de més de una infracció administrativa de la mateixa naturalesa, quan així hagi estat declarat de resolució ferma en via administrativa; 2. La realització dels fet intervenint violència, amenaça o intimidació; 3. L'execució dels fet utilitzant qualsevol tipus de peça de roba o objecta que cobreixi el rostre, impeding o dificultant la identificació; o 4. Que en la comissió de la infracció s'utilitzi a menors d'edat o persones discapacitades o en situació de vulnerabilitat); i en grau màxim només quan els fets tinguin especial gravetat i així es justifiqui tenint en compte el nombre i l'entitat de les circumstàncies concurrents i els criteris que el mateix article preveu.

No s'adopta la solució que han adoptat altres països de delimitar una zona d'exclusió de les manifestacions i continuarà essent possible les reunions i manifestacions en les zones al voltant de les seus parlamentàries sempre i quant no es produeixi una "pertorbació greu de la seguretat ciutadana". Un altre cop ens trobem davant d'un concepte indeterminat i ambigu que comporta que els agents de l'autoritat podran decidir arbitràriament quan s'ha produït una pertorbació i quan no, i quan aquesta pertorbació pugui ser considerada com a greu.

A més, es podrà produir la infracció encara que els Parlaments no estiguin reunits, fet que provoca una desproporció ja que en aquest últim cas sembla molt difícil alterar el normal funcionament de les cambres si aquestes no estan reunides.

Sembla que la nova regulació pretengui atacar més les conseqüències que intentar evitar l'alteració del normal funcionament de les Cambres. Un altre concepte indeterminat i generador de inseguretat política és que es pot considerar com una manifestació davant de les seus parlamentàries, ja que no es delimita un perímetre on les alteracions de la seguretat ciutadana poden adquirir la consideració de infracció greu.

És cert que l'article 17.1 de la Llei de Protecció de la Seguretat Ciutadana diu que "Els agents de les Forces i Cossos de Seguretat podran limitar o restringir la circulació o permanència en vies o llocs públics i establir zones de seguretat en supòsits d'alteració de la seguretat ciutadana o de la pacífica convivència, o quan existeixin indicis racionals de que pugui produir-se dita alteració, per el temps imprescindible pel seu manteniment o restabliment", però l'aplicació d'aquestes mesures planteja un impediment al dret que, tàcitament al no voler prohibir-ho, existeix de manifestació davant les cambres

parlamentàries. Novament ens trobem en conceptes arbitraris de qui i com decideix l'aplicació de dites mesures.

L'article 494 del Codi Penal estableix que "Incorren en la pena de presó de sis mesos a un any o multa de dotze a vint-i-quatre mesos els que promoguin, dirigeixin o presideixin manifestacions o una altra classe de reunions davant les seus del Congrés dels Diputats, del Senat o d'una assemblea legislativa d'una comunitat Autònoma, quan estiguin reunits, alterant el seu normal funcionament". D'aquest article en podem extreure tres idees claus per determinar quan s'hagi produït el fet delictiu: a) quan les reunions o manifestacions coincideixin amb reunions de les cambres, b) s'alteri el normal funcionament d'aquestes, i c) es tracti d'aquells qui promoguin, dirigeixin o presideixin les manifestacions. Si no es presenten aquestes tres circumstàncies no podríem estar parlant de la comissió del fet delictiu. I, supletòriament, seria un cas de infracció administrativa com la descrita en els paràgrafs anteriors. La infracció administrativa abasta a qualsevol assistent o participant de les reunions o manifestacions.

Estem davant d'una situació en què pel fet de ser promotor o organitzador¹⁶² d'una concentració, la mateixa conducta (alteració del normal funcionament parlamentari) seria constitutiva de delictes, a més a més de que podrien veure's afectats per la responsabilitat civil subsidiària, que amb caràcter general estableix l'article 4.3 de la Llei Orgànica del dret de reunió¹⁶³.

En definitiva, ens trobem davant d'una legislació ambigua i que provoca inseguretats jurídica; encarada a una finalitat més repressiva que no pas dissuasiva o que disposi mesures preventives; i amb unes sancions molt elevades econòmicament.

¹⁶² L'article 30.3 LOPSC diu que "es consideraran organitzadors o promotors de les reunions en llocs de trànsit públic o manifestacions les persones físiques o jurídiques que hagin subscrit la preceptiva comunicació. De la mateixa forma, encara que no s'hagi subscrit o presentat la comunicació, també es consideraran organitzadors o promotors aquells que de fet les presideixin, dirigeixin o exerceixin actes semblants, o aquells qui per publicacions o declaracions de convocatòria de les mateixes, per les manifestacions orals o escrites que en elles es difonguin, pels lemes, banderes o altres signes que portin o per qualsevol altres fets pugui determinar-se raonablement que són directores d'aquelles". Novament ens trobem davant d'un concepte ambigu i determinat de qui pot ser considerat com a organitzador o promotor de la reunió o manifestació en qüestió.

¹⁶³ "De manera subsidiària, les persones naturals o jurídiques organitzadores o promotores de reunions o manifestacions respondran dels danys que els participants causin a tercers, sens perjudici de que puguin repetir contra aquells, a menys que hagin posat tots els mitjans raonables al seu abast per intentar evitar-los".

LO 4/2015: POSSIBLES CAUSES D'INCONSTITUCIONALITAT

L'objectiu d'aquest apartat és valorar la constitucionalitat de la Llei Orgànica 4/2015, de Protecció de la Seguretat Ciutadana i veure si es vulneren alguns dels Drets Fonamentals reconeguts a la Constitució.

A simple vista, es pot veure com hi ha tres drets fonamentals que, si més no, resulten pressionats per la LOPSC. Aquests són: el dret fonamental a la tutela judicial efectiva, el dret fonamental a la llibertat d'expressió i d'informació, i el dret fonamental a la llibertat de reunió i manifestació.

- Tutela judicial efectiva:

Article 24:

1. Tothom té dret a obtenir la tutela efectiva dels Jutges i dels Tribunals en l'exercici dels seus drets i interessos legítims, sense que, en cap cas, pugui haver-hi indefensió.
2. Tothom té dret també al Jutge ordinari predeterminat per la llei, a ser defensat i assistit per un lletrat, a ser informat de l'acusació formulada contra ell, a un procés públic sense dilacions indegudes i amb totes les garanties, a utilitzar els mitjans probatoris pertinents per a la defensa pròpia, a no declarar contra si mateix, a no confessar-se culpable i a la presumpció d'innocència.

La llei regularà els casos en els quals, per raó de parentiu o de secret professional, no s'estarà obligat a declarar respecte de fets presumptament delictius.

Segons la jurisprudència del Tribunal Constitucional, el dret fonamental a la tutela judicial efectiva, que es troba reconegut a l'article 24 CE, dóna dret a totes les persones a tenir un lliure accés als tribunals per sol·licitar la resolució de les seves controvèrsies i a obtenir una resolució fonamentada en Dret i que respongui a la qüestió plantejada¹⁶⁴. Això no significa que la resolució hagi de, per força, ser favorable per a la persona qui planteja el conflicte, sinó que la resposta del Tribunal haurà de ser motivada i fonamentada en el Dret, respectant la normativa vigent i no serà arbitrària.

La LOPSC va ser publicada el 31 de març de 2015, el mateix dia que el va aprovar la reforma del Codi Penal (LO 1/2015). Aquestes dues reformes, com hem vist en

¹⁶⁴ STC 55/1983, de 22 de juny (FJ 3).

anteriorment apartats d'aquest treball, van en sintonia entre sí i, per exemple, hem vist com es suprimia el Llibre Tercer del Codi Penal, que contenia les infraccions penals constitutives de falta, i aquestes faltes penals s'han incorporat, en forma d'infraccions administratives a la LOPSC. Aquest traspàs de competència del poder judicial cap a l'àmbit administratiu pot acabar suposant una vulneració del dret a la tutela judicial efectiva de les persones afectades. El fet de marxar de l'àmbit penal, elimina el control judicial sobre aquestes matèries. A més, les garanties judicials en l'àmbit penal eren més beneficioses per a la persona interessada que no pas com passarà, actualment, amb l'àmbit administratiu. Un exemple d'aquesta pèrdua de garanties judicials, tal i com també en fa esment SALA en el seu treball¹⁶⁵, és la inversió de la càrrega de la prova (en el procediment penal era l'Administració qui havia de demostrar la certesa de l'acusació, mentre que amb la Llei de Seguretat Ciutadana és el ciutadà afectat qui ha de demostrar que no ha comès aquesta infracció).

Una altra vulneració que pot patir aquest dret a la tutela judicial efectiva fa referència als nombrosos conceptes indeterminats que ha deixat en l'aire el legislador de la LOPSC. Com ja s'ha vist en l'anàlisi d'aquesta Llei, en alguns preceptes el legislador ha introduït conceptes indeterminats que deixen en mans de les forces i cossos de seguretat o de l'autoritat la seva interpretació. Aquest fet que pot provocar una arbitriietat i, per a la persona que està exercint els seus drets, una desconexió de la categorització que està tenint una protesta en un moment determinat. Aquesta falta de determinació també acaba provocant un xoc amb el dret fonamental a la tutela judicial efectiva ja que el ciutadà no es pot fer una idea clara de fins on arriben els seus drets en cada moment. La conseqüent falta de seguretat jurídica i el fet que, en aquests casos, la pròpia Administració adquireixi el rol de part i de jutge alhora, impeding que una figura imparcial determini la procedència de la infracció, provoca la inconstitucionalitat d'aquests articles i, per tant, la seva correcció o retirada de l'ordenament jurídic espanyol.

¹⁶⁵ SALA, A. (2015). "Anàlisi de la Llei de Seguretat Ciutadana (LO4/2015) en el marc dels Drets Fonamentals. Especial afectació a la tutela judicial efectiva, a la llibertat d'expressió i d'informació, i al dret de reunió i manifestació". Treball de fi de grau. Universitat Autònoma de Barcelona. https://ddd.uab.cat/pub/tfg/2015/133238/TFG_asalahoms.pdf (última consulta: 14/12/2016). Pàgines 18-26.

- Llibertat d'expressió i d'informació:

Article 20:

1. Es reconeixen i es protegeixen els drets:
 - a) A expressar i difondre lliurement els pensaments, les idees i les opinions mitjançant la paraula, l'escriptura o qualsevol altre mitjà de producció.
 - b) A la producció i a la creació literària, artística, científica i tècnica.
 - c) A la llibertat de càtedra.
 - d) A comunicar o a rebre lliurement informació veraç per qualsevol mitjà de difusió. La llei regularà el dret a la clàusula de consciència i al secret professional en l'exercici d'aquestes llibertats.
2. L'exercici d'aquests drets no pot ser restringit per mitjà de cap tipus de censura prèvia.
3. La llei regularà l'organització i el control parlamentari dels mitjans de comunicació social que depenguin de l'Estat o de qualsevol ens públic i garantirà l'accés a aquests mitjans dels grups socials i polítics significatius, respectant el pluralisme de la societat i de les diferents llengües d'Espanya.
4. Aquestes llibertats tenen el límit en el respecte als drets reconeguts en aquest Títol, en els preceptes de les lleis que el desenvolupin i, especialment, en el dret a l'honor, a la intimitat, a la imatge pròpia i a la protecció de la joventut i de la infància.
5. Només podrà acordar-se el segrest de publicacions, gravacions i altres mitjans d'informació en virtut de resolució judicial.

En altres articles de la LOPSC també es vulnera el dret fonamental de llibertat d'expressió i d'informació. Aquests articles són el 36.23, on es restringeix la difusió d'imatges de les forces i cossos de seguretat, i el 37.4, que sanciona els insults i les faltes de respecte cap a l'autoritat.

En aquest cas, es limita aquests drets fonamentant-se en el dret a l'honor i la intimitat dels agents de l'autoritat. Es pretén protegir als Cossos de Seguretat de la difusió d'imatges sense la seva autorització. Ben cert és que últimament amb el major ús de les noves tecnologies per part dels ciutadans i pel fet que, actualment, es pot enregistrar imatges en qualsevol moment, han aparegut a les xarxes socials i als mitjans de comunicació imatges i vídeos dels cossos policials actuant amb molta brutalitat. Aquests fets han propiciat el creixement de l'animadversió de la ciutadania cap a aquests funcionaris i la continuada desqualificació del cossos de policia per part de la població.

A l'hora d'analitzar la possible inconstitucionalitat d'aquest article cal tenir en compte, primerament, que les forces de seguretat no actuen com a particulars, sinó que estan defensant la funció pública que se'ls ha atribuït.

Tal i com assenyala SALA en el seu treball¹⁶⁶, el Tribunal Constitucional ha admès en la STC 3/1997, de 13 de gener, que els límits a la llibertat d'expressió són molt més àmplis quan es tracta de persones que pel fet de dedicar-se a activitats públiques, estan exposades a un control més rigorós de les seves activitats que si es tractés de particulars sense projecció pública. Així doncs, l'ús d'aquestes informacions i l'ús de gravacions o imatges està justificat quan aquestes informacions tinguin rellevància pública. Així també ho contempla la STC 148/2001, de 27 de juny, en el Fonament Jurídic nº6, quan diu: “Les autoritats i funcionaris públics, han de suportar, en virtut de la seva condició, el que les seves actuacions en l'exercici dels seus càrrecs i funcions es vegin sotmeses a l'escrutini de la opinió pública i, en conseqüència, a que no només es difongui informació sobre el que diguin o facin al marge de les mateixes, sempre que tinguin una directa i evident relació amb en desenvolupament dels seus càrrecs [...]”.

Per tal de que es pugui dur a terme un control de les actuacions dels cossos de seguretat per part dels ciutadans, és necessari que existeixi un flux de informació i, per tant, el dret fonamental a la informació també xoca amb aquest article que no permet la gravació d'imatges.

El legislador, en l'article de la LOPSC hi afegeix, però, la frase que la infracció només es produirà quan es posi en perill la seguretat personal dels agents o les seves famílies. Com podem veure, altre cop es tracta d'una situació ambigua i molt general, fet que provoca que es puguin justificar les sancions en pràcticament totes les situacions.

A més la Sentència del Jutjat d'Instrucció número 11 de Madrid, del 4 de març de 2014, emfatitza que quan existeix una extralimitació en l'àmbit de les funcions dels agents implicat, aquests perden la protecció que els concedeix la legislació. Segons aquesta sentència, i també tal i com recull SALA¹⁶⁷, “la filmació d'aquest tipus d'actes no podria ser considerada il·legal, donat que es tractaria de la prova de la mala praxis dels agents de seguretat, un element totalment denunciabile i irrespectuós amb l'ordenament jurídic”.

¹⁶⁶ Ibidem. Pàgines 27-38.

¹⁶⁷ Ibidem. Pàgines 27-38.

Així doncs, és un article que va en contra de la Constitució i, com a tal no hauria d'estar present en l'ordenament jurídic espanyol.

Un altre article que també limita el dret fonamental d'expressió és l'article 37.4 de la mateixa Llei, que sanciona els insults i les faltes de respecte cap a l'autoritat, i que segons la Llei pot afectar, també, el dret a l'honor dels afectats. Aquestes accions es troben sancionades amb una multa de 100 fins a 600 euros.

Primer de tot cal prestar atenció al fet que el que es pugui considerar com un insult o falta de consideració cap a un agent és, altra vegada, un concepte molt indeterminat i, a més, molt subjectiu. El que per a una persona pugui ser considerat com un insult, per una altra persona no ho serà. Ens trobem en un nou cas d'arbitrarietat de les forces i cossos de seguretat per determinar-ho, amb la conseqüent falta de seguretat jurídica.

- Llibertat de reunió i manifestació:

Article 21:

1. Es reconeix el dret de reunió pacífica i sense armes. Per a l'exercici d'aquest dret no caldrà autorització prèvia.
2. En els casos de reunions en llocs de trànsit públic i de manifestacions caldrà comunicar-ho prèviament a l'autoritat, la qual només podrà prohibir-les quan hi hagi motius fonamentals d'alteració de l'ordre públic, amb perill per a persones o béns.

En primer lloc, es produeix un excés del legislador en la restricció del dret fonamental a la reunió i manifestació, recollit a l'article 21 CE. La LOPSC especifica que es sancionaran amb multes de fins a 600.000 euros les manifestacions prohibides o no comunicades davant o al voltant d'infraestructures bàsiques per a la societat. Només d'entrada ja ens trobem amb dos conceptes indeterminats. Un seria el que es considera com a infraestructures bàsiques, tot i que per aquest motiu el legislador ha afegit la Disposició Addicional 6^a, i la segona seria fins on es considera com a "immediacions" d'aquesta infraestructura. També és interessant apuntar que la desproporcionalitat de la multa que comporta, d'entre 30.001 i 600.000€, és una finalitat plenament dissuasiva.

Així doncs, es pot considerar que aquest article trenca amb el principi de proporcionalitat i amb el dret a la llibertat de reunió i manifestació, inclús amb el dret a la tutela judicial efectiva per la imprecisió del seu redactat.

En segon lloc, l'article 36.2 LOPSC sanciona les manifestacions davant les seus de les diferents assemblees legislatives amb una multa d'entre 601 i 30.000€. En l'article s'especifica que la pertorbació ha de ser una "pertorbació greu", altre cop un concepte indeterminat i que es deixa a la ponderació dels cossos de seguretat. I en segon lloc, molt breument ja que s'ha explicat en apartats anteriors d'aquest treball, el fet de limitar el lloc on es pot produir la manifestació o reunió comporta una limitació del dret fonamental a la llibertat de reunió i manifestació i qüestions el conjunt del sistema representatiu i de la democràcia.

- Altres drets fonamentals:

En la Disposició Final 1^a s'introdueix una modificació de la Llei Orgànica 4/2000, d'11 de gener, sobre drets i llibertats dels estrangers a Espanya i la seva integració social, i obre una nova via d'expulsió (o retorn) dels immigrants que intenten travessar les fronteres estatals. S'habilita als Cossos de Seguretat a retornar de forma genèrica a les persones interceptades quan intentin accedir a l'Estat espanyol a través de les fronteres de Ceuta i Melilla.

En aquesta pràctica no contempla cap garantia per a la persona immigrant ja que, fins i tot, no es practica una identificació prèvia. En un Informe Jurídic¹⁶⁸ elaborat per prestigiosos catedràtics i professors de diferents Universitats espanyoles, es destaca que amb la nova LOPSC les persones immigrants perden garanties que tenien amb l'anterior Llei d'Estrangeria, com ara: la tutela judicial efectiva, el dret a interposar recursos contra els actes administratius, l'assistència jurídica gratuïta, entre d'altres. Aquesta manca d'individualització de les persones que volen accedir a l'Estat espanyol impedeix que les persones afectades puguin accedir al control de la jurisdicció quedant

¹⁶⁸ Informe: "Rechazos en frontera: ¿Frontera sind erechos?: Análisis de la disposición adicional décima de la LO 4/2000, de 11 de enero, sobre derechos y libertades de los extranjeros en España y su integración social, introducida por la LO 4/2015, de 30 de marzo, de protección de la Seguridad Ciudadana". Recuperat de: http://www.rtve.es/contenidos/documentos/informe_juridico_devoluciones_caliente_2015.pdf (última consulta: 9/01/2016).

desprotegides davant de l'arbitrarietat de la potestat administrativa. A més a més, tal i com reconeix Aina SALA¹⁶⁹, s'impedeix que l'Estat ofereixi la protecció addicional obligatòria als col·lectius més vulnerables com són els menors d'edat i els sol·licitants d'asil polític, vulnerant de forma descarada els drets fonamentals de les persones afectades i desposseint-los de les garanties recollides a la Declaració Universal dels Drets Humans.

Com es pot veure, doncs, són varis els articles introduïts per la LOPSC que vulneren o contradiuen la Constitució Espanyola i els seus drets fonamentals. Limiten la possibilitat dels ciutadans d'exercir aquests drets quan, els drets fonamentals, només s'haurien de veure limitats per raons motivades i, sempre, de forma proporcionada.

Per aquest motiu es pot considerar que diversos preceptes de la nova Llei ratllen la inconstitucionalitat i, per tant, seria bo que es plantegés una qüestió d'inconstitucionalitat sobre els mateixos i que el mateix Tribunal Constitucional es pronunciés sobre la il·legalitat d'aquests.

¹⁶⁹ SALA, A. (2015). "Anàlisi de la Llei (...)". Op. cid. Pàgines 52 i 53.

Conclusions

Com s'ha vist a l'inici del treball, el dret de protesta no és una configuració legal que es trobi descrita o emparada com a tal, sinó que és un dret format un altres dret, alguns d'ells fonamentals, que sí que estan plasmats en diferents texts normatius. D'aquest conjunt de drets, o d'aquest dret a la protesta, el treball s'ha centrat en el dret a la llibertat d'expressió i d'informació i el dret a la llibertat de reunió i manifestació.

Respecte el dret a la llibertat d'expressió, en el treball es comença diferenciant del dret a la informació i s'analitzava la diferent normativa on és present, tant nacional com internacional. Existeix una íntima relació entre la llibertat d'expressió i l'Estat democràtic. Segons sentències com la STC 6/1981, la llibertat d'expressió constitueix un dels elements essencials de qualsevol societat democràtica. Aquesta funció essencial de la llibertat d'expressió en el sistema democràtic comporta que tant el TC com el TEDH hagin atorgat a aquesta una posició de prevalença, sobretot quan se'n derivi o en resulti afectat el nivell democràtic d'una societat. Però aquesta posició de prevalença, com han aclarit posteriorment diverses sentències, no es pot aplicar de forma generalitzada en tots els procediments, sinó que s'ha d'anar cas per cas i tenir en compte el conjunt dels factors intervinents: el context en què s'exerceix la llibertat d'expressió, el mitjà utilitzat, entre d'altres.

Pel que afecta el dret de reunió i manifestació, veiem que jurisprudencialment s'ha sintetitzat el significat del dret fonamental de reunió com aquella “manifestació col·lectiva de llibertat d'expressió exercida a través d'una associació transitòria de persones que opera a mode de tècnica instrumental posada al servei de l'intercanvi i exposició d'idees, la defensa d'interessos o la publicitat de problemes i reivindicacions, i els elements que la configuren són el subjectiu (agrupació de persones), el temporal (duració transitòria), el de la finalitat (la finalitat ha de ser lícita) i el real i objectiu (lloc de celebració)”, STC 284/2005 (FJ3). També s'ha vist que les restriccions que afectin a aquest dret han de ser les mínimes, per uns motius legalment taxats i sempre seguint criteris de proporcionalitat, i que el requisit previ de la notificació de reunions públiques i manifestacions no ha de constituir una autorització i, per tant, una reunió no notificada no s'ha de convertir automàticament en una reunió prohibida o il·legal.

Ambdós drets, a més de ser fonamentals i, per tant, poder disposar d'una protecció jurisdiccional reforçada i protecció d'empara, per la situació on estan ubicats dins de la secció primera del Capítol Segon de la Constitució Espanyola, estan protegits per un gran nombre de Tractats, Convenis i Pactes internacionals els quals Espanya ha ratificat i, per tant, en forma part.

A continuació s'analitza el context social espanyol per veure que aquest auge de les protestes socials es dona en un context de crisi econòmica, amb uns índex molt elevats de desocupació i de pobresa, de grans desigualtats entre les diferents classes socials de la població i en un context de gran desafecció política. D'aquest context n'han sorgit multitud de plataformes, organitzacions i col·lectius en defensa dels drets socials.

Les formes de protesta d'aquests col·lectius també han anat canviant. La clàssica manifestació o concentració ha començat a compartir escenari amb altres formes de protesta. Els canvis que ha patit la societat i l'aparició de les xarxes socials han originat una nova dinàmica de protestes. En el treball es parla d'aquests nous fenòmens com poden ser els escarnis, la gravació de *flashmobs* dins d'oficines d'entitats bancàries o les concentracions a les immediacions de les assemblees legislatives. Enfront a aquestes noves formes de protesta, per part de les autoritats, ha estat constant les crítiques i les burles a través de les xarxes socials i mitjans de comunicació i, alhora, ha suposat un enduriment de la normativa referent a l'ordre públic, amb la promulgació del que popularment s'ha conegut com a "Lleis Mordassa".

La resposta institucional s'ha basat en una reforma del Codi Penal (LO 1/2015) i la promulgació de la nova Llei de Protecció de la Seguretat Ciutadana (LO 4/2015). Aquestes dues novetats legislatives, que es complementen entre elles, han suposat un enduriment de les sancions, l'aparició de nous tipus penals (que coincideixen amb les noves formes de protesta) i la una pèrdua de garanties per a la persona afectada.

En primer lloc, amb l'eliminació dels delictes constitutius de falta en el Codi Penal i el traspàs d'alguns d'aquest cap a l'àmbit administratiu de la LOPSC ha comportat la conseqüent pèrdua de garanties processals pròpies de l'àmbit penal. En segon lloc, l'enduriment de les sancions respon a una major repressió i, també, a les ànsies d'aconseguir un efecte dissuasiu d'aquelles persones que volen protestar per part de les autoritats governatives. I en tercer lloc, en tot el text normatiu són constants les descripcions ambigües o incompletas, que poden provocar una arbitrarietat de les

forces i cossos de seguretat, un problema de seguretat jurídica i, en conseqüència, una vulneració del dret fonamental a la tutela judicial efectiva.

Així doncs, cada cop que s'exerceix el dret a la protesta s'origina una col·lisió d'interessos, o un xoc entre drets. Val a dir que la primera consideració que cal tenir és la importància que té el dret a la protesta en un sistema democràtic. Per això s'analitza l'origen constitucions i com es va dissenyar la democràcia, dividint-la en branques de poder, per tal d'equilibrar-se entre elles. De seguida s'ha vist com aquest equilibri no es complia i que la balança es decantava cap a un major poder per part d'una minoria elitista.

També s'ha comprovat que si es deixava en mans del Poder Judicial aquesta protecció del sistema democràtic quan es donaven situacions de protesta, molts cops els jutges i tribunals passaven de puntetes sobre el tema sense mullar-se massa ni entrar a valorar la importància de les veus dissidents en un sistema democràtic. Com s'ha vist en nombroses sentències com tot sovint es recorre a la frase: “els drets de protesta de una persona acaben allà on comencen els drets d'una altra persona”, i s'han analitzat els límits del dret de protesta, assenyalant la gran dificultat que comporta posar un límit en un dret d'aquestes característiques.

En les noves formes de protesta també es donen xocs de drets i en el treball s'ha aprofundit en aquestes col·lisions en els escarnis i en les concentracions i manifestacions als voltants de les assemblees legislatives.

Pel que afecta als escarnis, xoquen els drets d'expressió i de manifestació dels participants i els drets de la personalitat i a la intimitat del càrrec públic. Cal recordar que, tal i com també ha assenyalat el TEDH, el dret a la llibertat d'expressió inclou tant les expressions innòcues o favorables, com aquelles que molestin o incomodin. El mateix tribunal també ha assenyalat que el càrrec públic ha de suportar una major pressió ciutadans i una major interferència dels seus drets a la personalitat que una altra persona privada. La determinació del lloc on es produeix l'escarni és el que determinarà quin dels dos costats, o drets, de la balança pesa més. El legislador haurà de considerar si el lloc de celebració de l'escarni escollit és el lloc adequat i necessari per tal de fer arribar el seu missatge i les seves protestes.

Per altra banda, en les manifestacions i concentracions a les immediacions de les cambres legislatives. La nova Llei de Protecció de la Seguretat Ciutadana directament les considera com una infracció greu (art. 36.2) que pot acabar comportant una multa d'entre 601 i 30.000 euros. Hem comprovat el xoc que comporta amb el dret a la llibertat de reunió i manifestació i la sobre-limitació d'aquest.

En els dos casos també s'ha vist que es provoca una col·lisió entre els drets d'expressió i manifestació, respectivament, amb el dret del càrrec públic a exercir sense interferències el seu càrrec que li ha estat assignat d'acord al sistema representatiu.

Per totes aquestes raons, en l'últim apartat del treball, s'acaba plantejant la inconstitucionalitat de la Llei Orgànica 4/2015, de protecció de la seguretat ciutadana, per anar en contra de drets fonamentals com la tutela judicial efectiva, la llibertat d'expressió i d'informació, o la llibertat de reunió i manifestació.

Bibliografia

APARICIO, M. (2015). “Poniendo el derecho a la protesta a régimen (democrático). A propósito de la sentencia del Tribunal Supremo 161/2015, de 17 de marzo”. *Jueces para la democracia*. Número 83. Pàgines 13-28.

BARCELÓ I SERRAMALERA, M. (2013). “Las libertades de expresión y de reunión en la Constitución española: breve apunte sobre los “escraches” como punto de confluencia entre ambas libertades”, *Espaço Jurídico*, vol. 14, p. 52.

BISCARETTI DI RUFFIA, P. (1965) *Derecho constitucional*. Madrid, Tecnos, p. 689.

CALVO GARCÍA, M. (2015). “La reforma “anunciada” de la Ley de Seguridad Ciudadana”. SUSÍN, R; BERNUZ, M.J. *Seguridad(es) y derechos inciertos* (1ª ed., p. 109-140). Zaragoza: Prensas de la Universidad de Zaragoza.

CATALÀ I BAS, A. (2015). “La confrontación de derechos en los escraches”. *UNED, Revista de Derecho Político*. Número 93. Pàgines 215-239.

COLLIARD, C. A. (1975). *Libertés publiques*, 5ªed, Studyrama, París, p. 627.

DE LA IGLESIA CHAMARRO, A. (2013). “Los escraches”, a *Actualidad Jurídica Aranzadi*, núm. 865, Pamplona.

DÍAZ MARÍN, R. (2014). “Notas sobre el derecho de reunión. Evolución constitucional, el orden público como núcleo a proteger y el escrache como nueva forma de ejercicio”. Treball de fi de greu. Universidad de La Rioja.

DÍEZ BUESO, L. (2007). “La llibertat d’expressió i els seus límits”. *Quaderns del CAC*. Número 27. Pàgs. 95-101.

ESPAÑA ALCOBA, F. (2015). “La nueva Ley de Seguridad Ciudadana y los derechos i libertades de la ciudadanía española”. Tesina. Universidad de Barcelona.

GARGARELLA, R. (1996). *Crisis del sistema representativo*. Mèxic. Ed. Fontamara.

GARGARELLA, R. (1999). *Derecho y grupos desaventajados*. Barcelona. Editorial Gedisa.

GARGARELLA, R. (2006). “El derecho a la protesta social”. *Derecho y humanidades*. Número 12. Pàgines 141-151.

HAMILTON, A.; MADISON, J. (1988). *The Federalist Papers*. Ed. Por Gary Wills. Nova York.

HESSEL, S. (2010). *Indigneu-vos*. Barcelona. Editorial Destino.

PÉREZ SERRANO, N. (1976). *Tratado de Derecho Político*, Civitas, Madrid, p.665.

QUINTERO, G. (2015). “La intervención del Derecho Penal en la tutela del espacio público”. Publicat a: GARCÍA, R; CIERCO, C; SILVEIRA, H. (2015). *Uso y control del espacio público*. Aranzadi, Madrid, pàgines: 233-270.

RODRÍGUEZ SANTAMARÍA, M. J. (2004). “El derecho de reunión y manifestación y el derecho de asociación”, publicat a: J. C. GAVARA DE CARA: *Constitución: desarrollo, rasgos de identidad y valoración en el XXV aniversario*”, ED. J. M. BOSCH. Barcelona, p. 141.

SALA HOMS, A. (2015). “Anàlisi de la Llei de Seguretat Ciutadana (LO4/2015) en el marc dels Drets Fonamentals. Especial afectació a la tutela judicial efectiva, a la llibertat d’expressió i d’informació, i al dret de reunió i manifestació”. Treball de fi de grau. Universitat Autònoma de Barcelona.

SANTAOLALLA, L. (2014). “Estudios. El derecho de manifestación ante el Parlamento”. *UNED. Revista de Derecho Político*. Número 91. Pàgines 11-42.

SUSÍN BERTRAN, R. (2015). “El derecho a la protesta (y el derecho de resistència): cuestiones de principios (democráticos) frente a respuestas de criminalización”, GARGARELLA, R; BERNÚZ, M.J; MARCUELLO, C; SUSÍN, R. *Democracia y Protesta*, Ed. Sibirana, Zaragoza. Pàgines 78 a 103.

TAIBO, C; VIVAS, E; ANTENTAS, J.M. (2011). *La rebelión de los indignados. Movimiento 15-M: Democracia Real, ¡Ya!*, Editorial Popular, Madrid.

Webgrafia

“Anonymous leaks identities of 350 alleged Ku Klux Klan membres”, recuperat de: <http://www.theguardian.com/technology/2015/nov/06/anonymous-ku-klux-klan-name-leak> (última consulta: 8 de gener de 2016).

Acampada PAH Manlleu: http://www.ara.cat/premium/societat/lacampada-llarga-PAH-BBVA-dialeg_0_1205279562.html (última consulta: 23/12/2015).

Actuació policial Plaça Catalunya: <http://www.ccma.cat/324/lactuacio-policial-a-la-placa-de-catalunya-acaba-amb-mes-de-120-ferits/noticia/1218126/> (última consulta: 23/12/2015).

Agressió policial periodistes:

<http://periodismohumano.com/sociedad/comunicacion/siete-periodistas-heridos-por-policias-al-fotografiar-una-detencion.html> (última consulta: 23/12/2015).

Anuari del Ministeri de l'Interior 2014. <http://www.interior.gob.es/web/archivos-y-documentacion/anuario-estadistico-de-2014> (última consulta 12/12/2016).

Baròmetre del CIS de juliol de 2014. Pot consultar-se a www.cis.es/cis/export/sites/default/Archivos/Marginales/1980-2999/2993/Es2993.pdf (última consulta: 18/12/2016).

Comitè de Drets Humans, observacions finals sobre Marroc (1999, doc. ONU CCPR/C/79/add.113):

<https://www1.umn.edu/humanrts/hrcommittee/spanish/morocco1999.html> (última consulta: 12/01/2016).

Conseller de Justícia de La Rioja (PP): <http://www.europapress.es/la-rioja/noticia-pr-exige-sanz-cese-inmediato-rio-tuit-nazis-ahora-ada-colau-20130405114821.html> (última consulta: 2 de desembre de 2015).

Crítiques Cristina Cifuentes: http://www.huffingtonpost.es/2013/05/15/cristina-cifuentes-cree-q_n_3277071.html (última consulta: 2 de desembre de 2015).

Críiques Cristina Cifuentes: <http://www.rtve.es/alacarta/audios/el-dia-menos-pensado/dia-menos-pensado-cristina-cifuentes-vincula-plataforma-afectados-hipoteca-grupos-filoetarras/1733370> (última consulta: 2 de desembre de 2015).

Críiques del grup de Relators Especials de les NNUU:

<http://www.ohchr.org/SP/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=15597&LangID=S> (última consulta: 20/12/2015).

Desplegament pancarta Greenpeace:

http://sociedad.elpais.com/sociedad/2009/11/02/actualidad/1257116402_850215.html (última consulta: 22/12/2015).

Document plataforma NO SOMOS DELITO:

http://nosomosdelito.net/sites/default/files/public_files/documentos/analisis_del_proyecto_lpsc_julio_2014.pdf (última consulta: 8/01/2016).

Dossier de Pobreza de EAPN España 2014.

http://www.eapn.es/ARCHIVO/documentos/dossier_pobreza.pdf (última consulta: 16/12/2015).

Entrevista Roberto Gargarella:

http://elpais.com/elpais/2014/05/16/opinion/1400247748_666298.html (última consulta: 15/12/2015)

Falta respecta a l'autoritat per portar una samarreta:

<http://www.yometiroalmonte.es/2015/07/04/multa-600-euros-alicante-llevar-camiseta-pone-acab/> (última consulta: 22/12/2015).

Francisco Peregil (13 d'abril de 2013). “*El primer escraches se lo hicimos al medico que torturó a mi padre*”. El País.

http://politica.elpais.com/politica/2013/04/12/actualidad/1365788868_011504.html (última consulta: 8 de gener de 2016).

Informe de Amnistia Internacional. “España: el derecho a protestar, amenazado”, Índex: EUR 41/001/2014. <https://www.es.amnesty.org/actua/acciones/espana-derecho-protesta-abr14/> (última consulta: 22/12/2015)

Informe del relator especial sobre els drets a la llibertat de reunió pacífica i d'associació, A/HRC/23/39, de 24 d'abril de 2013.

<http://www.un.org/Docs/journal/asp/ws.asp?m=A/HRC/23/39> (última consulta: 22/12/2015).

Informe Oxfam: <https://www.oxfam.org/sites/www.oxfam.org/files/bp174-cautionary-tale-austerity-inequality-europe-120913-es.pdf> (última consulta: 8 de gener de 2016).

Informe Relator Especial sobre els drets a la llibertat de reunió pacífica i d'associació, informes al Consell de Drets Humans, A/HRC/20/27.

<http://www.un.org/Docs/asp/ws.asp?m=A/HRC/20/27> (última consulta: 3/01/2016).

Informe Síndic de Greuges de Catalunya nº 3148/2011 i 4116/2011. Disponible a: http://www.sindic.cat/site/unitFiles/2992/Resolucio%20AO%2027M_15J.pdf (última consulta: 10/01/2016).

Informe: *“Rechazos en frontera: ¿Frontera sind erechos?: Análisis de la disposición adicional dècima de la LO 4/2000, de 11 de enero, sobre derechos y libertades de los extranjeros en España y su integración social, introducida por la LO 4/2015, de 30 de marzo, de protección de la Seguridad Ciudadana”*. Recuperat de:

http://www.rtve.es/contenidos/documentos/informe_juridico_devoluciones_caliente_2015.pdf (última consulta: 9/01/2016).

Manifest catedràtics Dret Penal: www.nosomosdelito.com (secció DOCUMENTS).

Manifest Greenpeace: *No a la ley antiprotesta: Análisis de la reforma de la Ley de Seguridad Ciudadana*.

http://www.greenpeace.org/espana/Global/espana/2014/Report/general/ley_antiprotesta_web.pdf (última consulta: 17/12/2015).

Manifest Grupo de Estudios de Política Criminal: www.gepc.es (última consulta: 17/12/2015).

Manifest Jueces por la Democracia:

<http://www.juecesdemocracia.es/pdf/INFOLEYSEGcIUDADANA.pdf> (última consulta: 17/12/2015).

Manifest Observatori DESC: <http://observatoridesc.org/es/manifiesto-contracriminalizacion-pah> (última consulta: 2 de desembre de 2015).

Notes de premsa del Instituto Nacional de Estadística del 23 d'octubre de 2014.
<http://www.ine.es/daco/daco42/daco4211/epa0314.pdf> (última consulta: 16/12/2015).

Ocupació d'una oficina bancària de la PAH: <http://www.isabadell.cat/valles/cinque-dia-docupacio-duna-oficina-bancaria-de-la-pah-a-badia/> (última consulta: 23/12/2015).

Oficina de Institucions Democràtiques i Drets Humans (OIDDH) de la OSCE,
Directrius sobre la Llibertat de Reunió Pacífica, 2º Ed. (2010).
http://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/HRCouncil/RegularSession/Session20/A-HRC-20-27_sp.pdf (última consulta 20/11/2015).

Oficina de l'Alt Comissariat de les Nacions Unides pels Drets Humans: *Effective measures and best practices to ensure the promotion and protection of human rights in the peaceful protests*, doc. ONU A/HRC/22/28, de 21 de gener de 2013.
<http://www.ohchr.org/EN/Issues/AssemblyAssociation/Pages/Seminar2December2013.aspx> (última consulta: 20/11/2015).

Plataforma CRIDA! <http://plataformacrida.blogspot.com> (última consulta: 2 de desembre de 2015).

Plataforma PROU! <http://www.prou.cat> (última consulta: 2 de desembre de 2015).

Plec de clàusules administratives de contractació (nº d'expedient: 001/14/AU/02):
contratacionesdelestado.es (última consulta: 17/12/2015).

PRECIADO DOMÈNECH, C. : Anteproyecto de ley de represión ciudadana.
Comentarios de urgència y tablas comparativas. Jueces por la Democracia. Disponible a : <http://www.juecesdemocracia.es/pdf/INFOLEYSEGcIUDADANA.pdf> (última consulta: 8/01/16)

Protestes "Aturem el Parlament!": <https://directa.cat/bloqueig-indignat-evitar-que-retallades-aterrin-al-parlament> (última consulta: 23/12/2015)

Protestes anti-avortament ARRAN Palma: http://www.arabalears.cat/balears/Quart-protesta-lesglesia-Sant-Miquel_0_1094890655.html (última consulta: 23/12/2015).

Protestes: “Rodea el Congreso”: <https://www.diagonalperiodico.net/global/miles-personas-desafian-al-miedo-y-rodean-congreso-durante-3-horas.html> (última consulta: 23/12/2015).

Renovació del material anti-disturbis Mossos d’Esquadra: <https://directa.cat/noves-arnes-reemplacen-bales-de-goma-partir-davui> (última visualització: 17/12/2015).

Vídeo moviment 15M: <https://www.youtube.com/watch?v=EvoEaiCS9eo> (última consulta: 2 de desembre de 2015).

Jurisprudència:

AN, sentència número 31/2014, de 7 de juliol.

TS, sentència número 163/1991, de 26 de juny.

TS, sentència número 161/2015, de 17 de març.

TC, sentència número 6/1981, de 16 de març.

TC, sentència número 55/1983, de 22 de juny.

TC, sentència número 55/1988, de 28 d'abril.

TC, sentència número 107/1988, de 8 de juny.

TC, sentència número 20/1992, de 14 de febrer.

TC, sentència número 240/1992, de 21 de desembre.

TC, sentència número 66/1995, de 8 de maig.

TC, sentència número 42/2000, de 14 de febrer.

TC, sentència número 195/2003, de 27 d'octubre.

TC, sentència número 124/2005, de 23 de maig.

TC, sentència número 284/2005, de 7 de novembre.

TC, sentència número 110/2006, de 3 d'abril.

TEDH Handyside, de 7 de desembre de 1976

TEDH Christians against Racism and Fascism v. The United Kingdom, nº8440/78

TEDH Sunday Times, de 26 d'abril de 1979.

TEDH Lingens, de 8 de juliol de 1986.

TEDH Ezelin v. France, 26 d'abril de 1991.

TEDH Oberschlick, de 23 de maig de 1991.

TEDH Castells, de 23 d'abril de 1992.

TEDH Oya Ataman v. Turkey, 5 de març de 2007.

TEDH Bukta and Others v. Hungary, 17 d'octubre de 2007.

TEDH Éva Molnár v. Hungary, de 7 de gener de 2009.